4160

Գ- տարի

Թիֆլիս 1911

49199-8
9 55

2010

ԱԴՄ

ԴԱՍԱԿԵՐ

1029/15/LX

Арм.
4-545/3-2
491.99-8
Ջ-55

ԴԱՍԸՆԿԵՐ

Գ. ՏԱՐԻ

ԿԱԶՄԵՑԻՆ

ԱՐՇԱԿ ՉԻԼԻՆԿԱՐԵԱՆ, ՏԻԳՐԱՆ ՌԱՇՄԱՃԵԱՆ

ԵՒ

ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

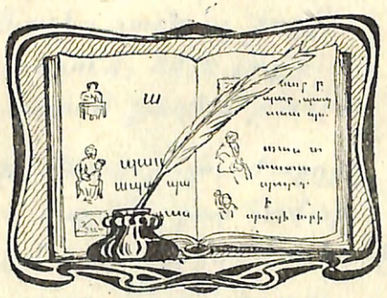

Ինքնուրոյն, փոխադրած յօդուածների եւ նկարների արտատպութեան իրաւունքը վերապահուած է

Կհր. № 6661 2002

ԹԻՖԼԻՍ
Էլեֆտր. տպ. օր. Ն. Աղանեանցի. պօլից. 7.
1911

ԿԱՏՅՈՒ ԱԼԻ.
ՀԱՅԿ-ԱՌՍ.ՍՍՀ
29602-63

1. Կարդա

Կարդա՛, ա՛յ իմ խելօք մանուկ,
Կարդա՛, գրի՛ տարին բոլոր.
Կարդացողի խելքն է կտրուկ,
Միտքը պայծառ ու լուսաւոր։

Գիր կարդալով՝ դու գրքերում
Շատ նորանոր բան կիմանաս.
Շատ շատերից, շատ բաներում
Մտքով հեռու կը սլանաս։

Գիր կարդալով՝ դու աշխարհիս
Կը ճանաչես չարն ու բարին,
Ո՞վ է խնդում, ո՞վ է լալիս,
Ո՞վ է զրկում խեղճ թշուառին։

Դու կիմանաս՝ ինչու մարդիկ
Պէտք է ապրեն իրար համար.
Ի՞նչն է մարդկանց ցաւն ու կարիք,
Ի՞նչ է լոյսը, ի՞նչը խաւար։

Կարդա՛, որդի՛ս, որ հօրդ պէս,
Դու էլ անուս, խեղճ չմնաս,
Որ ամենքին վի՛զ չծռես
Ու միշտ ազատ առաջ գնաս։

2. Լեռնային երեկոյ

Լեռների մերկ գագաթները պատեց երեկոյեան ստուերը. իսկ ձորերի մէջ լոյսը հետզհետէ աղօտ գոյն էր ստանում։ Ոսկեգոյն ամպերն ահագին կտորներով գլորւում էին օդի բարձրութեան մէջ։

Գեղեցիկ երեկոյ էր, լեռնային երեկոների այն ժամը, երբ քաղցը հնչում են հովիւների երգերը, երբ ախորժ է լսել ա-ղօտից դարձող ոչխարների խառնաձայն բառաչիւնները և ձիերի երամակների ուրախ խրխնջոցը, որոնք կայտռելով վա-զում են դէպի իրենց գիշերային օթևանը։ Նոյն ժամին թեթև քամին նազելով քսւում է քո երեսին և բարակ հնչումներով մրմնջում է. «Ինչիր լի կուրծքով անուշահոտութիւնը, որ ես խլել եմ հազարաւոր ծաղիկներից»։

3. Գիշեր

Գեղեցիկ ու զով
Գիշեր է պայծառ,
Անուշիկ քնով
Քնած է աշխարհ։

Ծառերը մեղմիկ
Քամուց օրօրւում,
Հեզիկ ու նազիկ
Երգ են սլլսլլում։

Իսկ լայնատարած
Երկնակամարով
Լուսինն է կամաց
Անցնում սահելով։

Աստղերն էլ սիրուն
Ժպիտով փայլում,
Իրենց թագուհուն
Ճամբայ են դնում։

Գեղեցիկ ու զով
Գիշեր է պայծառ,
Անուշիկ քնով
Քնած է աշխարհ...

4. Նիհարիկը

1.

Տին-տո, տին-տո, հնչում էր եկեղեցու մեծ զանգը։

—Էս ի՞նչ բարձր ձայն է, ի՞նչպէս ձագերս վախենում են,

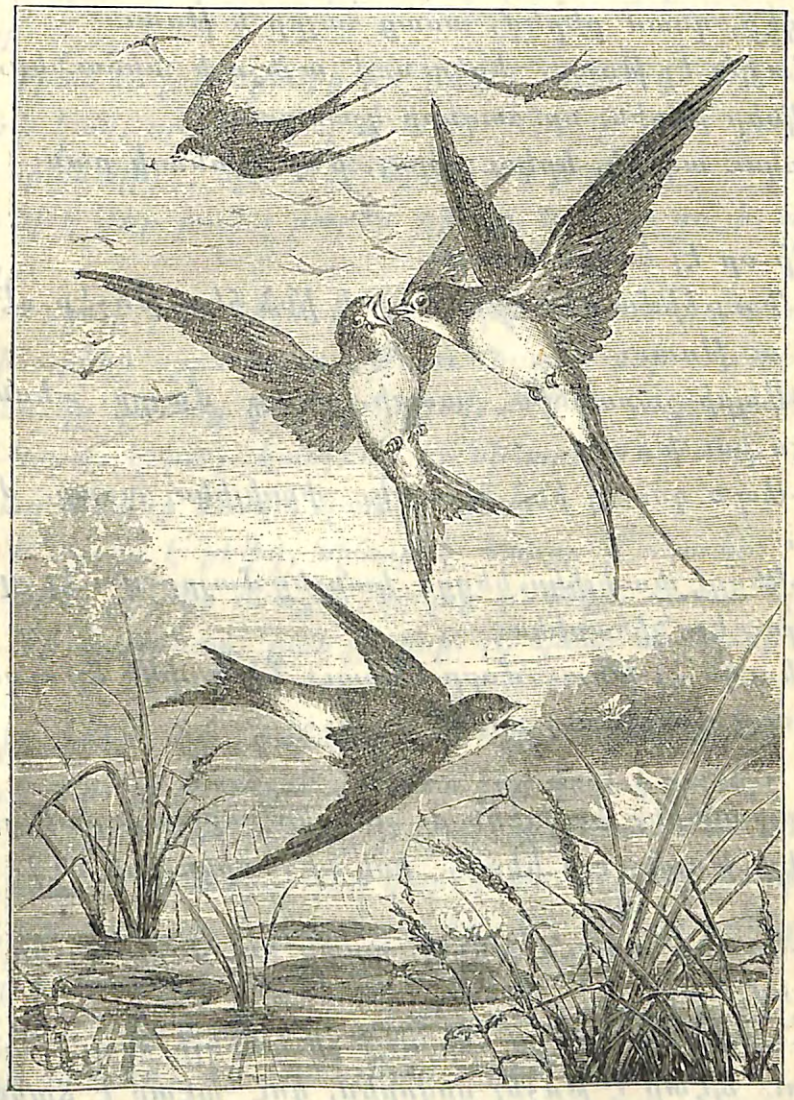

ասում էր բնի մէջ նստած մայր ծիծեռնակը։ Չլինի՞ այդ բարձրը ձայնը ձագերիս խլացնէ, մտածում էր հայր ծիծեռնակը։

Զայնը կտրեց. փոքրիկ ձագերը կամաց կամաց գլուխները դուրս բերին, կտուցները բացին և ճաշ խնդրեցին։

—Քաղցած են, ասաց հայր ծիծեռնակը։

—Ի՞նչ լաւ ախորժակ ունեն, վրայ բերեց մայրը։

—Մի՛խ դուք, փոքրիկ շատակերներ, էլի փափլիկ ճանճեր էք ուզում. այսօր ամեն մէկդ քսան հատ կերել է. քիչ էլ սպասեցէք, գնամ բերեմ, ասաց հայրը և թռաւ։

Մայրն էլ թռաւ. երկուսով այնչափ ճիճուներ, որդեր, մոծակներ բերին, որ ձագերը կշտացան։

Երկու աղջիկ, երկու տղայ, ի՞նչ հիանալի բան։

2.

Մի օր էլ հայրն ասաց.

—Դուք հիմա մեծ էք, պէտք է ինձ հետ թռչէք, դէհ, եկէք, ասաց ու թռաւ։

—Ապրի՛ չարաճճիս, ապրի՛, ասաց մայրը. տեսնում էք, ինչպէս լաւ թռաւ։

—Ապա դու էլ ինձ հետ եկ, փափլիկս, ասաց մայրն ու թռաւ։

—Կեցցէ՛ փափլիկս, կեցցէ՛, կանչեց մայրը. դու էլ արի, սևուկս, դու էլ, Նիհարիկս։

Սևուկն էլ թռաւ, մօրը հասաւ։ Նիհարիկն էլ ուզեց փորձել, բայց վախեցաւ, բունը մնաւ։

3.

Չարաճճին, փափլիկն ու սևուկը ուրախ ուրախ յետ դարձան. էլի թռան, էլի եկան, իսկ Նիհարիկը բնի մէջ կուչ եկաւ։

—Ես չեմ ուզում թռչել, ասաց նա մօրը. օ՜, ես վախենում եմ։

—Նիհարիկս, միշտ բնի մէջ չի կարելի մնալ, ասաց հայրը. դու պէտք է թռչել սովորես, դու պէտք է ճանճեր, մոծակներ բռնել իմանաս, մենք աշնանը պէտք է գնանք։

—Սևուկը բարի է, նա ինձ մօտ կը մնայ և ինձ համար ճանճեր կը բերէ։

—Ձմեռն այստեղ ճանճեր չեն լինում։

—Նա կը գտնէ, մայրիկ, նա կը գտնէ, ասաց Նիհարիկը։

Հայրն ու մայրը որչափ փորձեցին, չկարողացան Նիհարիկին բնից դուրս բերել։

—Ի՞նչ համեղ ճանճեր ես բերել, սևուկ ջան, ասաց Նիհարիկը։

—Գիտե՞ս, ջրի երեսից եմ բռնել. այնտեղ այնչափ կան, այնչափ կան, որ չեմ կարող ասել։ Ջուրը շատ լաւ է, մաքուր, հիանալի է, նրա մէջ ձկներ են լողում։

—Եթէ մեր բունը բարձր չլինէր, ես էլ կը գայի, ասաց Նիհարիկը։

—Թռչելը շատ հեշտ է, Նիհարիկ, ուզո՞ւմ ես, փորձենք։

Նիհարիկը սիրտ արաւ, թռաւ՝ նստեց բնի ծայրին։

Սևուկը կամաց կամաց հրելով, մէկ էլ հօպ՝ օդի մէջ գցեց։

—Կորա՛յ, կորա՛յ, կանչում էր Նիհարիկը և թևերը շարժում. նա գնաց՝ նստեց մօտիկ կտուրի վրայ։

—Ի՞նչպէս է քէֆդ, Նիհարիկ, հարցրեց սևուկը։

—Գի՛ժ, քիչ էր մնացել փողոց ընկնէի, ասաց Նիհարիկը։

—Մի վախենար, բան չի լինի. դէ՛ հիմա եկ գնանք մեր բունը։

Նիհարիկը էլի փորձեց և թռաւ։ Այսպէս քիչ քիչ նա վարժւեց, բայց թռչելիս ճանճեր չէր կարող բռնել։

—Պէտք է կտուցդ բաց թռչես, երբ ճանճ տեսնես, հա՛փ անես, ուտես։ Նիհարիկը չէր կարողանում. քանի՛ քանի անգամ նա հա՛փ էր արել և կարծում էր, թէ արդէն բռնել է, բայց ո՞րտեղից, ճանճը կողքովն էր անցել։

Այսպէս մի քանի օր չարչարւելով, վերջապէս սովորեց. սևուկի հետ ծի՛ւ ծի՛ւ կանչելով ամեն տեղ թռաւ։

4.

Աշունն էր, ցերեկները կարճացել էին, գիշերները ցրտել,

ճանճերն ու մոծակները պակասել էին։ Հայրն ու մայրը մտածում էին օտար երկիր, տաք տեղեր գաղթել։

—Նիհարիկը բաւական նուազ է, ասում էր հայրը։

—Ես էլ եմ վախենում, կրկնում էր մայրը. եթէ եղանակը լաւ լինի, էլի ոչինչ, իսկ եթէ անձրև անի, նրա բանը շատ դժուար կը լինի։

Ծիծեռնակները հաւաքուեցին, հազարներ կազմեցին.

Գնալու նշանը տրուեց։

Մնաք բարով, մեր բներ, մնաք բարով, մեր գետեր, ծրուծրուացին ծիծեռնակներն ու թռան։

—Գնաք բարով, ծիծեռնակներ,
Բարով յետ գաք, սիրուններ։

Գիրսակ, Սիրսակ, Ամիրդրան, Վասակ,
Բագրատ, Թոդիկ Հունիկ, Արրան,
Եկէք, գլխանիք, կարող էք դուք
Վնռել իմ հիւղը հանելուկ։
Մի բառ գրեմ Երկվանկանի,
Յարագուշակ նա յայն ունի...
Ուղղիք, դուղիք պարուհաս է,
Բայց երկնիրց յաժ կը վայլ է։

6. Իշխանի բերդն ու ջրաղացը

Ժայռերի վրայ՝ բուրգերով և պարիսպներով պատած՝

հպարտ բարձրանում էր իշխանական մի շքեղ բերդ. իսկ ձորի մէջ, գետի ափին, աղքատի պէս կծկուել էր մի խարխուլ ջրաղաց, որ օր ու գիշեր չխկ-չխկում էր։

Մի օր բերդը վերևից արհամարհանքով նայեց ջրաղացի վրայ և գոռոզ ձայնով ասաց.—Է՛յ դու, շատախօս ջրաղաց, քո անվերջ չխկ-չխկոցով գլուխս տարար, արածդ ի՞նչ է, գործդ ի՞նչ է, որ ձայնդ չես կտրում։

—Ներողութիւն, իշխան բերդ, խոնարհ պատասխան տուեց ցածլիկ ջրաղացը. ես իմ պարտքն եմ կատարում. օր ու գիշեր աշխատում եմ ու քթիս տակ ինձ ու ինձ երգում. դու ինչո՞ւ ես նեղանում։

—Դէհ մի սրա լեզուին նայեցէք, գոռաց բերդը, չի էլ ամաչում, ինչ բերան է բաց անում իմ դէմ. գիտե՞ս, ես ով եմ. իշխաններն ու տէրերը իմ մէջ են ապրում, իմ դռներից են դուրս գալիս հրամաններ ու օրէնքներ. իմ շէմքի վրայ հազարաւոր մարդիկ գլուխները դնում են ու լիզում քարերս. ես շքեղ եմ ու պայծառ, ես հզօր եմ ու անյաղթելի. իսկ դո՛ւ, դո՛ւ, իմ ստուերի տակն ես ապրում և դեռ յանդգնում ես հետս խօսել. լռիր, ձայնդ կտրիր։

—Նորից ներողութիւն, ասաց ջրաղացը խոնարհ չխկ-չխկոցով, շատ մի պարծենար. եթէ ես ձայնս կտրեմ, քո քարը քարիդ վրայ չի կանգնի, դու ինձ ես պարտական քո ուժով, լաւ բան չէ երախտամոռ լինելը։

—Քեզ եմ պարտական, ո՞նց չէ, բարձր հրհռաց բերդը, ասա տեսնենք, ի՞նչպէս, շատ հետաքրքիր է։

—Ա՛յ, ի՞նչպէս. ես գիշեր ցերեկ գլուխս կախ, ալիւրի մէջ կորած՝ աշխատում եմ ու աշխատում, աշխարհքին հաց եմ տալիս. գի՞տես, եթէ որ չախչախս լռեցնեմ, տէր ու իշխան, ժողովուրդ ու զինուոր սովից կը մեռնեն. էլ ոչ ոք չի մնայ քեզ պահող ու պաշտպան, քեզ շէնցնող ու պայծառացնող...

Բերդը լսեց և գլուխը կախ գցած մթի մէջ ընկաւ։

7. Զաղաց

Զուրն է թշշում,
Զուրն է խշշում.
Զրաղացում
Իրարանցում,
Ալեկոծում.
Եւ կարծես թէ
Հազար կանայք
Լաց են լինում
Ու հեծեծում։

Երեք-չորս հատ
Զաղացաքար
Իրանց անդուլ
Զախչախներով
Պըտըտում են
Հա պըտըտում.

Դուրսը,
Ներսը
Հարա—հըրոց,
Սայլի ճռինչ,
Քարի գըռռոց.
Մինը բեռը
Ներս է կրում,
Մինը նրան
Դուրս է բերում,
Մինն աղօնը
Վրայ անում,
Ցորեն տալիս
Ալիւր հանում։
Տես և մի կողմ
Զաղացպանը
Ալրաթաթախ՝
Ալրատանը,
Քարը տեղից
Իջեցրած,
Նրա տակը
Վրէն արած,
Հա տալիս է
Քարին մուրճը
Եւ ձնկները
Քարի վրայ
Նա երգում է
Երգը իրա։

—«Արի, իմ քար,
Զաղացաքար,
Քեզ կռանեմ,
Խոր փոսիկներ,
Սուր ատամներ
Կուռ կռանով՝
Ծանր մուրճով՝
Լանջիդ հանեմ,
Որ դու աղաս
Բնաղօնը,
Բնաղօնը,
Զոր աղօնը.
Ալիւր, ալիւր
Տաս աշխարհին
Եւ ծառային,
Եւ արքային։
Աշխարհը լայն,
Մեր տեղը նեղ.
Հալւենք մաշւենք
Մենք միատեղ։
Արի, իմ քար,
Քեզ կռանեմ,
Սուր ատամներ,
Խոր փոսիկներ
Կրծքիդ հանեմ։
Ես քո տէրը,
Ես քո գերին,
Արի հաց տանք
Ողջ աշխարհին։
Աշխարհը լայն,
Մեր տեղը նեղ.
Հալւենք մաշւենք
Մենք միատեղ»։

8. Առիւծը

1.

Ինչպէս պատահեց, գազանանոցից առիւծը փախաւ։ Կատաղի ձայնով նա մռնչում, փողոցով վազում էր։

Ամենքը սարսափած՝ թաք էին կենում։ Մի մայր էլ վախից՝ գրկած երեխին ձեռքից վայր գցեց։

Առիւծը մօտեցաւ, ուզեց պատառել։

2.

—Իմ որդուն մի ուտիր, իմ որդուն մի պատառիր, սարսափած կանչում էր մայրը։ Նա ծնկաչոք ձեռքերը մեկնեց դէպի առիւծը և որդուն խլեց առիւծի թաթերից։

Առիւծը կանգնեց և մտածեց. նա նայեց մանկանը. նայեց, նայեց՝ հեռացաւ։

3.

—Էլի եկաւ, առիւծը եկաւ, ասացին գիւղացիք և տները փախան։

—Ի՞նչպէս կատաղի մռնչում է, ասացին հովիւները և

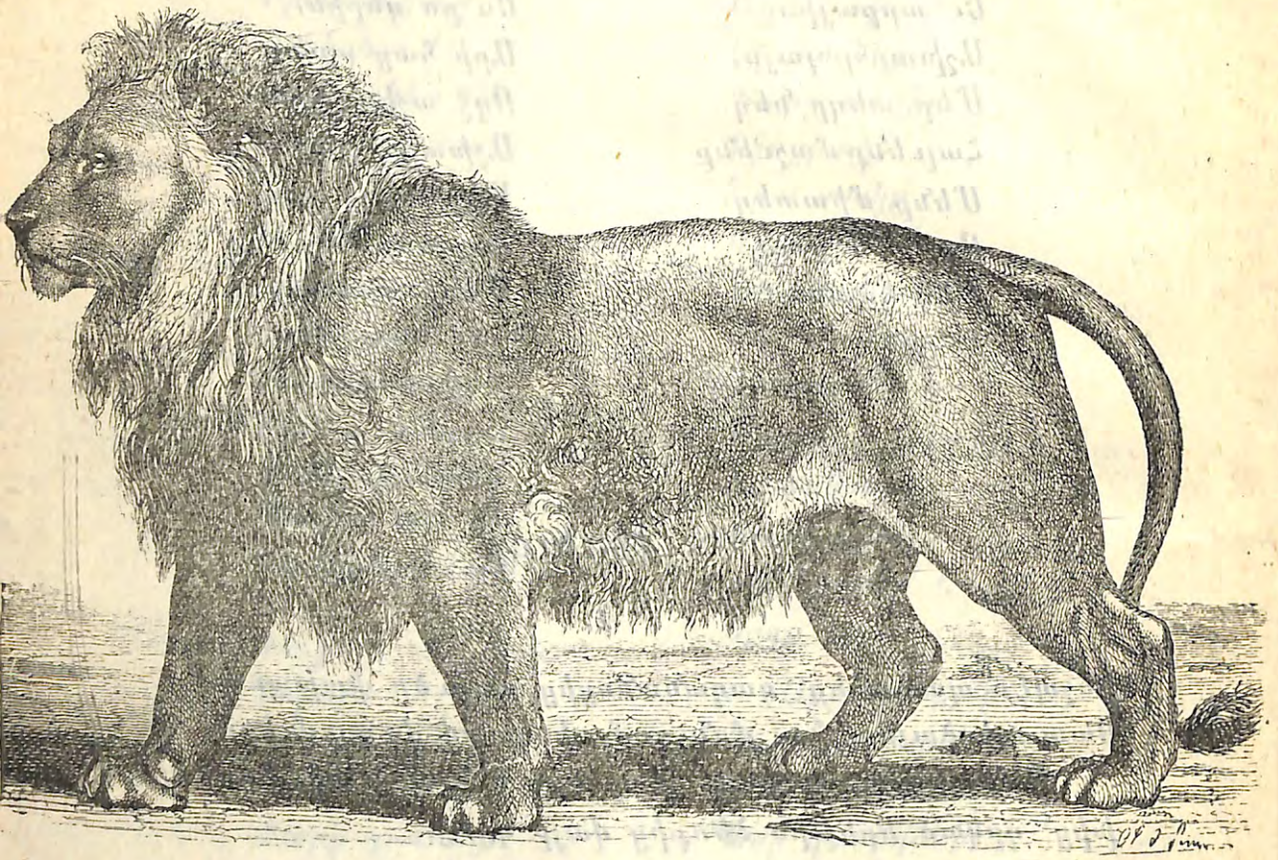

թաք կացան։ Պարսպապատ բակի մէջ գիւղի նախիրը դէս ու դէն կուչ եկաւ, քարացաւ։ Գամբռ շները ձայները կտրեցին, հեռացան։

Առիւծը եկաւ, բարձր պատերից բակի մէջ թռաւ, մի մեծ երնջի խփեց, մէջքը կոտրեց, բերանն առած՝ դուրս թռաւ։

9. Աշնան վերջին

Աշունը մօտենում էր իր վախճանին։ Դաշտերն ստանում էին տխուր և գունաթափ կերպարանք։ Կանաչ մարգագետինները, օրըստօրէ դեղնելով, մեռելային դէմք էին կրում։ Անխղճաբար փչում էր սառը քամին և թափում մերկ ծառերի մնացած տերևները։ Երկնքի խոժոռ և մոխրագոյն դէմքի վրայ գլորւում էին մթին ամպերի ահագին բեկորներ և արգելում էին արևի թոյլ ճառագայթները։ Խիստ տխուր եղանակով լսելի էր լինում կռունկների խուլ կռնչիւնը. նրանք բարձր եթերքի միջով, եռանկիւնի շարքերով, դիմում էին դէպի օտար աշխարհ։ Ծիծեռնակներ ամենևին չէին երևում, նրանք վաղուց էին գաղթել։ Միայն մրջիւնները խիստ եռանդով կրում էին դէպի իրանց ամբարները ընդեղէնների զանազան տեսակներ։ Ամեն արարած պատրաստւում էր ընդունել ձմեռը՝ իր անախորժ հիւրը։

10. Աշուն

Ի՞նչպէս եղաւ թռաւ յանկարծ
Ցուրտ հիւսիսից էն չար քամին,
Տեսաւ սիրուն դրախտ դարձած,
Սարերն անցած ճանապարհին։

Ու զայրացած յետ դարձաւ նա.
—Ի՞նչ էք, ասաւ զուգւել, նորւել,
Անհետացէք, գալիս եմ հա,
Օև պիտ ներկեմ սար ու ձորեր։

Ծաղիկները սուգ նստեցին,
Քամուն տւին սիրուն շորեր,
Տխուր, տխուր արտասւեցին.
«Ափսոս անցան գարնան օրեր»։

Թռչունները երամ կապած
Իրար յետքից շարան-շարան,
Թողին սիրուն սարերն ամպած
Թևին տուին, աչքից կորան։

Հովիւ, սարւոր մէգ-մշուշով
Հօտեր, նախիր քշեցին ցած.
Առու, առւակ «ախ» ու «վուշով»
Աղմկեցին՝ ձորերն առած։

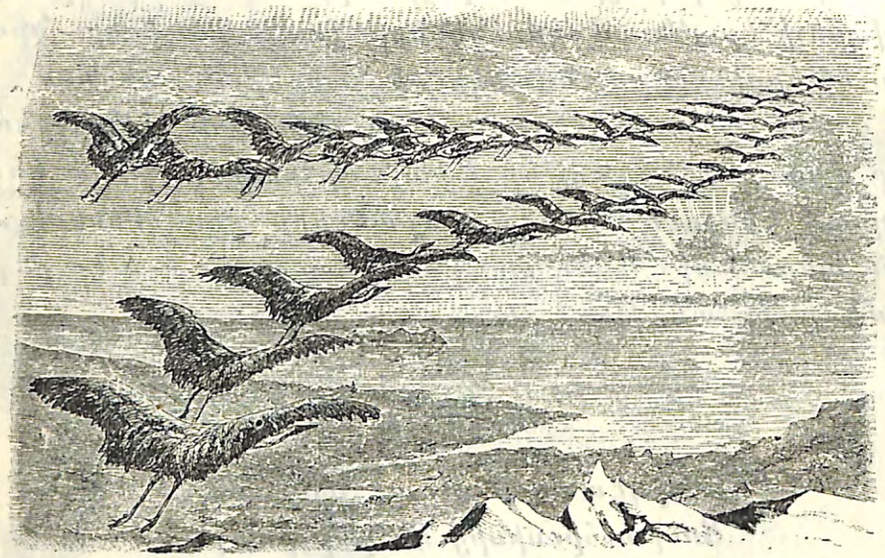

Ու վախեցած դողդողացին
Տերևները ցուրտ ճիւղերին,
Փախան մէկէն, մերկ թողեցին՝
Սևեր հագաւ կանաչ մէրին։

Արևն երկրից չկշտացած՝
Ամպը եկաւ նրան թաղեց,
Խաւար երկինքը վշտացած՝
Վերից հանդարտ արցունք մաղեց։

11. Քաջասիրտ փայտփորը

Սևուկ փիսօն շատ բկլիկ էր. նա շարունակ բարձրանում էր մեր պարտէզի ծառերին, թռչնիկների բներից ձագեր, ձուեր գողանում, ուտում, թռչնիկներին լացացնում։ Նա մի օր էլ ծառի ծայրին փայտփորիկի բունը տեսաւ. բնի միջից երեք ձագեր նայում էին, ծիւ ծիւ կանչում։

Սևուկ փիսօն ուրախացաւ, սուսիկ փուսիկ վեր ելաւ, թաթը մեկնեց, որ ձագերին բռնէ՝ ուտէ։ Մէկ էլ յանկարծ ծառի ծէրից փայտփորիկը քարի նման վրայ հասաւ, գող փիսիկի գլխին կանգնեց, սուր կտուցով տուր թէ կտաս՝ քթին, աչքին, գլխին։ Չար փիսիկը չդիմացաւ, ծառի գլխից թրմփալով ներքև ընկաւ։

Ին ինչն է,
Մարմինն է մի բաղիկ,
Կէրակուրն է կրակիկ,
Հոգին է զրիկ,
Փորն է փրայպիկ.

Փորորիին թե ընչաւոր և անշունչ առարկաներից:

13. Զինուած քուրդը

Թուրը, մի ջուխտ ատրճանակ, վահանը և նիզակը քրդի մարմնի անդամներն են. սրանք միշտ մնում են նրանից անբաժան. հրացանը նա գործ է ածում մեծ կռիւների մէջ։ Թամքած ձին, որ միշտ պատրաստ է նրա վրանի առաջ, քըրդի հաւատարիմ ընկերն է. նրան սիրում է տէրն աւելի քան իր կնոջը, աւելի քան իր որդիներին։ Քուրդը իր վրանի մէջ հիւրասէր է որպէս Աբրահամ, բայց նա չի խնայելու կողոպտել նոյն հիւրին, եթէ նա կը հանդիպէր մէկ մղոն հեռու իր վրանից։ Արեան վրէժխնդրութիւնը, որպէս ամեն կիսավայրենի ցեղերի մէջ, նոյնպէս քրդի մէջ, անցնում է սերընդից սերունդ։ Սպանուածը հանգիստ չէ իր գերեզմանի մէջ, քանի որ նրա արեան փոխարէնը չի առնուել սպանողից, կամ նրա մօտ ազգականներից։ Սպանողն այն ժամանակ միայն ազատ է մնում վրէժխնդրութիւնից, երբ գնում է ոսոխի

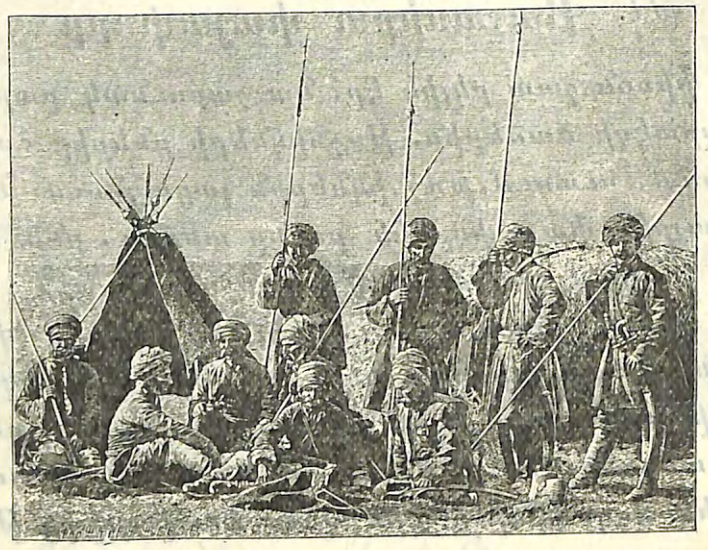

տունը, իր սուրը գցում է նրա ոտքի տակ և ներողութիւն խնդրում։ Բայց հազիւ կը գտնուէր մի քուրդ, որ խոնարհուէր մինչ այս աստիճան ստորութեան։ Քուրդը քինախնդիր է և ոխերիմ. նա մինչև մահ չէ մոռանում վիրաւորանքը կամ անպատուութիւնը, քանի որ դեռ լիակատար բաւականութիւն չէ ստացել։ Նա միևնոյն ժամանակ շատ հանգամանքներում հպարտ է և ազնիւ։ Քուրդը դադարեցնում է իր կռիւը, երբ հակառակ կողմից միջամտութիւն են գործ դնում կանայք։ Նա իրան չէ ստորացնում, պատերազմելով իրանից թոյլ արարածների հետ. թէև քրդի կինը կռւի ասպարէզում նոյնքան կատաղի է և քաջասիրտ, որքան իր ամուսինը։

14. Քուրդը ձիու վրայ

Մանկութիւնից քուրդը կրթւում է ձիու սանձ կառավարելու, զէնք գործածելու, մարմնամարզութեան և այլ ճարպիկութիւնների մէջ։ Դժւար է նկարագրել, թէ որքան ճարպիկ, որքան արագաշարժ է քուրդը, երբ նա ձի է հեծած։ Զին ամենայն արագութեամբ վազելու ժամանակ՝ քուրդը ճախարակի նման պտտւում է նրա ամեն կողմերը։ Երբեմն տեսնում ես, նա մի թռիչք գործեց, ձիու պարանոցովն անցաւ և կրկին նստեց թամբի վրայ։ Երբեմն տեսնում ես, նա իր ոտքերը ասպանդակի մէջ թողնելով, կռացաւ և ձեռքով գետնից հաւաքում է քար, փայտ, կամ իր ձգած նիզակը և նրանցով կարկտի նման մինը միւսի յետևից ռմբակոծում է իր հակառակորդին, որին հալածում է։ Բայց ձին նոյն միջոցին արագ վազում է առանց կանգնելու։ Եւ գլխաւորը, որ միջոց է տալիս քրդին պատերազմել ձիու վրայ, այն է՝ որ նրա ձեռքերն ամենևին չեն զբաղւած իր նժոյգի սանձը կառավարելով. նա սանձը բոլորովին բաց է թողնում և իր ծընկների զանազան շարժմունքները բաւական են ցոյց տալու

29602-63

ձիուն իր ընթացքի ուղղութիւնը։ Եւ խելացի անասունը այն աստիճան վարժւած է, որ բոլորը հասկանում է և համարձակ գուշակում իր տիրոջ միտքը։ Այսպէս ձիաւորի ձեռքերն ազատ են մնում և նա կարողանում է իր ձին դէպի զանազան կողմեր պտտցնել և միևնոյն ժամանակ գործ ածել իր զէնքերը՝ հրացան արձակել, լցնել, դարձեալ արձակել, թէև ձին անդադար շարժողութեան մէջ է։ Մի խօսքով՝ ձին և բուրդը գործում են որպէս մի մարմին։

15. Աղուէսն ու գայլը

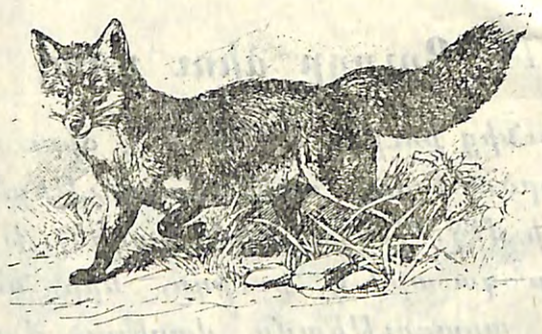

1.

Ուստա աղուէսն օյինբազ,
Պոչը մազոտ, երկու գազ,
Իրան քաշած ձէն ու ձուկ
Ճամբին տուեց սուտ մեռուկ։
Դհոլ-զուռնա ածելով,
Կարմիր գինի կոնծելով,
Տասը քսան ձիաւոր,
Ալ ու ալան հարսնևոր
Մի նորահարս՝ նոր խաթուն
Տանում էին կեսրանց տուն։
Տեսան ճամբին աղուէսին,
Ընծայ տւին նոր հարսին,
Դրին հարսի գաւակը,
Բայց էն չարի զաւակը
Թռաւ ելաւ շալակը,
Խառուտ տւեց էն հարսին։
Հարսն էլ ասաւ աղուէսին.
—Աման աղուէս,
Աներես,
Ինձ մի անի
Սևերես.
Նորահարս եմ չիսօսկան,
Ինձ խնայի էս անգամ։

«Վաւ, հարսիկ ջան, բաշխեցի.
Դէհ ոսկիքդ տուր ինձի»։
Նորահարսը ամօթից
Ոսկիքն հանեց իր ճտից.
Ուրախ-ֆրլախ աղուէսը,
Չկայ մինն էլ էդպէսը,
Պոչ ու ոսկի թօփ արեց,
Ձիու թամբից հօփ արեց,
Թռաւ գետին ու վըզվաց,
Միայն հարսն էր որ տըզվաց։

Յիսուն-վաթսուն, քչիցը,
Ոսկին կապած պոչիցը,
Մին ձախ, մին աջ,
Յետ ու առաջ չարաճրճին
Վեր էր թռչում,
Պոչն էր պաչում,
Խաղ էր կանչում.
—Աման, աման,
Այ աման.
Ո՞վ կայ, ո՞վ կայ
Ինձ նման։
Ելայ հարսի գաւակը,
Գաւակից էլ շալակը,
Ոսկիքն առայ
Ու փախայ,
Դէհ, աղուէս ջան,
Դէհ, խաղա։
Աղուէսն էդպէս առաջ, յետ,
Հա խաղում էր պոչի հետ.
Մի գել եկաւ դունչը խէտ,
Կուճին անմազ, վիզը փէտ,
Ասաւ՝ «Ասա, այ աղուէս,
Էնքան ոսկի որդից քեզ»։
—Գէլիկ,
Փէլիկ,
Գէլ բիձա.
Ածել գիտէս,
Մի ածա.
Ծափ տուր,
Զափ տուր
Քո հանգի,
Կանգնեմ թաթի,
Կըրընկի,
Ես մի պարեմ
Տըրընկի,
Ուզունդարա,
Ռանկի,
Կինտաուրի,
Քոչարի,
Այ շալախօ,
Շալախօ.
Ոսկին շարքով
Իրա կարգով
Էս իմ պոչին
Դաշտի միջին
Թող զընգզընգայ,
Զունեցողը
Թող սընգսընգայ։
«Էդ որտեղից, էդ որտեղ կայ...»
—Գէլիկ,
Փէլիկ,
Գէլ բիձա,

Լիճը տրուեց
Ինձ ընծայ.
Էնտեղ, էնտեղ կայ մի լիճ,
Ափերի մօտ ջուրը քիչ,
Ես գնացի, էն ջրում
Պոչս դրի, մի օրում

Էսքան ոսկի դեղ-դեղին
Շարուան պոչիս մէջտեղին
Ձկների հետ—
Ձկան կոյտ։
Ախր ինչու՞
Ձեկար շուտ։

Գնանք կուզես, գէլ բիձա,
Ամբողջ լիճը տամ ընծայ։
—«Որ էդպէս է,
Այ աղուէս,
Հեծի վրէս,
Տանեմ քեզ»։

2.

Աղուէսն հեծաւ գէլ բիձին
Ու քշելով անսանձ ձին՝
Եկան հասան էն լճին։
Գէլը ջրում պլպլզեց,
Պոչն արմատից ներս բզեց։
Աղուէսը թէ՝ «Գէլ, քեզ մօտ
Մին էլ կը գամ առաւօտ.
Տեղէդ չեմնես դու ըսկի,
Պոչդ թող լաւ տրտրզկի,
Որ դուրս հանի շատ ոսկի»։
Մի ցուրտ օր էր յունուարի.
Գիշերն եղաւ մի տարի.
Երկինք,
Գետինք
Ճրկճրկաց

Գէլը ցրտից
Վընգվընգաց,
Գոչեց. «Ոսկի, ձուկ, պէտք չի»,

Պոչը քաշեց, որ փախչի,
Բայց ո՞րտեղից, էն լճի՞ց.
Լիճը կպել էր պոչից։

16. Խորամանկ կապիկը

Գիւղացին մածնի մի քանի կճուճ իշուն բարձած՝ իր կապիկի հետ եկաւ քաղաք։

Նա քաղաքի մէջ, մի բանուկ փողոցում ծառից կապեց էշը, մածնի կճուճները դրեց ծառի ստուերի տակ, ինքն էլ նստեց այնտեղ։

—Ա՛յ լաւ մածուն առնող, ա՛յ լաւ մածուն առնող, անդադար բղաւում էր նա, անցնող-դարձողի ուշադրութիւնը իրեն գրաւելով։

—Եթէ լաւ մածուն է, մի-երկու կճուճ բեր այստեղ տեսնենք, պատշգամբից ձայն տուեց մի կին։

Գիւղացին վերցրեց մի-երկու կճուճ և մտաւ այդ կնոջ տունը։

Այդ միջոցին կապիկը, երբ մնաց մենակ, բաց արաւ մածնով լիքը կճուճը, արագ արագ կերաւ, լափլփեց բոլոր մածունը. և երբ վերջացրեց, մածնոտ թաթը քսեց իշու քթին և շրթունքներին. ապա դատարկ կճուճը դրեց իշու առաջը, ինքն էլ բերանը սրբեց, նստեց իր տեղը։

Գիւղացին երբ վերադարձաւ, տեսաւ դատարկ կճուճը և իշու մածնոտ բերանը, շատ բարկացաւ, վերցրեց փայտը և սկսեց խեղճ անասունին տուր թէ կը տաս. էշը մնացել էր շըւարած՝ չհասկանալով բանն ինչումն էր։

Դիմացի խանութում եղած մարդիկ, որ կապիկի արածը մէկ-մէկ տեսել էին և ծիծաղից թուլացել, խղճահարեցին և յայտնեցին գիւղացուն, ինչ որ եղել էր։

Այս անգամ գիւղացին յարձակուեց կապիկի վրայ, բայց դեռ մի-երկու հատ չէր խփել, կապիկը դուրս պրծաւ նրա ձեռից, կանգնեց փողոցի մէջտեղը և սաստիկ կատաղած՝ քարեր էր շպրտում այն խանութի մարդկանց վրայ, որտեղից մարդիկ մատնել էին իրեն։

Ոչ ոք սիրտ չէր անում վրիժառու կապիկին մօտենալ, միայն տէրը համարձակութիւն ունեցաւ կամաց կամաց կընալ մօտը՝ քաղցր դէմք ցոյց տալով։

Կապիկը հանգստացաւ, բռնեց տիրոջ փէշը և յետոյ բաղմելով իշու վրայ՝ առաջ-փառաջ գիւղ վերադարձաւ։

Գիրքն ապագիլն, ինչպէս բանդարկուած,
Քարշը պարապի յիրևն է փակուած.
Կուզէր նա թռչիլ ու անկնիլ ծովերը,
Քայլ, ափսոս, խիղճի խուզած է թևերը։

18. Ջրի կաթիլի ճանապարհորդութիւնը

1.

—Ա՜խ, ինչպէս կուզեմ վերև բարձրանալ վերև, շատ վերև, էն սարի գլուխը, էն ամպի մօտը, արևի քովը, աստղերին հասնել, ասաց մի կաթիլ։

—Ես էլ եմ ուզում, ես էլ եմ ուզում, ձայն տուին ծովից ջրի շատ կաթիլներ. վերև բարձրանալ, վերևից նայել, թէ ինչ կայ էստեղ՝ աշխարհի վրայ։ Էնտեղից տեսնել սարեր, ձորեր, դաշտեր, անտառներ, քաղաքներ, ծովեր. ախ, ինչ լաւ կը լինէր։

2.

Արևը լսեց, տաք տաք ճառագայթներ ներքև ուղարկեց, ջրի կաթիլներին նա վերև կանչեց։

Մեր կաթիլները քիչ քիչ տաքացան, անտեսանելի գոլորշի դարձան, վերև բարձրացան։ Նրանք բարձրացան, շատ շատ բարձրացան, սարերից վերև, ամպերին մօտեցան։

—Էս ինչպէս բան է, ասաց կաթիլը. էսչափ բարձրացայ, էսչափ վեր ելայ, հէչ բան չտեսայ։

—Ափսոս, շատ ափսոս, որ շատ յոգնեցի, ասաց ուրիշը. ես էլ չեմ կարող վերև բարձրանալ։

—Էստեղ շատ ցուրտ է, ասացին միւսները. շատ շատ դժուար է վերևում ապրել։

—Այո, այո, ձայնեցին ամենքը. ինչ լաւ կը լինէր առաջուայ նման՝ ներքև լինէինք։

3.

Արևը լսեց, ցուրտ բամի ուղարկեց։

Գոլորշիները քիչ քիչ մրսեցին, կուչ ու ձիգ արին, իրար մօտեցան, քիչ քիչ խտացան, տեսանելի դարձան։

—Ի՞նչ մութ ամպեր են, ասացին մարդիկ։

Քամին սաստկացաւ, սև, մութ ամպերը իրար մօտեցան։

—Էս ինչպէս ցուրտ է, ինչպէս քամի է, ասացին նրանք՝ կաթիլներ դարձան։

—Ա՜յ, հիմա լաւ է, ասաց կաթիլը. այժմ ամեն ինչ ես լաւ տեսնում եմ։

—Մենք էլ ենք տեսնում, մենք էլ, կանչեցին բոլորը։

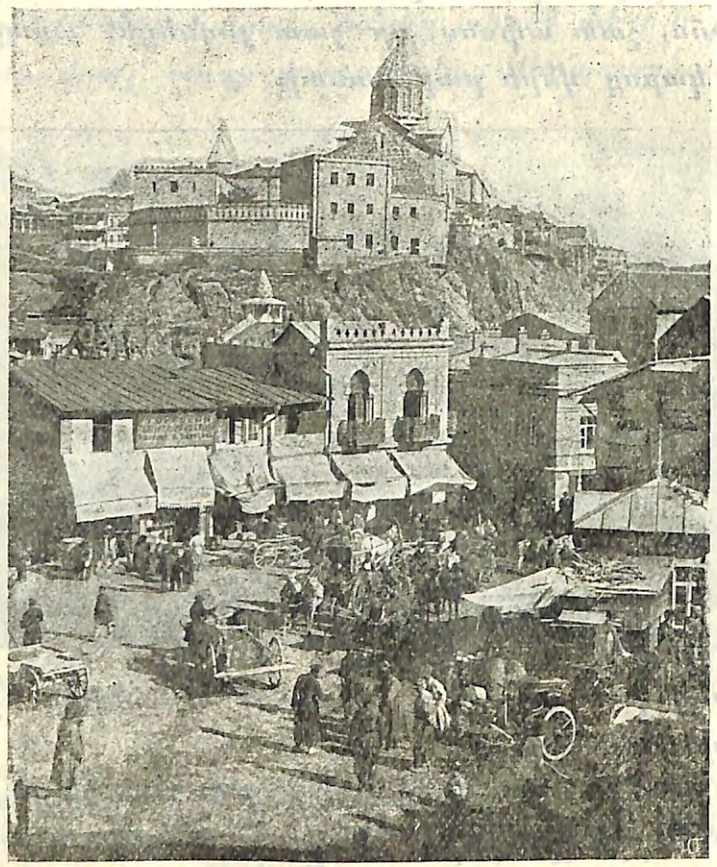

—Բարև ձեզ, բարև, սիրելի ընկերներ, ասաց կաթիլը. ինչպէս լաւ եղաւ, որ կաթիլ դարձանք։

Մեր կաթիլները զրոյց անելով՝ հանգիստ ու հանդարտ ներքև են իջնում։

—Ի՜նչ լաւ անձրև է, ասացին մարդիկ։

Խումբ խումբ կաթիլները սարերի վրայից գոռում գոչիւնով ներքև են վազում. ներքև են վազում, հողը պատառում, ծառեր, ծաղիկներ քոքահան անում և առաջ գնում։

—Ի՜նչ վատ հեղեղ է, ասացին մարդիկ։

—Ես շտապում եմ, շուտ ճամբայ տուէք, ասում էր հեղեղը և առաջ գնում. այսպէս նա գնաց, շատ առաջ գնաց, հասաւ մեծ գետին։ Հեղեղն այստեղ շուտով կուլ գնաց և հանդարտ հոսեց։

Մարդիկ նաւերով ապրանք են տանում ջրի երեսով. ապրանք են տանում քաղաքից քաղաք, ապրանք են տանում ծովի այն կողմը։

Մեր կաթիլները վերջապէս հասան իրանց մօր գիրկը։

—Բարով եկաք, իմ կաթիլներ, ասաց ծովը։

Էն ի՞նչն է
Կաթնաղբիւրից ջուր է խմում,
Արիւն ծովից ձէն է հանում։

19. Հովի դարձը սարից

Մնաք բարով, մարգեր,
Արօտներ փայլուն.
Ամառն անցկացաւ,
Հօտը գնում է տուն։

Մենք էլի կը գանք, կը բարձրանանք սարը,
Երբ թռչունների կը զարթեն երգերը,
Երբ ծաղիկները կը ծածկեն երկիրը,
Անուշ մայիսին կը վազեն ջրերը։

Մնաք բարով, մարգեր,
Արօտներ փայլուն.
Ամառն անցկացաւ,
Հօտը գնում է տուն։

20. Քրդի կարծիքը գրի մասին

1.

—Հասօ, տար այս նամակը և տասը գառ՝ աղային տուր, ասում է տէրը իր քուրդ ծառային։

Առաջին օրը Հասօն հասնում է իր տունը. ուզում է մի գառն անուշ անել. և որպէսզի գողութիւնը չբռնուի, նամակը տանում զոմում թաղցնում է, որովհետև «թղթերն աչքեր ունեն կը տեսնեն և կը խօսեն բաղաքացիների հետ», մտածում է քուրդը։ Այդ գիշեր գառը մորթում է, մի լաւ քէֆ է անում։ Միւս օրը մնացած գառները նամակի հետ յանձնում է աղայի ծառաներին։

—Ճիշտ տասը հատ է, հարցնում է աղան իր ծառային։

—Ո՛չ, տէր, ինը գառ է բերել։

Աղան դուրս է գալիս և հարցնում է բերող քրդին.

—Քեզ տասը գառն են տուել, իսկ դու ինն ես բերել, ո՞ւր է մէկը։

—Այո, տէր իմ, բոլորն էլ այստեղ են։

—Բայց դու ինը հատ ես բերել։

—Այո, տէր, ինը։

—Բայց քո բերած թուղթն ասում է՝ տասը հատ է։

—Այդպէս է, տէր, տասը հատ է, բոլորն էլ այստեղ է։

—Քուրդ, եթէ բերածդ տասը գառը տասը մարդու վրայ բաժանենք, ամեն մէկին քանի հատ կ՚ընկնի։

—Մէկ-մէկ հատ, տէր։

—Որ այդպէս է, համարիր այստեղ կանգնած մարդկանց և ասա, քանի հոգի են։

—Ութը, տէր։

—Մէկն էլ դու, ինը. մէկն էլ ես, տասը. հիմա իւրաքանչիւրդ մէկ մէկ հատ բռնեցէք։

Ամենքը բռնում են։

—Տեսնում ես, ես չունեմ, ասում է աղան, հապա ինն ո՞ւր է։

Ա՜խ, ասում է քուրդն ինքն իրան. «եթէ ես իմանայի, էդ նամակի հոգին կը հանէի»։ Յետոյ դառնալով աղային ասում է.

—Ես գիտեմ, տէր, քեզ այդ սատանայ նամակն է ասել, թէ ես... Բայց ես ի՞նչ անեմ, թող դու էլ քո բաժինը բռնէիր։ Աղան ծիծաղում է քրդի միամիտ պատասխանի վրայ։ Նա ուրիշ նամակ է տալիս քրդին, որ տանի տիրոջը տայ։

2.

Քուրդը կարծելով թէ նոյն նամակն է, ճանապարհին քարի տակ դնելով՝ մի լաւ ծեծում է, ասելով. «էլ մատնութիւն չանես, եթէ ոչ հոգիդ կը հանեմ»։

Երբ քուրդը տեղ է հասնում, նամակը տալիս է տիրոջը։ Տէրը բարկացած հարցնում է.—Ինչո՞ւ ես նամակը քարով ծեծել։

—Ես չեմ ծեծել, տէր։

—Ի՞նչպէս թէ չես ծեծել, երբ պարզ երևում է։

—Տէր, ես ահագին մարդ եմ, ինձ չես հաւատում, այդ մի կտոր թղթին ի՞նչպէս ես հաւատում։

—Ստախօս անպիտան, ասում է տէրը. այս նամակը քարով այնչափ ես ծեծել, որ գրերը չեն կարդացւում։

—Տէր, այսինքն այդ գրի լեզուն առնւած է։

—Այո, այո։

—Որ լեզուն առնւած է՝ այդչափ բաներ է ասում, եթէ առնւած չլինէր, ո՞վ է իմանում, ի՞նչ ստեր պիտի խօսէր, ասում է քուրդը։

21. Զա՛ն, ա՜յ լուսին

Լուսինն ելաւ էն սարից,
Սարի բա՛րձր կատարից,
Շէկլիկ-մէկլիկ երեսով.
Փուեց գետնին լուսի ծով.
—Զա՛ն, ա՛յ լուսին,
Զա՛ն քո՛ լուսին,
Զա՛ն քո կլոր
Շէկ երեսին։

Խաւարն իսկոյն չքացաւ,
Ու էլ գետնին չկացաւ,
Լուսնի լուսից հալածւած՝
Խոր ձորերի մէջ մնաց.
—Զա՛ն, ա՛յ լուսին,
Շէկլիկ լուսին,
Զա՛ն քո արծաթ,
կամար ուսին...

Բայց ամպերը մոլեգին.
Նախանձեցին լուսնիկին,
Ելան երկինք կապուտակ՝
լուսնին առան իրենց տակ.
—Զա՛ն, ա՛յ լուսին,
Խաւրած լուսին,
Զա՛ն, կ՚սպասենք
Մենք քո լուսին։

22. Ռոբինզօնը կղզու վրայ

Ռոբինզօնը երբ ուշքի եկաւ, տեսաւ, որ ծովափին մենակ ընկած էր։ Նրա բոլոր ընկերները ծովի ալեկոծութեանը զոհ էին գնացել, նաւն էլ խորտակւել, ոչնչացել էր։

—Ինչո՞ւ ես ազատւեցի, ի՞նչ օգուտ, երբ հիմա քաղցից պէտք է մեռնեմ, կամ վայրի գազաններին կերակուր դառնամ։ Նա յուսահատ ընկած էր ծովափին, քաղցն ու ծարաւն էլ տանջում էին նրան։ Յանկարծ տեսաւ մի ձկնկուլ, որը կտցումը ձուկ բռնած թռչում էր։

—Մի՞թէ ես էլ չեմ կարող ծովափին ձուկ կամ մի այլ

կենդանի գտնել, քաղցս յագեցնել, մտածեց նա և վեր կացաւ։ Շատ չէր գնացել, երբ յանկարծ կանչեց.—Խեղճերին, ոստրէ-

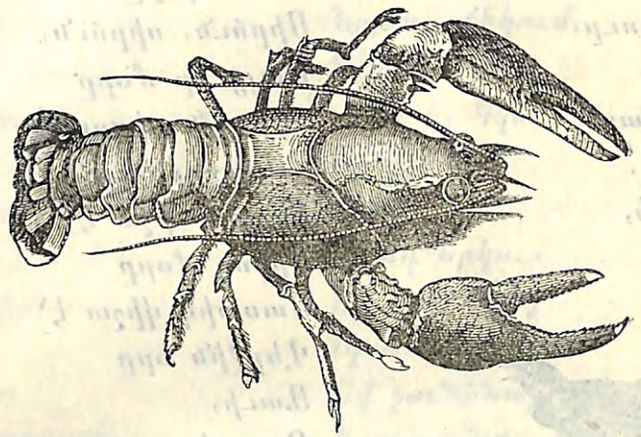

նա վրայ պրծաւ, կերաւ, քաղցը յագեցրեց։ Երբ մութն ընկաւ, մի ծառ բարձրացաւ և գիշերն այնտեղ անցկացրեց։ Այսպէս ա-

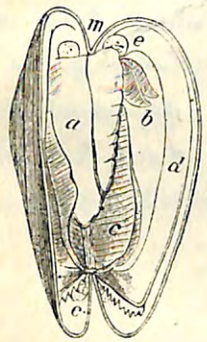

ռաւ մի քանի օր և վայրի գազաններից ազատւեց։

Վերջապէս մօտիկ լեռան վրայ մի այր գտաւ ու այնտեղ մնաց։ Ռոբինզօնը չոր խոտ հաւաքեց, անկողին պատրաստեց և հանգիստ քնեց։

23. Կկուն եւ տատրակը

Ծառի վրայ տխուր Կկուն
Հա կրկնում էր անվերջ՝ կո՛ւ-
կո՛ւն.
—Կկու քուրիկ,
Հերիք, հերիք,
Կո՛ւ-կո՛ւ անես,
Հոգի հանես։

—Ա՛յ բախտաւոր ընկեր
տատրակ,
Սիրտս լինէր գրած տետրակ.
Մի կարդայիր ամեն էջը,
Տեսնէիր թէ ինչ կայ մէջը։
Դու չես տեսել
Ջիգրի մրմուռ,

Դու չես չափել
Արցունք բուռ-բուռ,
Դու չես թափել
Ցաւից փետուր։
Հէյ վա՜խ...
Գարնանը վաղ
Եկ ձու ածի,
Զագ ունեցի,

Վերջը կարօտ,
Սիրտդ եարոտ
Զոլում մենակ
Միաքնակ
Էստեղ,
Էնտեղ,
Մի չալու տակ
Սև ձանձրոյթից,
Քո սև սրտից
Կո՛ւ-կո՛ւ կանչի
Ու քեզ տանջի։
Երնէկ հաւին,
Ինձնից լաւին,
Բաղին, սագին...
Զագերն անգին
Հեռանում չեն
Մօրը մօտից,
Ոնց որ կապեն
Ոտը ոտից։
Իմ ձագերը
Սիրո՛ւն, սիրո՛ւն,
Բայց որ մօրը
Հէչ չեն սիրում։
—Կկու քուրիկ,
Թէ որ ճիշտ է,
Սիրող մօրը
Սաստիկ վիշտ է՝
Վերջին օրը
Ատի,
Զատի
Իր ձագերից,
Էրի,
Խորի
Իր կրակից...
Ես լինէի,
Տանիլ չէի,
Այ ցեղակից,
Էսքան կսկիծ,
Զիգրի մրմուռ,
Արցունք բուռ-բուռ.
Թափիլ չէի
Ցաւից փետուր.
Ինձ կը տայի
Մի սուր փշի,
Ինձ ամեն օր
Չէի մաշի։
Բայց, քուրիկ ջան,
Միշտ կը դիտեմ
Ու լաւ գիտեմ.
Գարուն, ամառ
Միշտ անդադար
Թռչկոտում ես
Հա ծառից-ծառ.
Ոչ ո՛ւն ունես,
Ոչ բո՛ւն ունես,
Էլ ո՞րտեղ դու
Ածեցիր ձու,
Զագ հանեցիր,
Թևեր տուիր
Ու թռցրիր։
—Խելքից դարտակ,
Ցանցառ տատրակ,
Նախանձ, չկամ.
Բա ման չգամ։
Ի՞նչ, գարունը
Ծալապատիկ
Ընկնեմ բունը
Հա տիկ-տիտիկ,
Պատռեմ սրտիկ։
Քի՞չ կան դաշտում
Այլոց բներ.
Նրանց մէկում
Դրի՛ ձուեր։
—Էդ է, կկու,
Որ չի
Լինի
Մինդ երկու։
Ով չունենայ
Իրա ունը,
Ով չունենայ
Իրա բունը,
Ձածի ձւան,
Նստի վրան,
Հոգս չտանի,
Զագ չհանի,
Վերջը քեզ պէս
Կո՛ւ-կո՛ւ կանի։

Էն ինչն է

Որչափ շատրանայ,

Անչափ խաղրանայ,

Որչափ ծիրանայ,

Անչափ գօրանայ։

25. Ռոբինզոնի գիւտերը

—Էս ինչ ծառ է, ինչ մեծ մեծ պտուղներ ունի, զարմացած ասաց Ռոբինզոնը։ Դրանք երեխայի գլխի մեծութեամբ կոկոս-ընկոյզներ էին։ Ռոբինզոնը մէկը կոտրեց և համտես արաւ։—Շատ լաւ է, խիստ համով է, ասաց ինքն իրեն. ընկոյզը ուտելիք կ'անեմ, կեղևն էլ ջրաման։ Այսպէս մտածելով, նա մի քանի հատ պոկեց և տարաւ։

—Ի՜նչ լաւ խուրմա է, իսկ և իսկ բաղդատի խուրմա, ուրախութիւնից գոռաց Ռոբինզոնը և ամեն օր քաղում, տանում էր։ Մի անգամ էլ տեսաւ մի ուրիշ ծառ, նրա ճիւղերը կանեփի թելի նման կախուած էին։—Մի՞թէ սրանցից չի կարելի թել քաշել և պարան շինել, ասաց Ռոբինզոնը։ Այդ բոյսից քաղելով,

մի քանի օր ջրի մէջ դրեց, լաւ թրջեց, յետոյ արևի տակ կախեց, չորացրեց. երբ փայտով ծեծեց, բարակ ու երկայն թելերը դուրս թափուեցին։

—Հիանալի է, հիանալի, մտածեց Ռոբինզոնը և նրանից բաւական թել և պարան հիւսեց։

Օրերի կարգը չմոռանալու համար Ռոբինզոնը մտածեց օրացոյց շինել. ինչ անէր, երբ թանաք, թուղթ, գրիչ չունէր. մտածեց, մտածեց՝ հնարը գտաւ։ Նա չորս ծառ ընտրեց. ամեն երեկոյ մէկի վրայ սուր քարով մի գիծ էր քաշում. սա նշանակում էր, թէ մի օր անցաւ. այս տեսակ եօթը գիծը ցոյց էր տալիս՝ թէ շաբաթը լրացաւ. սրանից յետոյ երկրորդ ծառի վրայ մի գիծ էր քաշում. սա էլ նշանակում էր մի շաբաթ. երբ այս ծառի վրայ չորս գիծ էր լինում, երրորդ ծառի վրայ նշան էր անում՝ այսինքն թէ մի ամիս եղաւ. իսկ երբ այս ծառի վրայ տասներկու գիծ էր քաշում, չորրորդ ծառի վրայ մի նոր նշան էր դնում՝ այսինքն թէ տարին լրացաւ։

---

26. Նապաստակները

Նապաստակներն ամբողջ ցեղով
Անտառի մէջ արին ժողով,
Եւ ժողովում մի ծեր շղիկ
Ասաւ. «Լսէք, մեծ և պստիկ.

Շունը հաչէ,
Քամին փչէ,
Ամպը գոռայ,
Մուկը ճռայ,
Օձը սողայ՝
Մեր էս ցեղը
Հա՜ կը դողայ։

Էսպէս ապրել չի կարելի
Էս աշխարհում չարերով լի.
Զարն ու բարին աշխարհի հետ՝
Թողնենք գնանք, թափուենք մի գետ»։
Շղթիկները ոչ էս, ոչ էն,
Ելան ընկան մահի ճամբէն,

Հէնց որ եկան գետին մօտիկ,
Էն գորտերը մեծ ու պատիկ
Խառնիխուռը
Թափւան ջուրը։
Իսկոյն էդտեղ մի այլ շղթիկ՝
«Դարձէք, կանչեց, պապիս որդիք.
Էլ մի կախէք ձեր քթերը,
Մեզնից վախկոտ են գորտերը»։

27. Ռոբինզոնի ճանապարհորդութիւնը եւ նոր գիւտերը

1.

Ծովափում ոտրէներ քիչ էին գտնւում. կոկոսի ընկոյզն էլ պակասել էր. քաղցած չմնալու համար Ռոբինզոնը որոշեց իր կղզին ման գալ և ուտելու բան գտնել։ Նա զէնքեր չունէր, որ վայրի գազաններից պաշտպանուէր, շատ մտածեց, հնար չգտաւ։ Մի օր էլ մտածելով գնում էր, յանկարծ սուր սուր ծայրերով, կլոր անցքով մի քար տեսաւ։—Սա ինձ համար լաւ կացին կը լինի, մտածեց նա. իսկոյն ծառի ճիւղից մի կոթ շինեց և կացինը պատրաստ էր։ Քարերի մէջ ման գալով՝ գտաւ նման քարեր. դրանցից էլ մեծ ու փոքր մուրճեր, տէգեր շինեց։ Փափուկ ճիւղերը կռացնելով՝ աղեղ պատրաստեց և թելով կապեց. սուր սուր քարերից և փայտերից նետեր շինեց. այսպիսով նետ ու աղեղ էլ պատրաստեց։

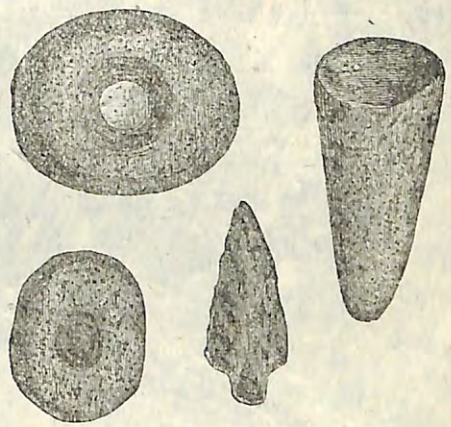

Շոգից պաշտպանուելու համար ծառի փափուկ ճիւղերից շրջանակ շինեց, կոկոսի լայն տերևներով ծածկեց, ձկան փշերով ամրացրեց և հովանոց պատրաստեց։ Մնում էր ճանապարհորդական պարկը. Ռոբինզոնը դրա հնարն էլ գտաւ. պարանից մի պարկ հիւսեց և վիզը գցեց։ Ամեն ինչ պատրաստ էր. հետևեալ օրը մի քանի կոկոս հետն առաւ, զէնքերով զինուեց, հովանոցը գլխին բռնած՝ դուրս եկաւ ճանապարհորդելու։ Բաւական գնաց, մէկ էլ կանգնեց փոքրիկ թփերի առաջ և ինքն իրան հարց տուեց.

—Էս ինչ տեսակ մանրիկ, կանաչ խնձորներ են այս թը-

փերի վրայ. իսկ ապա սրանց կապոյտ ու սպիտակ ծաղիկները...
Ռոբինզոնը խնձորներից մէկը կծեց.—Ի՞նչ անհամ է, բար-
կութիւնից նա ամբողջ թուփը պոկեց և դէն շպրտեց։ Օ՜հ՜,
էս ի՞նչ գնդեր են սրա տակից կախուած. չլինի՞ այս թփի պը-
տուղները սրանք են, ասաց ու կծեց. սա էլ անհամ է. ուզում
էր բոլորը թափել, բայց մէկ էլ մտածեց և միքանի հատ պար-
կի մէջ դցեց ու առաջ գնաց։

Շատ չէր գնացել, երբ սարսափից մի ծառի տակ քարացած

կանգնեց։ Ռոբինզոնը ծածուկ նայեց և ի՞նչ տեսաւ։ Եղջե-
ռուի նման մի խումբ կենդանիներ խաղալով ու ցատկոտե-
լով գալիս էին։ Սրանք լամաներ էին։ Ռոբինզոնը սաստիկ
ցանկացաւ միս ուտել. նա կացինը ձեռին սուս փուս կանգ-
նեց և սպասեց. հէնց որ մի լամա այդ կողմով անցաւ, գլե-
խին խփեց։ Լաման ընկաւ. Ռոբինզոնը ուրախ ուրախ ուսին

դրեց և տուն դարձաւ։ Շատ չէր գնացել, երբ գոռալով կան-
չեց.—Լիմոններ, լիմոններ, վրայ հասաւ, մի քանի հատ բա-
ղեց, զամբիւղն ածեց և շարունակեց գնալ։

—Բայց ես ի՞նչպէս խորոված անեմ, երբ կրակ չունեմ,
հառաչելով ասաց Ռոբինզոնը։ Նա լսել էր, որ վայրենիները
երկու փայտ իրար քսելով, կրակ են ստանում, ինքն էլ փոր-
ձեց, չարչարուեց-չարչարուեց՝ չյաջողուեց։ Ռոբինզոնը տխուր,
տրտում կաշին քերթեց և փռեց չորացնելու։

2.

Գիշեր էր. ամպերը խիստ գոռում էին. կայծակները փայ-
լում։ Ռոբինզոնը ընից վեր թռաւ և չկարողացաւ հանգիս-
տանալ։

—Ի՜նչ սարսափելի գոռոց է, ի՞նչ խիստ անձրև է, մտա-
ծում էր Ռոբինզոնը։ Գոռոցը քանի գնում աւելի ու աւելի
սաստկանում էր։ Մէկ էլ կայծակի մի զօրեղ ճայթիւն կար-
ծես գլխի վերևում տրաքուեց։ Ռոբինզոնը ուշաթափուեց. լոյսը
բացուել էր, երբ ուշքի եկաւ և այրից դուրս փախաւ։

—Տէր Աստուած, էս ի՞նչ բան է, էս ի՞նչ կրակ է, կանչեց
Ռոբինզոնը և վազեց դէպի իր բնակարանի մօտ գտնուած ծառը։
Նա իսկոյն հասկացաւ, որ գիշերուայ կայծակն էր խփել. ծառը
մոմի պէս բոցավառուում էր։ Ռոբինզոնը լաւ կրակ արաւ,
լամայի միսը խորովեց և համով խորոված կերաւ։ Այդ թան-
կագին գանձից՝ կրակից չզրկուելու համար, գիշեր ցերեկ շա-
րունակ փայտ էր վառում և մոխրի տակ կրակ պահում։ Առա-
ջին օրուայ քաղած գնդակներն էլ մոխրի մէջ թաղեց և երե-
կոյեան դէմ երբ հանեց կերաւ՝ հիացած կանչեց.—Իսկ և իսկ
հաց է, հացի համ ունի, հացի հոտ ունի։

Այնուհետև ամեն օր այդ գետնախնձորներից խորոված և
մեծ ախորժակով ուտում էր։ Այդ գնդերը մեր այժմեան գոր-
ծածած կարտոֆիլն է, որ աշխարհի ամեն կողմերում տա-
րածուած է, իսկ այն ժամանակ մարդկանց դեռ անյայտ։

—Մի՞թէ չեմ կարող կաթ ու մածուն ունենալ. մի՞թէ չեմ կարող մի լամա բռնել, հարցնում էր ինքն իրեն Ռոբինզոնը։

Այդպէս մտածելով, հետևեալ օրը զինուած դուրս եկաւ, մի ծառի տակ թաք կացաւ և պարանը օղակ շինած՝ սպասում էր։ Երբ մի լամա այդ կողմով անցաւ, Ռոբինզոնը գցեց նրա վիզը և քաշեց։ Լամայի յետևից վազեցին երկու ձագ։

—Ի՞նչ լաւ եղաւ, մէկի տեղ երեք, ուրախացած կանչեց Ռոբինզոնը. ես հիմա միս, կաթ, մածուն, պանիր և իւղ կունենամ։

Ճանապարհին բաւական կարտոֆիլ հանեց և հետը տուն բերեց։ Լամաները քիչ քիչ նրան սովորեցին և ընտելացան. նրանք միշտ Ռոբինզոնի յետևից գնում էին, իսկ Ռոբինզոնը նրանց համար խոտ և փափուկ կանաչներ էր բերում, աղբիւրը էր տանում, ջրում և ամեն առաւօտ առատ կաթկթում ու անուշ անում։

—Պէտք է աման շինեմ, որ կաթ պահեմ, մածուն մակարդեմ, մտածում էր Ռոբինզոնը։ Դէս ու դէն ընկաւ, կաւ գտաւ, ոտներով տրորեց, այնչափ տրորեց, որ լաւ փափկացաւ։ Յետոյ շատ փորձեր արաւ, շատ շինեց, քանդեց, վերջապէս կարողացաւ հասարակ ափսէներ, խոր ամաններ, մեծ ու փոքր պուտուկներ շինել։

Ապա այդ շինածները կրակի մէջ դնելով՝ թրծեց. ամանները պատրաստ էին։ Ռոբինզոնը բաւական շատ փորձեր արաւ, վերջապէս կարողացաւ կաթի հում սերից կարագ ստանալ, կաթը մակարդեց, մածուն ստացաւ, մածնից՝ թան, կաթից՝ պանիր։ Այնպէս որ կաթ, մածուն, սեր, կարագ, պանիր, իւղ ու թան նրա համար անպակաս էին։

3.

Մենակութիւնից Ռոբինզոնը ձանձրացել էր. նա տխուր էր և շատ անգամ մտաբերում էր իր ծնողներին, խաղընկերներին, ազգականներին...իսկ հիմա ոչ ոք չկար մօտը. մեն մենակ ընկած էր կղզու վրայ։

—Ա՜խ, Աստուած, ինչ անեմ, մէկը չկայ, որ հետը խօսեմ, մարդու լեզու իմանամ. այս ի՞նչ բան է, այս ի՞նչ կեանք է, հառաչում էր նա։ Մի օր էլ մտածեց թութակ կամ սարեակ բռնել, խօսել սովորեցնել։ Այդպէս էլ արաւ. մի թութակ բռնեց. ծառի ճիւղերից վանդակ շինեց, մէջը դրեց և ամեն օր նրա հետ պարապեց, խօսել սովորեցրեց։ Երբ մի օր էլ թութակը մարդու նման մի քանի խօսք ասաց, Ռոբինզոնը ուրախութիւնից արտասուեց։ Երեք տարուց յետոյ առաջին անգամն էր մարդու խօսք լսում։

Ռոբինզոնի շորերը բոլորովին մաշուել էին. ճանճերն ու մոծակները նրան անհանգիստ էին անում և շարունակ կծոտում։ Նա մտածեց լամայի կաշուց շորեր, կօշիկներ պատրաս-

տել. և միքանի օրից յետոյ արդէն պատրաստ էր։ Թէև նրա տրեխները շատ կոշտ էին և ոտները ցաւեցնում էին, բայց ի՞նչ կարող էր անել։ Երեսի համար էլ մի դիմակ շինեց, որի երկու ծակից աչքերն էին փայլում։

---

28. Գիւղացու երջանկութիւնը

Շատի հագին տրեխ է, գուլբայ էլ չունի, որ ոտը ծածկի. շատի չուխի վրայ հարիւր կարկատան կայ, էն էլ ռանգ ռանգ կտորներով, որը կարմիր, որը դեղին, որը զօլ զօլ. շատի ձեռների, երեսի, միրքի վրայ տասը տարեան աղտ, կեղտ, թոզ ու մոզ կայ,—բայց ի՞նչ կանես, որ տունն ու շիրախանէն հազար բարութիւններով լիքը՝ տրաքում է ու Աստծոյ հոգի կայ մէջներումը. մէկ օձի ձուն է պակաս նրանց տանից։ Գինին կարասներով շարած, ամբարը հացով լիքը, կթի կովն ու գոմէշները հորթ ու ձագը տակներին՝ գոմումը պահած, քեահլան ձին գոմումը, գութանը դռանը լծած, մառանը եմիշով, կախանով, տանձ ու խնձորով խլթխլթում և մտնողին հոտը տեղն ու տեղը բռնում, շշմացնում է։ Որը երկու, որը երեք բաղ ունի, վարելու և արածելու հող ու հանդ ունի։ Կարասներով կողակ, կճուճներով դաւուրմայ, աքաշներով զօխ, բոխ, ողորմակոթ, բղուղներով եղ ու կարագ, մօթալներով պանիր—ծոով, ի՞նչ տուն։ Մէկ կոպէկի բան բազարից տուն չի գայ, բացի իրանց հագնելու շորերից. էն էլ կտաւ, շապկացու, չուխացու շատը հարսներն ու աղջկերքն են նրանց համար մանում, գործում, կարում։ Շատը չորս, հինգ հարս ունի տանը, որ մէկ տեղը ցաւելիս՝ ուզում են գլխովը պտիտ գան ու աչքը կթած ունին, որ տեսնեն, թէ իրանց տէրը կամ ղօնաղը ի՞նչ կը հրամայի՝ որ կատարեն։ Մեծ ու պստիկ աշխատում են, մեծի պատիւը գիտեն, նրա հրամանը ոչ ով գետնովը չի տայ, էնքան հնազանդ են։

29. Պատկեր

Սիրուն գիշեր...
Լուսնի շողեր
Պար են բռնել
Ջրի հետ,
Գետն է հոսում,
Օրօր ասում,
Փսփսում է
Լուսնի հետ։

Մեղմիկ քամին
Փարւում ջրին,
Խաղ է անում
Գետի հետ,
Արծաթ ջրեր,
Լուսնի ստւեր,
Համբուրւում են
Իրար հետ։

---

30. Ծեր ձմեռը

«Փու-հա-փուհ... փու-հա-փուհ...»
Փչում է ձմռան քամին ահարկու,
«Եկա՛ւ... վա՛յ եկաւ... էլի յետ եկա՛ւ...»
Արար-աշխարհում վայնասուն ընկաւ...
Բայց ծեր-երկիրն է, պէտքն էլ չի անում,
Ձիւն մուշտակն իսկոյն մերկ մարմնին քաշում,
Ու տակից իր գետ գըլ-գըլան բերնով
«Օ՛խ-օ՛խ» է անում, ձմռան հէրսն հանում...

31. Սղոան

Բլրակի լանջը սառել էր. հեռուից այնպէս էր պսպղում, պէծ պէծին տալիս, որ կարծես թէ մի մեծ հայելի էր բլրի գագաթից մինչև ստորոտը։

—Տղէք, գնանք սղոալու, ասաց Գէորգն ընկերներին։

—Գնանք, գնանք, ասացին միւսները և սղոաններն առած գնացին։

Անուշն ու Սինօն էլ գնացին, թէև սղոան չունէին։

Օրը պարզ էր և ցուրտ։ Արեգակը բոլորովին չէր տաքացնում երեխաների սառած ձեռքերը։ Նրանք կատակներ էին անում, վազվզում, որ չզգան ցրտի սաստկությունը։

Կարգով կանգնում էին բլրակի գլխին և սղոցներին նըստած իրար յետևից բաց էին թողնում, սղոցելով իջնում էին մինչև ստորոտը և նորից բարձրանում։ Սղոցն չունեցողները կանգնած ծաղրում կամ քաջալերում էին սղոցողներին։

—Սինօ, Անուշ, ես յոգնեցի, եկէք դուք սղոցէք, ասաց Կոստին։

—Առաջ դու սղոցա, Սինօ։

—Չէ, դու սղոցա, Անուշ։

Վերջապէս Սինօն զիջեց և սկսեց սղոցել։

Երբ երկրորդ անգամ սկսեց սղոցել, հէնց սկզբից սղոցանը պատուեց և արագ թափով իջաւ։ Սինօն ճչում էր, օգնութիւն էր կանչում։ Ի՞նչ անէին. եթէ մօտենային, պիտի ընկնէին։ Բոլորն էլ կողքից վազում, վա՛յ, վա՛յ էին կանչում։

—Վա՛յ, Սինօ ջան, լաց էր լինում Անուշը և մօտից վազում։

Սղոցանը տատանւում էր, պէտք է շուռ գար և խեղճ Սինօին տակովն անէր։ Մէկ էլ էն տեսանք, որ Անուշը ամբողջ մարմնով մեկնուեց ճանապարհի վրայ։

Բոլորը զարմացած ճիչ արձակեցին։ Սղոցանը դէմ առաւ Անուշին ու կանգնեց։ Սղոցանի ծայրը դիպաւ Անուշի դէմքին և քիթ ու բերանը սաստիկ արիւնոտեց։ Ցնծութիւնն ընդհանուր էր։ Բոլորը հաւաքւել էին անձնազոհ Անուշի շուրջը և աշխատում էին ձիւնով կտրել նրա քթի արիւնը։ Սինօն էլ արիւնը տեսնելով բարձր ձայնով լալիս էր։

32. Հարսնաքար

Սուրբ խաչ վանքի հէնց դէմ ու դէմ
Սարի լանջին տափարակ,
Հին ժամանակ հարուստ ու շէն
Մի աւան կար հայաբնակ։

Ժամանակով էդ աւանի
Մի անուանի օջախում,
Հեզ, ամօթխած ու գեղանի
Մի նորահարս է լինում։

Հարսը մի օր գլուխը բաց
Բակում լացք էր անում.
Յանկարծ... դրսի դուռը ճռռաց.
Կնքաւորն է գալիս տուն։

«Հողը գլխիս»... Հարսը ճչաց,
Տաշտն առաւ բաց գլխին
Ու ամօթից արձան կտրած՝
Աչքն ուղղեց երկնքին.

«Ա՜խ, Տէր Աստուած, ինձ քար շինիր
Կամ անցրու գետնի տակ,
Հող դարձրու կամ թէ մոխիր,
Թէ չէ եղայ խայտառակ»...

Աստծու դուռը էդ վայրկեանին
Բաց էր՝ լսեց նրա ձայն,
Խղճաց պարկեշտ նորահարսին
Ու դարձրեց քար—արձան։

Ու հիմի էլ սարի լանջին,
Դարերից յետ անհամար,
Կայ արձանը տաշտը գլխին
Եւ կոչւում է Հարսնաքար։

33. Այրուած խրճիթ

1.

Ձմեռ էր. ծովափը ծածկուել էր բաւական հաստ սառոյցով։ Մարդիկ իրենց սահիկներով անվտանգ սահելով գնում էին ծովի երեսով և մեծ բաւականութիւն ստանում։ Միայն փոթորիկ ժամանակ սառոյցները կոտրատւում էին, ջրի ալիքները ամբողջ ափը ծածկելով ամեն ինչ կլանում, տանում ծովն էին թափում։

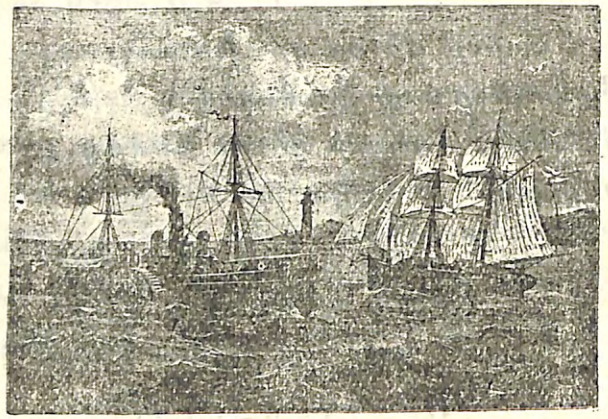

Մէկ անգամ ծովափի մօտ գտնուած գիւղի բնակիչներից շատերը խումբ խումբ՝ սահիկներով սղղալով՝ ուրախ ժամանակ էին անցկացնում։ Երիտասարդները ծովափից շատ հեռացել էին և մեծ բաւականութիւն էին ստանում։

Ափին մօտ ցածլիկ խրճիթի մէջ ապրում էր Մարթա տատը։ Սա շատ աղքատ էր. բացի այս հին խրճիթից, ուրիշ ոչ մի բան չունէր։ Մարթա տատը թէև հիւանդ էր, բայց լուսամուտից սահողներին նայում, ուրախանում էր։ Երկար տարիներ ծովափին ապրելով՝ նա շատ լաւ գիտէր, թէ այս կամ այն ամպը ինչի նշան է. ոմն է փոթորիկ բերող, որը՝ լաւ եղանակ, որը՝ անձրև և այլն։ Յանկարծ նա տեսաւ մութ երկնքի վրայ մի սպիտակ ամպ։

—Ա՜խ Աստուած, մրմնջաց նա. այդ ամպը շուտով սառ-

կալի փոթորիկ կը բերէ։ Ձուրը կը բարձրանայ, սառոյցները կը ջարդուեն և սահողներին տակովը կ'անեն։ Ի՞նչ անել. ոնքան անմեղ մարդիկ պէտք է զոհ գնան։

2.

Մարթա տատը սարսափեց, նստեց անկողնու մէջ. նա մի տեսակ ոյժ առաւ. մինչև անգամ վեր կացաւ տեղից և դուրս եկաւ։

—Ի՞նչ անեմ, ձայն տամ, կանչեմ սահողներին. բայց չէ՞ որ նրանք շատ հեռու են. իմ ձայնը չեն կարող լսել, իսկ վերահաս վտանգի մասին նրանք տեղեկութիւն չունեն։ Ի՞նչ անեմ, Տէր Աստուած, ուր դիմեմ... Քիչ մտածելուց յետոյ Մարթա տատը ներս մտաւ խրճիթ, վառարանից դուրս քաշեց մի վառած փայտ և դրեց իր յարդէ անկողնու վրայ։ Քիչ յետոյ ամբողջ խրճիթը բոցավառուում էր։

—Մարթա տատի տունը այրուում է, կանչեցին սահողները։

—Շուտ, հասնենք օգնութեան, ձայն տուին նրանք։ Ամենքն էլ քամու նման արագ սահեցին ծովափ։

Սահողները նոր էին դուրս եկել ծովափ, երբ սոսկալի փոթորիկը վրայ հասաւ, ալիքները բարձրացան, սառոյցները կոտրատւելով՝ սարի նման դիզուեցին։

—Եթէ այս հրդեհը չլինէր, մենք ամենքս կորած էինք, սարսափած ասում էին սահողները։

Մարթա տատը խրճիթի մօտ նստած՝ ուրախութիւնից լաց էր լինում։

---

34. Մկների ժողովը

Ինչ ձէն, ինչ ձուկ,
Ինչ աղմուկ,
Իր ծակիցը
Ոչ մի մուկ

Դուրս չէր հանում գնչիկը,
Զար կատուն էր քնչիկը։
Սով է, սով է Մկաստան
Կատուի ձեռքից լգստան։

Գզիրն ընկաւ դռնէ դուռ,
Գիւղամէջը շուռ ու մուռ.
Էլ չթողեց դուռ-կտուր,
Ջահել, ահել գեղովի,
Ջոջերին ջոկ, տեղովի
Կանչեց բերեց ժողովի,
Թէ ինչ անեն, որ կատէն
Մի հնարքով ազատուեն։
Եկան գիւղի ջոջերը,
Երկար բարակ պոչերը,
Մանակցեցին խորհրդին։
Մի ջոջ խօսեց իր հերթին,
«Մէրը, մանուկ ուրացած,
Ծակերի մէջ կուրացած.
Լսէք, մկներ ցեղակից,
Ջունեմ որդի, կողակից.
Ես մի անտէր ծերուկ եմ,
Բայց պատուաւոր մի մուկ եմ։
Պակսեց ուժը իմ ոտի,
Պէտք է մեռնեմ անօթի.
Է՛լ չեմ կրծի չորթանը,
Է՛լ չեմ ծրծի ես թանը.
Մահս է կանգնել դռանը,
Սով է ղրկել Մռռանը։
Ա՜խ Մռռանը, Մռռանը,
Վեր է ընկնում մառանը։
Հէչ նման չի գազանի,
Ինչքան ասես նազ անի,
Ստից սատկի տազ անի,
Մեզի տեսնի, վազ անի,
Գլխից բռնի կախ անի,
Թաթովը տայ խաղ անի,
Ուտի, քէֆը չաղ անի։
Իսպէս զուլում ու կրակ,
Դեռ աչքերն էլ ջուխտ ճրագ։
Բայց թէ ազնիւ մեր ցեղը
Կորչելու չի զուր տեղը.
Ցաւն էլ ունի իր դեղը.
Հանք, հանք
Հրամանք,
Կատւի դնչին դէմ առանք։
Այ բերել եմ
Ես մի զանգ.
Ծափ-ծրնգոց,
Մէջը զնգոց.
Կատւի վզից
Մենք կախ տանք,
Որ ինչքան էլ օրօրայ,
Որ ինչքան էլ շորորայ,
Ստից սատկի,
Տազ անի,
Գալն իմանանք
Գազանի։
Է, զանգը ո՞վ կախ անի։
—Ալ՛ օ, դո՛ւ։
«Ալ՛ՕՆ տանի».
—Բալ՛ օ, դո՛ւ։
«Բալ՛ՕՆ կախէ»։
—Զալ՛ օ, դո՛ւ։
«Զալ՛ՕՆ կաղ է»։
—Մստ՛ օ, դո՛ւ։
«Մստ՛ՕՆ կարճ է»։
—Փոստ՛ օ, դո՛ւ.
«Էդ էլ խի՞ղճ է»։

—Համբ՛ օ, դո՛ւ։
«Ես տկար եմ»։
—Զամբ՛ օ, դո՛ւ։
«Ես տանտէր եմ»։
—Սաղ՛ օ, դո՛ւ։
«Ասենք տարա՛յ.
Բա որ կատուն
Գայ ինձ վրա՞յ»։
—Բտ՛ օն, Խտ՛ օն թող մէկից
Բռնեն կատւին քամակից։
«Ի՞նչ է խօսում չոր գանգը.
Լաւ է դու տար էդ զանգը։
Էլ ի՞նչ Բտ՛ օ, ի՞նչ Փստան»,
Ճստաց Բտ՛ օն ճսճստան։
—Լռի՛, յանդուգ,
Կոտորուէք դուք.
Վախկոտներիդ ես թաղեմ.
Ճառ ասեմ, թէ՞ զանգ կախեմ,
Գոչեց Ջոջը,
Քաշեց պոչը։

---

35. Հիւսիսային երկրներում

—Ճի՞շտ է, հայրիկ, որ շներին լծում են։

—Այո՛, Տիգրանուհի, ճիշտ է։

—Բայց չէ՞ որ նրանք փոքր են։ Ի՞նչ բեռ կարող են տանել, հարցրեց Լուսիկը։

—Մեծ մեծ շներ կան, զաւակս, ասաց հայրը. նրանք ուժեղ են և փոքրիկ սայլակներով բաւական բեռ են քաշում։

—Հայրիկ, ո՞վքեր են նրանց լծում։

—Բեռնակիրները, խեղճ մարդիկ. մի քանի երկրներում

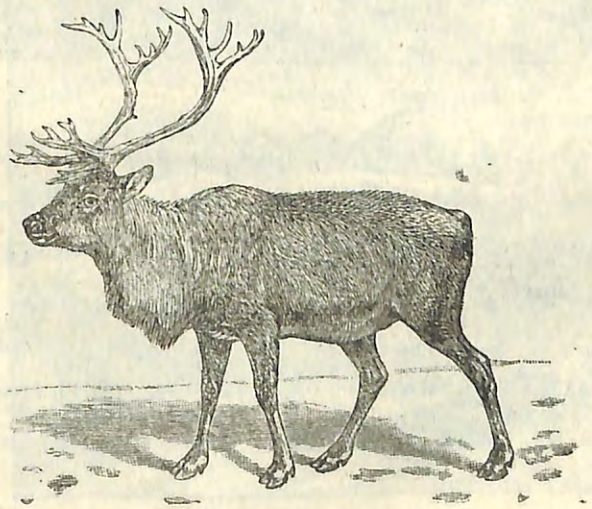

չունևոր գիւղացիները մօտիկ քաղաքները կարագ, իւղ, պանիր, կաթ և սրանց նման նիւթեր տանելիս շատ անգամ սայլակներին շներ են լծում։ Իսկ հիւսիսային երկրներում, որտեղ տարւայ մեծ մասը ձմեռ է, այնտեղ ամենքն էլ շներ կամ հիւսիսային եղջերուներ են լծում։

—Մթթէ այնտեղ եղներ չկան, հարցրին Տիգրանուհին ու Լուսիկը։

—Այնտեղ եղ, կով, ձի չեն կարող ապրել. նրանց համար ուտելիք չի ճարւում։ Իսկ թեթև շները փոքրիկ սահնակներն առած՝ ձեան վրայից թռցնելով տանում են։

—Հայրիկ, եթէ տարւայ մեծ մասը ձմեռ է և այդչափ ձիւն կայ, հապա ի՞նչպէս են մարդիկ այնտեղ ապրում, հարցրեց Տիգրանուհին։

—Վա՛յ էն ապրելուն. կարող ես երևակայել, հիւսիսային երկրի բնակիչները՝ էսկիմօսները տարւայ մեծ մասը սառցէ և ձնէ տներումն են ապրում։ Այդ երկրում ամառւայ մի երկու ամսին օրերը տաքանում են, կանաչի և թռչունների երես են տեսնում, իսկ տարւայ մնացած ժամանակը միշտ ցուրտ ձմեռ է։

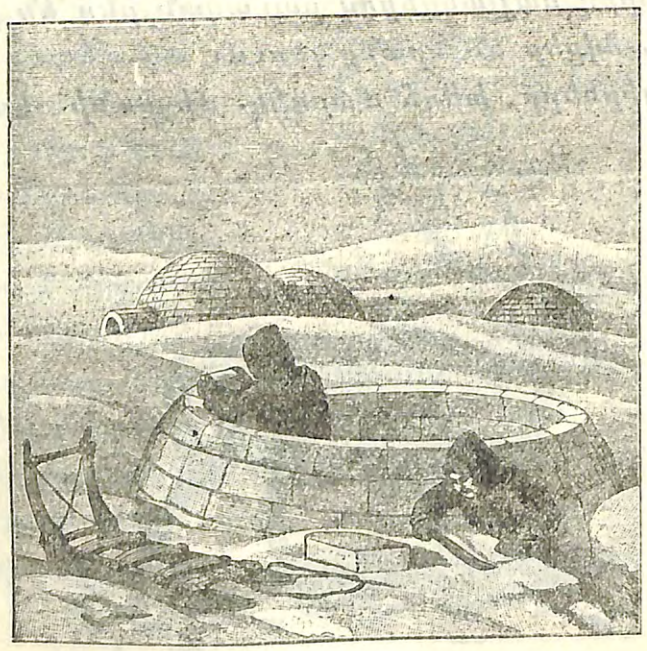

—Հայրիկ, ի՞նչպէս են նրանք այդ տները պատրաստում։

—Շատ հասարակ կերպով։ Նրանք քարերի նման քառանկիւնի ձևով ձիւնը կտրում են և շրջանաձև երկու կարգ մէկ մէկու վրայ դարսում. այդ ձնէ աղիւսների արանքում մանր ձիւն են լցնում և այս կերպ պատերը բարձրացնելով գմբէթաձև ծածկում են։ Ի հարկէ, նրանց տները լուսամուտ և դուռ չունին. միայն մի կողմից բաւական երկար և նեղ անցք են թողնում. այդ տեղից մի մարդ հազիւ կարող է սողալով ներս ու դուրս անել։

—Մթթէ այդ տեսակ տներում նրանք չեն մրսում։

—Ո՛չ, այնտեղ բաւական տաք է. սեղաններն ու աթոռներն էլ սառոյցից են, իսկ նրանց վրայ փռում են եղջերուի, ծովային ցուլերի և այլ կենդանիների մորթիներ։ Ձնէ պատերն էլ դրսի ցրտից, ներսի տաքութիւնից հեռզհետէ սառոյցի են փոխւում և չեն թողնում, որ ներսի տաքութիւնը դուրս գնայ։ Միւս կողմից այդ պատերը լուսնի և արևի լոյս են ներս

թափանցում և սառցէ խրճիթը լուսաւորում։

—Հայրիկ, ինչով են ապրում էսկիմօսները։

—Նրանց ապրուստը շատ խեղճ է։ Նրանք իւրաքանչիւր սահնակի մի քանի շներ լծած՝ դուրս են գալիս որսի։ Էսկիմօսները որսում են ձուկ, ծովային հորթ և միքանի տեսակ ծովային ուրիշ կենդանիներ. ցամաքի վրայ որսում են հիւսիսային աղուէս, բադ, արջ և այլն։

—Ուրեմն նրանք դրանցով էլ կերակրւում են։

—Այո, նրանց կերածն այդ է ու մէկ էլ ճարպ. այդ ճարպը է, որ հիւսիսային բնակիչներին տաքութիւն է տալիս։

—Հայրիկ, ուրեմն դրա համար է, որ մենք ձմեռները սիրով ուտում ենք իւղալի կերակուրներ։

—Այո, զաւակս, ճիշտ նկատեցիր, ասաց հայրը։ Հիւսիսային երկրներ ճանապարհորդողներն էլ իւղ, ճարպ շատ են ուտում և նրանց տաքութեան միակ աղբիւրը դա է։

Թռչուններ

Մի թռչուն կայ պապլիկ,
Մարմին ունի կլորիկ,
Կզուլը կարճ ու հաստլիկ
Ճկճկում է սիրունիկ։
Մի թռչուն կայ սպիրակ,
Վիսն երկար ու բարակ,
Ոտքերը չիգ այլանդակ,
Թռիչ ունի համարձակ։

Մի թռչուն կայ ղուգ ղուգ,
Կանկալի գարուն բերող,
Որս է անում թռչելով,
Քունը շինում մարդկանց քով։
Մի թռչուն կայ կրչկչան,
Այոն երկար դրբդրբան,
Թէ որ դրկէ վարժարան,
Կը խօսի մարդու նման։

Մի թռչուն կայ կռաւան,
Զգոյշ է գողի նման,
Գիշակեր է, անկշտում,
Մարդիկ նրան չեն սիրում։

Մի թռչուն կայ հաւի չափ,
Սիրած տեղն է լեռ քարափ,
Համեղ միս է տալիս մեզ,
Լաւ երգում է, բայց անտես։

Մի թռչուն կայ ամպերում,
Նա արքայ է հաւքերուն,
Բուն է շինում ժայռերում,
Հորթ ու գառ է փախցնում։

Մի թռչուն կայ հորթի պէս,
Ոտներ ունի գազ ու կէս,
Անապատում արևկէզ՝
Վազ է տալիս ձիու պէս։

Հիմի գտէք՝

Ո՞րն է ծիտը ու կաքաւ,
Արծիւ, ջայլամ, չար ագռաւ,
Արագիլն ու կաչաղակ,
Մեր սիրելի ծիծեռնակ։

---

37. Ամենապէտքական բանը աշխարհում

1.

Ժամանակով, հեռաւոր և ոսկի արևելքում մի խելացի և արդարամիտ թագաւոր է եղել։ Նա ունեցել է երեք որդի։

Եղաւ որ այդ թագաւորը ծերացաւ և կառավարութեան սանձը ուզեց դեռ կենդանի օրով յանձնել իր ժառանգներից նրան, որն աւելի ընդունակ կը լինի այդ մեծ գործին։

Եւ դրա համար նա մի օր կանչեց իր երեք որդիներին և ասաց.

—Սիրելի որդիներ, տեսնում էք՝ որ ձեր հայրը ծերացել է ու էլ չի կարողանում երկիրը կառավարել։ Ես վաղուց իջած կը լինէի իմ դահից, եթէ կատարուած տեսնէի այն մեծ միտքը, որ երկար տարիներ պաշարել է հոգիս։ Եւ հիմա ձեզանից նա, ով որ իմաստուն կերպով լուծեց այդ իմ միտքը, նա կ'ստանայ իմ թագաւորութիւնը, նա կը կառավարէ իմ ժողովուրդը։

—Ապրած կենայ մեր սիրելի հայրը, սուրբ է մեզ համար նրա վեհ կամքը։ Այդ ինչ մեծ միտք է, որ չէ կարողացել լուծել նրա իմաստուն հոգին։

—Ահա տեսնում էք այն ահագին և մեծածաւալ շտեմարանը, որ վաղուց շինել եմ։ Իմ միտքս էր՝ լցնեմ մի այնպիսի բանով, որ ամենապէտքականը լինի աշխարհիս երեսին և որով կարողանամ բախտաւորեցնել իմ ժողովուրդը։ Այդ շտեմարանը դեռ մնում է դատարկ։ Եւ հիմա ձեզանից նա, ով որ կը կարողանայ այդ շտեմարանը, իր բոլոր անկիւններով, ծայրէ-ծայր լցնել աշխարհի այդ ամենապէտքական բանով, նա թող լինի իմ ժառանգը։ Առէք գանձերիցս՝ ինչքան որ կուզէք և առանձին առանձին ճանապարհ ընկէք քաղաքէ-քաղաք, աշխարհէ-աշխարհ, գտէք այդ բանը և լցրէք իմ շտեմարանը։ Ձեզ եօթն անգամ քառասուն օր միջոց եմ տալիս։

Որդիները համբուրեցին հօր ձեռքը ու ճանապարհ ելան։

2.

Ամբողջ եօթն անգամ քառասուն օր նրանք շրջեցին քաղաքէ-քաղաք, աշխարհէ-աշխարհ, տեսան ուրիշ ուրիշ մարդիկ, ուրիշ ուրիշ սովորութիւններ ու ժամանակին կանգնեցին հօր առաջ։

—Բարով էք եկել, անգին որդիներ։ Գտե՞լ էք բերել՝ ինչոր ամենապէտքական բանն է աշխարհում։

—Այո, գտել ենք։

Եւ հայրը իսկոյն վերցրեց իր որդիներին և նրանց հետ գնաց շտեմարանի առաջ։ Այնտեղ հաւաքուած էին բոլոր պալատականները և ժողովուրդը։

Թագաւորը մօտեցաւ շտեմարանի դռանը, բացեց և կանչեց մեծ որդուն.

—Ի՞նչով կը լցնես այս ահագին շտեմարանս, սիրելի որդեակ, ի՞նչ բանով, որ աշխարհում ամենապէտքականը լինի։

Եւ մեծ որդին հանեց գրպանից մի բուռն հացահատիկ և պարզելով դէպի հայրը՝ ասաց.

—Հացով կը լցնեմ այս ահագին շտեմարանը, թանկագին հայր։ Ի՞նչն է աշխարհում ամենապէտքական բանը, քան հացը։ Ո՞վ կարող է առանց հացի ապրել։ Շատ թափառեցի,

շատ բան տեսայ, բայց հացից պէտքական ոչինչ չգտայ։

Այն ժամանակ հայրը կանչեց միջնակ որդուն։

—Ի՞նչով կը լցնես այս ահագին շտեմարանը, սիրելի որդեակ, ի՞նչ բանով, որ աշխարհում ամենապէտքականը լինի։

Եւ միջնակ որդին հանեց գրպանից մի բուռը հող և պարզելով դէպի հայրը՝ ասաց.

—Հողով կը լցնեմ այս ահագին շտեմարանը, թանկագին հայր։ Ի՞նչն է աշխարհում ամենապէտքական բանը, քան հողը։ Առանց հողի հաց չկայ, առանց հողի ոչ կարող է ապրել։ Շատ թափառեցի, շատ բան տեսայ, բայց հողից պէտքական ոչինչ չգտայ։

3.

Այն ժամանակ հայրը կանչեց կրտսեր որդուն։

—Ի՞նչով կը լցնես այս ահագին շտեմարանս, սիրելի որդեակս, ի՞նչ բանով, որ աշխարհում ամենապէտքականը լինի։

Այդ միջոցին կրտսեր որդին հաստատ քայլերով մօտեցաւ շտեմարանին, անցաւ շէմքը և զննեց ահագին, մեծածաւալ և մութն ու խաւար շտեմարանը։ Բոլորը հետաքրքիր նայում էին նրան։

Եւ ապա նա գրպանից հանեց մի փոքրիկ մոմ, կայծաքարին խփեց հրահանը, կայծ հանեց և վառեց մոմը։ Բոլորը կարծում էին թէ նա ուզում է լոյսի լուսով լաւ զննել շտեմարանը, նրա ահագնութիւնը։

—Դէհ ասա՛, որդի, ի՞նչով կը լցնես, անհամբեր ձայնով նորից հարցրեց թագաւորը։

—Լոյսով կը լցնեմ այս ահագին շտեմարանը, իմաստուն հայր, լոյսով միայն։ Շատ թափառեցի, շատ աշխարհներ տեսայ, շատ բան սովորեցի, բայց լոյսից պէտքական ոչ մի բան չգտայ։ Լոյսն է ամենապէտքական բանը աշխարհում։ Առանց լոյսի հողը հաց չի ծնի, առանց լոյսի հողի վրայ մարդ չէր լինի։ Շատ թափառեցի, շատ աշխարհներ տեսայ, շատ բան սովորեցի և գտայ, որ լուսաւորութիւնն ու գիտութիւնն

են ամենապէտքական բանը աշխարհում։ Եւ լոյսով կարելի է լցնել ոչ միայն քո այս ահագին և մեծածաւալ շտեմարանը, այլ և ամբողջ աշխարհը՝ իր բոլոր անկիւններով, ծայրէ-ծայր։

—Ապրիս, գոչեց ուրախացած հայրը. քեզ է արժանի իմ գահն ու իշխանութիւնը, քանի որ լոյսով և գիտութեամբ պէտք է լցնես թագաւորութիւնդ և մարդկանց հոգիները։

—Ապրած կենայ մեր եղբայր թագաւորը, գոչեցին ուրախացած եղբայրները. ուղիղ որ նա գտաւ ամենապէտքական բանը աշխարհում։

—Ապրած կենայ մեր երիտասարդ լուսաւոր թագաւորը, գոչեցին ուրախացած պալատականներն ու ժողովուրդը։

Եւ հայրը գրկեց կրտսեր որդուն, փռեց նրա ուսերի վրայ շողշողուն ծիրանին և տարաւ նստեցրեց գահի վրայ։

Ամբողջ ժողովուրդը ընկաւ մեծ ուրախութեան մէջ, երգեց ու պարեց քառասուն օր, քառասուն գիշեր, որ ունեցաւ նորից մի խելօք և լուսամիտ թագաւոր։

---

38. Իմ ընկերոջ գիւղը

Ընկերոջս ծնողները գիտէին, որ մենք նոր տարւայ արձակուրդներին պէտք է գիւղ գնայինք։

Զմեռւայ խիստ ցրտին, ընկերիս հետ հասանք գիւղը. տանեցիք իսկոյն դուրս թափուեցին։ Ուրախութիւն, գրկախառնութիւն։ Մի փոքր հանգիստ առանք թէ չէ, ամեն կողմից ձայն տուին։

—Տղէք, լաւ եկաք, լաւ հասաք. այսօր դպրոցում աշակերտական ցերեկոյթ կայ, գնանք տեսնենք, ի՞նչպէս կը հաւանիք։

Երբ դուրս եկանք, ուշադրութիւնս գրաւեցին փողոցները. բոլորը քարած, սալայատակած էին։ Տները գրեթէ շինուած են միակերպ. բոլորը ունեն պատշգամբներ և լուսամուտներ։ Մտանք դպրոց. այստեղ իմացայ, որ ուսումնարանն ունի վեց-

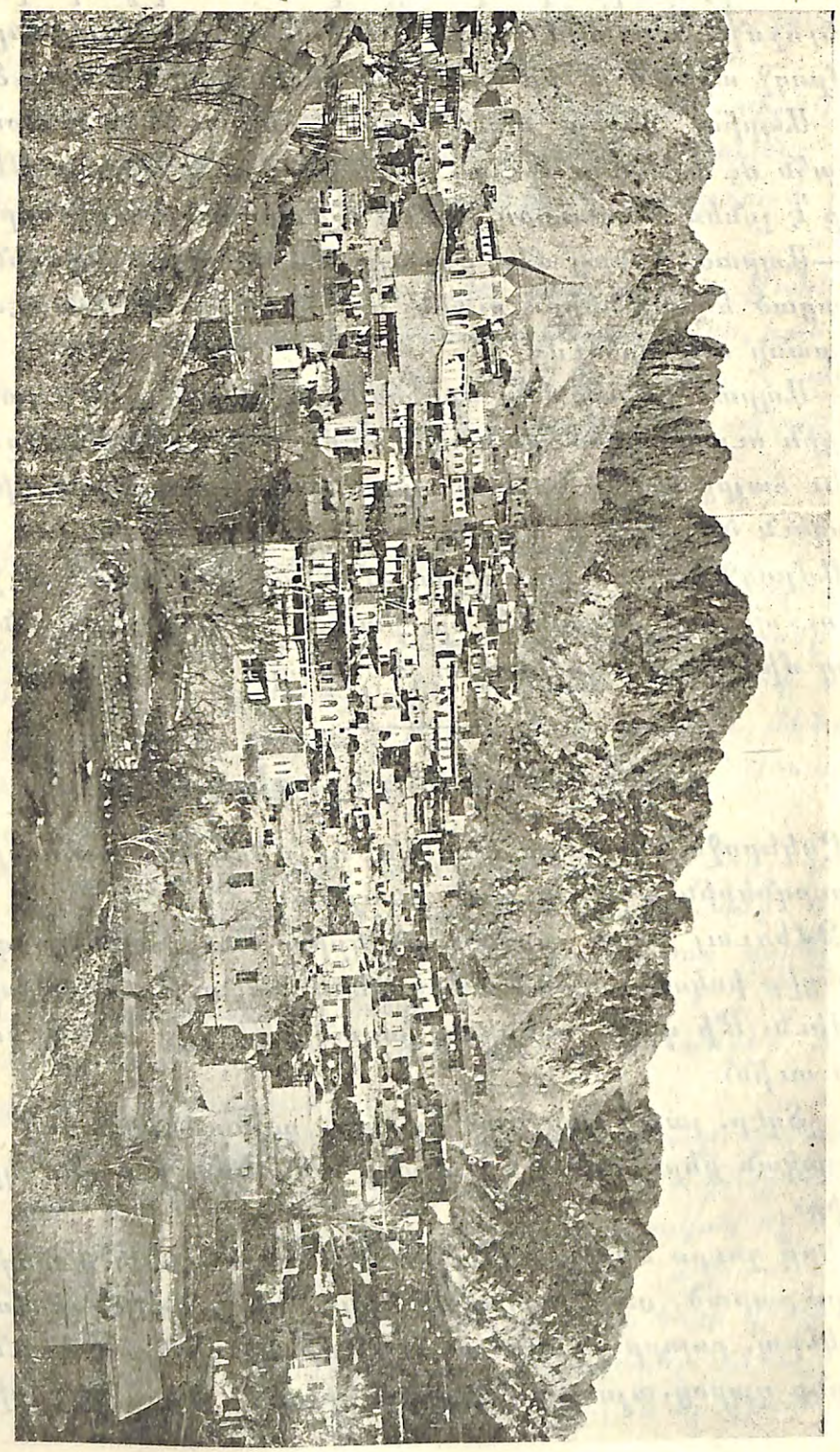

երորդ բաժանմունք, ուր տղաներ ու աղջիկներ միասին են սովորում։ Տեսուչը սիրով և ուրախութեամբ թոյլ տաւ, որ հիւրերս ներկայ լինենք։

Հանդէսը բացւեց երգով. ներդաշնակ երաժշտութիւնը հէնց սկզբից գրաւեց իմ ուշադրութիւնը. հանդէսը սովորական ձևով չէր. կար մանկական օպէրա, գործիքաւոր երաժշտութիւն. ամենից ուշագրաւն այն էր, որ առաջին բաժանմունքը խմբական մի ոտանաւոր ասաւ այնքան լաւ, այնքան գեղեցիկ, կարծես թէ մի մարդ էր ասողը. մանկական խաղերը, մանկական պարերը խելքս տարան. չէի սպասում գիւղում այս տեսակ սիրուն բաներ տեսնել։

Միւս օրը հասարակութեան համար էր կրկնւում նոյն հանդէսը։ Ժողովուրդը խռնւած էր դպրոցի դռան առաջ. փողը ձեռքերին՝ մարդիկ աղաչում, պաղատում էին տոմսակ տալ... Ոչ մի աղմուկ, ոչ մի իրարանցում. այնքան կրթւած էր երևում այդ գիւղական հասարակութիւնը։

Շատ տներ հիւր եղանք. բոլորն էլ ապրում են մաքուր բնակարաններում, կրթւած և բարեկեցիկ քաղաքացու նման։

—Սիրելի Արմիկ, ինչ ես հարցնում, ինչ ես հետաքրքրւում. այստեղ դպրոցական հասակ ունեցող բոլոր երեխաները գնում են ուսումնարան. այս գիւղում անգրագէտ մարդ չկայ։

—Սիրելի ընկեր, այս լեռների օղակի մէջ ընկած, սարերի կրծքին կպած ձեր աննման գիւղը քաղաքից էլ բարձր է։ Ես կուզէի, որ մեր բոլոր մեծ ու պստիկ քաղաքները այս գիւղի նման լինեն, այս չքնաղ գիւղի նման։

---

39. Գայլն ու կատուն

Գայլն անտառից
Փախաւ գեղը.
—«Նեղն եմ, նեղը,
Ասաւ կատուին,
Քո հօր պատուին,
Ասլան բալա,

Մի ճար արա,
Մի տես հրլա՝
Որսորդ ու շուն,
Թազի, Թուլա
Միսս են կրծում,
Ինձ հալածում։
Աստուած կարի
Դրանց հոտը,
Մի մարդ ցոյց տուր
Պահւեմ մօտը»։
—Այ ցեղակից,
Գոչեց կատուն,
Գնա մտիր
Մարօի տուն.
Նա չափազանց
Բարի կին է։
—«Ես էլ գիտեմ
Որ անգին է,
Բայց որ նրա
Հորթն եմ կերՁ...»
—Բկիդ կանգնէր.
Լաւ չես արել։
Որ էդպէս է, Յովէսի մօտ...
—«Նրանից էլ կ'անեմ ամօթ.
Դու մի ասի, էս ամառը
Յանկարծ չուտեմ նրա գառը՝»։
—Ո՞ւմ ասեմ էլ.
Հա, մեր Զաքին։
—«Էս գարնանն էլ՝
Նրա մաքին»։
—Ո՞վ մնաց էլ...
Հա, երէցը...
—«Էս աշնանն էլ՝
դրա էծը»։
—Այ դու ուտես
չոռի մեծը.
Քանիսն էսով...
Հինգը... վեցը...
Ի՞նչ երեսով,
Ա՛յ գող, վատթար,
Գիւղը մտար...
Տեղ չգտար։
Գիւղն յիմար է,
Որ թշնամուն
Պատսպարէ...
Ով ինչ բրթի,
Էն կը խրթի։

---

40. Բարեկենդանը

Ժամանակով մի մարդ ու մի կնիկ են լինում։

Էս մարդ ու կնիկը իրար հաւանելիս չեն լինում։

Մարդը կնկանն է ասում յիմար, կնիկը՝ մարդուն, ու միշտ կռւելիս են լինում։

Մի օր էլ մարդը մի քանի փութ եղ ու բրինձ է առնում, տալիս մշակի շալակը տանում տուն։

Կնիկը բարկանում է.

—Ա՛յ, որ ասում եմ յիմար ես, չես հաւատում. էսքան եղն ու բրինձը մի անգամից ինչի՞ համար ես առել բերել. հօրդ քե՞լէխն ես տալիս, թէ տղիդ հարսանիքն ես անում։

—Ինչ քե՞լէխ, ինչ հարսանիք, ա՛յ կնիկ, ի՞նչ ես խօսում, տար պահի, բարեկենդանի համար է։

Կնիկը հանգստանում է, տանում է պահում։

Անց է կենում մի առ ժամանակ, էս կնիկը սպասում է, բարեկենդանը գալիս չի։ Մի օր էլ շէմքումը նստած է լինում, տեսնում է՝ մի մարդ վռազ վռազ փողոցով անց է կենում։ Ձեռը դնում է ճակատին ու ձէն տալի։

—Ա՛խպէր, ախպէր, հալա մի կանգնի։

Տղէն կանգնում է։

—Ա՛խպէր, բարեկենդանը դու հօ չե՞ս։

Անցւորականը նկատում է, որ էս կնկայ ծալը պակաս է, ասում է, հա՛ ասեմ, տեսնեմ ինչ է դուրս գալի։

—Հա, ես եմ բարեկենդանը, քոյրիկ Ջան, ի՞նչ ես ասում։

—Էն եմ ասում, որ մենք քո ծառան հօ չենք, որ քո եղն ու բրինձը պահենք։ Ինչ որ պահեցինք հերիք չէ՞ր... չես ամաչում... Ընչի չես գալի քո ապրանքը տանում...

—Դէ էլ ի՞նչ ես նեղանում, քոյրիկ Ջան, ես էլ հէնց դրա համար եմ եկել, ձեր տանն էի ման գալիս, չէի գտնում։

—Դէ արի տար։

Էս մարդը ներս է մտնում, սրանց եղն ու բրինձը շալակում ու կրունկը դէսն է անում, երեսը դէպի իրենց գիւղը։

Մարդը գալիս է տուն, կնիկն ասում է.

—Հա՛, էն բարեկենդանն եկաւ, իր բաները իրեն սեցրի, տարաւ։

—Ի՞նչ բարեկենդան... ի՞նչ բաներ...

—Ա՛յ էն եղն ու բրինձը... Մին էլ տեսնեմ վերևից գա-

լիս է, մեր տանն էր ման գալի. կանչեցի, մի լաւ էլ խայտառակ արի, շալակ տուի, տարաւ։

—Վայ քու անխելք տունը քանդուի, որ ասում եմ յիմար ես—յիմար ես էլի... Ո՞ր կողմը գնաց։

—Այ էն կողմը։

Էս մարդը ձի է նստում, ընկնում բարեկենդանի ետևից։ Ճանապարհին բարեկենդանը ետ է մտիկ անում, տեսնում է մի ձիաւոր քշած գալիս է։ Գլխի է ընկնում, որ սա էն կնկայ մարդը պէտք է լինի։

Գալիս է հասնում իրեն։

—Բարի օր, ախպէրացու։

—Աստծու բարին։

—Հօ էս ճամբովը մարդ չի անց կացաւ։

—Անց կացաւ։

—Ի՞նչ ունէր շալակին։

—Եղ ու բրինձ։

—Հա, հէնց էդ եմ ասում։

—Ի՞նչքան ժամանակ կը լինի։

—Բաւականին ժամանակ կը լինի։

—Որ ձին քշեմ՝ կը հասնե՞մ։

—Ո՛րտեղից կը հասնես, դու ձիով, նա ոտով։ Մինչև քու ձին չորս ոտը կը փոխի—մի՛ն, երկո՛ւ, երե՛ք, չո՛ր—նա երկու ոտով՝ մէկ—երկո՛ւ, մէկ—երկու, մէկ—երկու, շուտ-շուտ կը գնայ, անց կը կենայ։

—Բա ի՞նչպէս անեմ։

—Ինչպէս պէտք է անես, ուզում ես, ձիդ թող ինձ մօտ, դու էլ նրա պէս ոտով վազի, գուցէ հասնես։

—Հա՛, էդ լաւ ես ասում։

Վէր է գալիս, ձին թողնում սրա մօտ ու ոտով ճանապարհ ընկնում։ Սա հեռանում է թէ չէ, բարեկենդանը շալակը բարձում է ձիուն, ճամբէն ծռում, քշում։

Էս մարդը ոտով գնում է գնում է, տեսնում է, չհասաւ՝ ետ է դառնում, տեսնում ձին էլ չկայ։ Գալիս է տուն։ Նո-

րից սկսում են կռուել, մարդը եղ ու բրնձի համար՝ կնիկը ձիու։

Մինչև օրս էլ էս մարդ ու կնիկը կռուում են դեռ։ Սա նրան է ասում յիմար, նա սրան, իսկ բարեկենդանը լսում է ու ծիծաղում։

---

41. Ագռաւն ու աղուէսը

Բախտի բերմամբ
Թէ պատահմամբ,
Մի մեծ ագռաւ
Մի գունդ պանիր
Դաշտում գտաւ,
Կտցում առաւ,
Ծառին թառաւ։
Օ՜, ի՞նչ պանիր, դեղին ոսկի...
Բայց նա չառաւ համը իսկի,
Աղուէսն անցաւ
Ծառի մօտով,
Գերուեց,
Էրուեց
Պանրի հոտով։
Վազեց, գնաց բերնի չուրը
Եւ թուլացան կուռն ու ճուռը.
Կախարդն էդտեղ, իրա ձևին,
Ծառի տակից, աչքն ագռաւին,
Հեզիկ-նազիկ,
Փափկամազիկ,
Բացեց լեզուն
Անուշ-մեղուշ,
Թափեց-չափեց
Շաքար ու նուշ։
«Ի՞նչքան լաւն ես,
Ես քո գերին,
Քո էդ սևիկ
Վառ աչերին,
Նուրբ ծալքերով
Զոյգ թևերին։
Մի դու մտիկ,
Էդպէս քթիկ,
Էդպէս վզիկ,
Մախմուր ագին,
Խաս ու դումաշ,
Ատլաս հագին։
Գիտեմ, անշուշտ իմ քուրիկի
Զայնն էլ կըլի հրեշտակի։
Երգիր, քուրիկ, մի ամաչիր,
Իմ ուզածը մի մեծ բան չի։

Թէ որ չքնաղ էդ տեսքիդ հետ
Երգելում էլ եղար վարպետ,
Օ՜, կը դառնաս, իմ սրբուհի,
Թռչունների մայր թագուհի»։
Ագռաւ ազին
Գովեստներից
Իրա մասին
Շըշմած, ուռած՝
Ագռաւային բկովը մին
Որ չըկռռաց,
Պանիրն ընկաւ կտցիցը ցած,
Շողոքորթը առաւ գնաց։

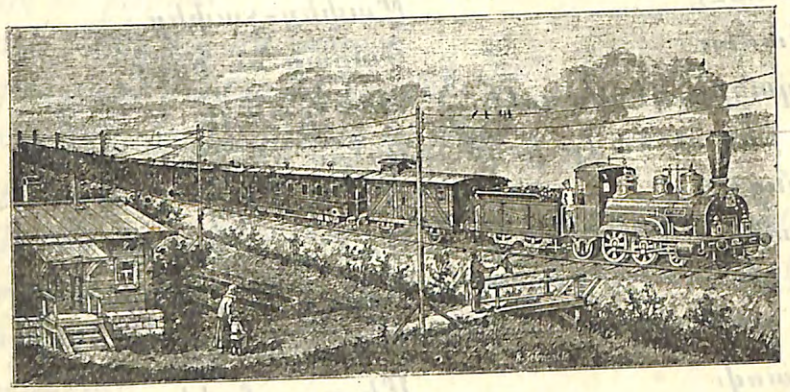

42. Երկաթուղի

1.

—Մացակ, եկ այս կապոցը կայարան տար, ասաց տանտիրոջ որդին ծառային։

—Ես չեմ կարող, ես չեմ ուզում այնտեղ գնալ, լալով պատասխանեց Մացակը։

—Գառնիկ, ինչու՞ ես Մացակին նեղացնում, հարցրեց եղբայրը լուսամուտից։

—Եղբայր, ես նրան ոչինչ չեմ անում, նա չի ուզում այս կապոցը կայարան տանել. նա վախենում է գնացքից։

—Մացակ, ինչու՞ ես լալիս, ինչու՞ ես վախենում գնացքից, հարցրեց տան տիրոջ մեծ որդի Վահանը։

—Ես վախենում եմ. աղա, էն գիշեր նա մեծ մեծ կրակէ աչքերով, փընչացնելով, շըշըլացնելով էնպէս եկաւ, էնպէս վըրայ պրծաւ, որ ես երկիւղից փախայ։

—Որ այդպէս է, այսօր կայարան մի գնար, վաղը միասին կը գնանք և ես քեզ ամեն ինչ ցոյց կը տամ։

2.

—Տեսնո՞ւմ ես, Մացակ, ասաց Վահանը և ցոյց տուեց նըրան ու եղբայրներին շոգեմեքենայի մեծ կաթսան. այ այստեղ ջուր կայ, սրա տակն էլ քարածուխ են վառում. երբ ջուրը եռ է գալիս, գոլորշիանում է և իր ուժով քաշում տանում է ոչ միայն այս մեքենան, այլ և սրա հետ կապած միւս վագոնները։

—Իսկ ո՞ւր են այն մեծ մեծ աչքերը, հարցրեց Մացակը։

—Այ, մեքենայի առաջին մասի վրայ ամրացրած այս երկու մեծ լամպան է, որ գիշերները վառելով ճանապարհները լուսաւորում են, իսկ հեռից մեծ մեծ աչքերի պէս երևում։ Այստեղից էլ ծուխն է ֆըռթացնելով դուրս գալիս, իսկ այս խողովակից գոլորշին է սուլում։

—Աղա, շոգեմեքենաՆ է արագ գնում, թէ մեր քեահլան ձին։

—Ի հարկ է սա արագ է գնում, ասաց Գառնիկը։

—Գառնիկը ճիշտ է ասում, վրայ բերեց Վահանը։

Գնացքը գիշեր, ցերեկ անդադար գնում է, նա հանգիստ ու դադար չունի. միայն տեղ տեղ կայարաններում մարդիկ նրան ջուր, քարածուխ են տալիս և վերջ։ Գնացքը մի օրում քիչը քիչը հինգ հարիւր վերստ է կտրում։

—Հինգ հարիւր վերստ... զարմացած կանչեց Մացակը, այ քեզ բան։

3.

—Գիտե՞ս, Մացակ, այդ մեքենան և երկաթուղին քեզ նըման մի անգրագէտ տղայ է հնարել։

—Անգրագէ՞տ... Էդ ի՞նչպէս իմացաւ, ի՞նչպէս հնարեց, զարմացած կանչեց Մացակը։

—Մի՞թէ, եղբայր, այդպէս է, հարցրին Գառնիկն ու Գիսակը։

—Ի հարկէ այդպէս է, ասաց Վահանը։

—Պատմիր, եղբայր, պատմիր՝ տեսնենք, ի՞նչպէս հնարեց։ Վահանն ասաց.—Մեզանից մօտաւորապէս հարիւր տարի առաջ, շատ հեռու աշխարհում, Անգլիայում, մի բանւոր թէյի համար ջուր եռացնելիս տեսաւ որ, երբեմն գոլորշին թէյամանի ծածկոցը վեր է բարձրացնում ու գոլորշին էլ քուլայ քուլայ տակից դուրս է գալիս։ «Եթէ գոլորշին ամանի ծածկոցը բարձրացնում է, նշանակում է, մենք գոլորշիով կարող ենք ծանրութիւններ բարձրացնել կամ ծանրութիւններ շարժել»—մտածեց նա և սկսեց փորձեր անել։ Շատ փորձերից յետոյ՝ նա հնարեց առաջին շոգեշարժ մեքենան. միայն շատ անկատար էր և լաւ չէր գործում։ Ուրիշներն էլ փորձեցին, շատ բաներ աւելացրին, բայց էլի լաւ չէր շարժւում։

Այդ բանը յաջողւեց Գէորգ Ստեֆենսօնին։

—Նա ի՞նչպէս գտաւ, հարցրին մանուկները միասին։

—Գէորգը աղքատ բանւորի որդի էր, տասներկու տարեկան հասակում հայրը նրան տարաւ քարածուխի հանքերում բանելու։

—Եղբայր, քարածուխի հանքը նման է աղահանքին։

—Այո՛, Գառնիկ, շատ նման է, միայն քարածխի հանքերում աւելի դժւար է աշխատելը։

Ա՜յ, այդտեղ փոքրիկ Գէորգը աշխատում էր և երբ մի օր էլ նրան մեքենավարի օգնական նշանակեցին՝ ուրախացաւ, որովհետև մեքենաների հետ գործ ունենալ շատ էր սիրում։

Շատ անգամ նա մեքենաները քանդում, մաքրում, շինում էր և շատ լաւ գիտէր նրա մասերը, նրանց կատարած գործը և այլն։

Գէորգն ուզեցաւ իմանալ, թէ ի՞նչպէս են կազմւած միւս մեքենաները. ի՞նչպէս են նրանց շինում, ինչո՞ւ միւսների շինած մեքենաները լաւ չեն շարժւում։ Նա այս բանի մասին թէև շատ մտածեց, փորձեր արաւ, բայց ոչ միայն ինքն էլ չկարողացաւ, այլ և հասկացաւ, որ իր ուժից բարձր է։

—Ինչո՞ւ չէր կարող, հարցրին մանուկները։

—Որովհետև նա անգրագէտ էր, նա աղքատ էր և կարդալ չէր կարող։

Գէորգը չյուսահատւեց. նա մի քանի տարի աշխատեց, փող հաւաքեց և քսանութը տարեկան հասակում գնաց ուսումնարան, փոքրիկ աշակերտների հետ նստեց և գրել կարդալ սովորեց։ Փողի պակասութեան պատճառով թողեց ուսումնարանը, նորից հանքում աշխատեց և կոպէկներ տնտեսելով՝ գրքեր գնեց և շատ կարդաց։

Նա այժմ հասկացաւ, թէ ինչո՞ւ ուրիշների շինած մեքենաները լաւ չեն շարժւում, ինչո՞ւ նրանք չեն կարող բանեցնել։ Գէորգը նոր մեքենայ շինեց, երկաթուղի պատրաստեց և իր մեքենան նրա վրայ շատ լաւ շարժւեց։

Տեսնելով Գէորգի յաջողութիւնը՝ հանքի տէրը նրան օգնեց և 1825 թ. առաջին անգամ Գէորգը շինեց երկաթուղի. նրա շոգեշարժ մեքենան ոչ միայն լաւ շարժւում էր, այլ և բազմաթիւ վագոններ մարդկանցով ու քարածուխով բեռնաւորւած՝ մի տեղից միւսն էր տանում։ Այն օրից դէսը աշխարհի ամեն կողմերում տարածւեց Գէորգ Ստեֆենսօնի երկաթուղին։

—Ի՞նչ լաւ բան է կարդալը, ասաց Մացակը. ի՞նչ կը լինի ինձ էլ գրել-կարդալ սովորեցնէք։

---

43. Գնացքը

Դա՜-գա՜-դօ՜-գէ՜,
Դա՜-գա՜-դօ՜-գէ՜,
Թը՛շ-թը՛շ-թը՛շ
Ֆո՛ւ-ֆո՛ւ-ֆո՛ւ։

Գնացքն է գալի՝
Դրընգ-դրընգալի,
Թըշ-թշալի,
Շը՛ւ-շը՛ւալի,
Ֆո՛ւ ֆո՛ւ ֆո՛ւ։

Նա գալիս է խիստ համարձակ,
Ճամբան է հարթ, համ լայն,
արձակ։

Սար ու ձորեր ձայն են տալի՝
Դղրդրդում են զարհուրելի։
Ո՛ւ-ո՛ւ, ո՛ւ-ո՛ւ,
Ո՛ւ-ո՛ւ, ո՛ւ-ո՛ւ...

Ի՞նչ ծուխ ու բոց,
Ի՞նչ գոլորշի.
Ի՞նչ դղրդրդոց,
Քամի, փոշի։
Ֆըրր... Ֆըրր... Ֆըրր...

Վը՛զ զ՛զ՛զ՛,
Ո՛ւ ո՛ւ ո՛ւ ո՛ւ...

---

44. Իմաստուն ջուլհակը

Հեռաւոր երկրից մի դեսպան եկաւ և առանց խօսելու՝ Թագաւորի գահի շուրջը մի կլոր գիծ քաշեց, լուռ ու մունջ մի կողմը քաշուեց, նստեց։

Թագաւորը այս մարդու արարմունքից ոչինչ չհասկացաւ. կանչեց իր իշխաններին. նրանք էլ մի բան չհասկացան։ Թագաւորը շատ վատ դրութեան մէջ էր։ Նրա համար մեծ ամօթ էր, որ իր տէրութեան մէջ մի խելօք մարդ չէր գտնուում՝ դեսպանի արածը հասկանալու համար։ Թագաւորը պատրաստեց ամենքին, որ եթէ նրան պատասխան տուող չգտնուի, էլ ոչ ոքի կենդանի չի թողնի։

Թագաւորի կողմից խնդրակներ ման եկան ամեն կողմ և վերջը մի տան մէջ գտան մի ջուլհակ։ Տեսնում են, որ այն մարդը մի տեղ նստած, միևնոյն ժամանակ երեք գործ է շինում.—համ իր կաւն է գործում, համ երկու երեխայի

օրօրոց է օրօրում, համ էլ տանիքի վրայ ցորեն է փռել, մօտը մի ճիպոտ է տնկել. երբ ինքն իր կտաւի թելերը շարժում է՝ կտաւը գործւում է, օրօրոցները օրօրւում են, այն ճիպոտն էլ շարժւելով՝ տանիքի ծտերն է քշում, ցորենից հեռացնում։

Նրանք այս բանի վրայ շատ են զարմանում։ Յետոյ նրան պատմում են, թէ հեռաւոր երկրից մի մարդ եկաւ, Թագաւորի գահի շուրջը մի գիծ քաշեց, և ոչ ոք չկարողացաւ իմանալ, թէ դրանով ինչ էր ուզում ասել։ Վէր կաց, գնանք. եթէ դու նրա միտքն իմանաս՝ Թագաւորը քեզ մեծ պարգևներ կը տայ։

Ջուլհակը մի քիչ մտածում է, յետոյ առնում է երկու վէգ, մի վառեկ և գնում է հետները։ Հասնելով Թագաւորի մօտ՝ վէգերը հանում է և ձգում է դեսպանի առաջը։ Դեսպանը գրպանից մի բուռն կորեկ է հանում՝ շաղ տալիս գետնին։ Ջուլհակը բաց է թողնում վառեկը, որ իսկոյն սկսում է կացահարել կորեկը։

Այս բանը տեսնելով՝ դեսպանը տրեխները հագնում է, ուս ու փուս դուրս գնում։

Թագաւորը ջուլհակին հարցնում է։

«Այդ ի՞նչ արիր»։ Ջուլհակը պատասխանում է. «Այդ մարդը եկել էր ասելու. «Մեր Թագաւորը գալիս է քեզ հետ պատերազմելու, քո երկրին տիրելու. խոնարհում ես, թէ կռուով ես ուզում պատասխանել»։

Ես նրա առաջը վէգեր ձգելով հասկացրի. «Դուք մեզ համար երեխաներ էք, գնացէք վէգ խաղացէք. դուք ո՞վ, մեզ հետ կռուողներն ո՞վ»։ Նա իր շաղ ուած կորեկով ուզեց հասկացնել, թէ՝ «Մեր զօրքերը անթիւ, անհամար են. դուք ի՞նչ կարող էք անել»։ Եւ երբ ես վառեկս բաց թողի ու նրա բոլոր կորեկը կերաւ՝ դրանով պատասխանեցի. «Մեր մի մարդը ձեր հազար մարդուն կը ջարդէ. գնա՛, պատմիր քո Թագաւորին»։

Թագաւորը այս բացատրութիւնը լսելով՝ մեծամեծ պարգևներ տուեց Ջուլհակին և ուզեց նրան վէզիրի պաշտօն տալ։ Բայց Ջուլհակը պարգևների մի մասով բաւականացաւ և Թագաւորին ասաց.

«Ոչ, Թագաւոր, Թող որ Ջուլհակ մնամ. միայն այս եմ խնդրում քեզանից, որ չմոռանաս, թէ հասարակ արհեստաւորի մէջ էլ կը գտնւի մէկը, որ այսպիսի նեղ օրում քեզ պէտք կը գայ։

---

45. Ինչո՞ւմն է ափոփանքը

Եղաւ որ, մի այրի կնոջ մէկուճար որդին մեռաւ, Թողնելով իր մօրը, կնոջը և երեխաներին մեծ սգի մէջ և ծայր աղքատութեան ճիրաններում։

Վշտահար մայրը հագուստները պատառեց, սևեր հագաւ, մազերը քըրքըրեց, մոխիր ցանեց գլխին և գնաց, նստաւ որդու Թարմ գերեզմանի գլխավերը և լացեց անյոյս, անմխիթար։

Առաւօտից մինչև առաւօտ, երեկոյից մինչև երեկոյ անօթի և ծարաւ նստել էր նա վշտի ծանր հարուածների տակ կայծակնահար և քարացած. միայն երբեմն երբեմն վեր էր կենում կանթեղը նորոգելու, որից ծուխը ոլոր-ոլոր, հիւսւելով նրա հեծեծանքների հետ բարձրանում էր վեր, ցրւում էր գիւղի վրայ և մանում ամեն մի խրճիթ...

—Խեղճ կին, ասում էին իրար գիւղացիք, ինչ զուլումի հանդիպեց, լացից աչք չի բանում ու տուն չի գալիս...

Եւ հաւաքւեցին գիւղի փորձւած ու խելացի ծերունիները. գնացին գերեզմանատուն՝ վշտաբեկ մօր մօտ և ասացին նրան.

—Հերիք է լաս, ա՛յ խեղճ կին. լացով կորուստդ չի յետ դառնայ. աշխարհիս օրէնքն է՝ ծնւել ենք, պիտի մեռնինք. ով ողջ մնայ, Թող պարծենայ. մենք բոլորս մահինն ենք, մահը՝ մերը. սարերն էլ են մաշւում, ծովերն էլ են ցամաքում, Թագաւորներն էլ են մեռնում. պէտք է հաշտւենք աշխարհի կամքին. սփոփւիր, տուն դարձիր, որբուկներդ քո ձեռքին են նայում. գնա, խնամիր նրանց, պարտքդ կատարիր. Թող հանգիստ քնի հանգուցեալը և երանի՛ նրան, որ շուտ ազատւեց այս դառն աշխարհից...

Այսպիսի խելօք-խելօք խօսքեր ասացին ծերունիները՝ սառն ու կնճռոտ ճակատներով. բայց սգաւոր մայրը գլուխը վեր չբարձրացրեց և աւելի դառն ու անսփոփ լացեց...

Ծերունիները՝ յոյսերը կտրած՝ տմտմբացրին մօրուքները ու հեռացան։

Իսկ որբուկները մնացել էին տանը՝ մարած օջախի շուրջը՝ անօթի և անտէր. այն ինչ նրանց մեծ մայրը գերեզմանոցում նստած առաւօտից մինչև առաւօտ լալիս էր սրտաճմլիկ և անյոյս։

Եւ հաւաքւեցին գիւղի հարուստները, գնացին յուսահատ մօր մօտ և ասացին նրան.

—Հերիք է լաս. մեռնողը մեռնում է, ապրողը պիտի ապրի. որբուկներդ ապրել են ուզում. տուն դարձիր, վառիր օջախդ, հաւաքիր օջախի շուրջը որբուկներիդ. խնամիր, մեծացրու, հօր տեղը կը բռնեն ժամանակով. մենք էլ քո դուռ ու դրացիքդ ենք, օտար չենք, քո որբերն էլ մերն են. երդւում ենք ողջ գիւղի առաջ, աշխարհի առաջ՝ մեր որդոց պէս նայել որբերիդ վրայ, ոչինչ չինայել, հաց տալ, մարդ դարձնել. մխիթարւիր, տուն դարձիր։

Բայց սգաւոր մայրը չլսեց նրանց, գլուխը վեր չվերցրեց և աւելի անյոյս ու անմխիթար լացեց. շատ աշխատեցին դրացիները համոզել նրան, բայց նա աւելի վշտահար և սրտամորմոք լալիս էր ու լալիս։

Այդ միջոցին մի ճամբորդ էր անցնում գիւղի միջով, լսեց նա սրտամորմոք լացը, լցւեց նրա սիրտը վշտով և մօտեցաւ գիւղացիներին, որոնք հաւաքւել էին թշւառ մօր մօտը։

Գիւղացիներին հարց ու փորձ անելով՝ իմացաւ թէ բանը ինչումն է, ծեծեց իր կուրծքը այդ անծանօթ անցորդը. խոնարհուեց գետին, գրկեց վշտահար մօր ոտները, գլուխը թաղեց նրա գրկում և լացեց սրտանց, դառն ու խորունկ լացեց...

Այդ ժամանակ սգաւոր մայրը գլուխը բարձրացրեց, սրբեց արիւնավառ ու վիրաւոր աչքերը, սփոփանքի մի շողք փայլեց նրա գունատ ճակատով և ասաց հաւաքւած դրացիներին.

—Հիմի ես մխիթարւած եմ, ծանր վիշտս բաժանեց այդ օտարականը. վշտիս կէսը, բոլորը՝ նա վերցրեց. դուք ինձ ձեր պաղ-պաղ խրատներն էիք տալիս, դուք ինձ ձեր նիւթով էիք ուզում մխիթարել. բայց անծանօթը իր սիրտը տուեց ինձ, ինձ հետ նա տանջւեց, ինձ հետ զգաց ու սգաց, ինձ մենակ չթողեց իմ ծով վշտի մէջ...

Այսպէս ասաց սփոփանք գտած մայրը, վեր կացաւ և յուսադրւած քայլեց դէպի իր հանգած օջախը։

---

46. Գող մաքին

Կատուն ընկաւ դռնէդուռ՝
Գազաններին տարաւ լուր,
Թէ չէք ասի—ես տեսայ,
Դեռ լաւ էր, որ շուտ հասայ,
Վախկոտ մաքին դեռ մի ծին
Խիստ անպատւեց առիւծին.
Էն խոտից, որ դիզած է,
Փշից-մշից զտած է,
Որ պիտ լինի անկողին
Գազաններիս պահողին,
Գողցաւ մի փունջ գիժ մաքին,
Տարաւ տուեց իր ձագին։

—Ե՞րբ կամ ի՞նչպէս տեսար դու,
Խանում-խաթուն մեր կատու,
Ասաց արջը ծաղրելով,
Կատուի մէջքը շոյելով։
—Ինչո՞ւ ես դու անհամբեր
Մեր բոլորի մեծ ապէր.
Ես իմ տեսածն եմ ասում,
Սուտ բան երբէք չեմ խօսում.
Հէնց երէկ էր, որ մաքին,
Մեռնեմ նրա դմակին,
Ինձ բանի տեղ չդրաւ,
Առաւ խոտն ու տարաւ։
—Այո՛, այո, էդպէս է,
Մեր կատուն ուղղախօս է.
Պէտք է պատժի էնպէսը,
Վրայ բերեց աղուէսը։
—Ըմբոստ մաքու այդ քայլը,
Կարծիք յայտնեց ծեր գայլը,
Պէտք է դատենք միասին,
Թէ հաւատանք աղուէսին։
—Ի՞նչ ես ասում, այ քեռի,
Սուտ խօսողը քըրքըրի.
Էդ ի՞նչեր ես մտածում,
Ինձ ինչո՞ւմն ես կասկածում։
Է՛, ինչ կուզէք՝ դուք արէք,
Թէկուզ ողջը սուտ հանէք.
Առիւծի մօտ ես կ'երթամ,
Բանը մէկ մէկ կը կարդամ.
Էլ չզսպեց աղուէսը,
Կրունկն արաւ դէպ դէսը,
Երկար պոչը թափ տալով
Թռչկոտալով, ծափ տալով,

Գնաց գտաւ արքային
Անտառումը իր գահին,
Դալար ճիւղեր հովանի,
Որ արևը զօռ-չանի։
Հետը տարաւ նուէրը,
Մի զոյգ հնդկահաւերը,
Տարաւ դրեց առաջին,
Ինքը նստեց իր պոչին։
—Պարոն աղուէս, էս խէ՞ր է...
—Առիւծ արքայ, ինձ ներէ.
Էս աշխարհը փոխուել է,
Ահ ու երկիւղ թռել է,
Մի գողութիւն, չես ասի,
Ապա պատմեմ, ինձ լսի։
Էն խոտից, որ դիզել ենք,
Կրկրղել ենք, գզել ենք,
Որ ձմռանը լիօրէն
Գցենք քո տակն ու վրէն,
Գողցել, տուել է ձագին
Ժաժան գլուխ գորշ մաքին։
—Հաշիւ թող տայ ըմբոստը
Կամ վէր դնի իր փոստը։
—Այո՛, այո՛, տէր արքա՛յ,
Արած մեղքին պատիժ կայ.
Եթէ ներես այս անգամ,
Էն մաքին գող, անզգամ
Երբէք չի գայ էլ կապի,
Խոտդ կուտի, կը պարպի։
Առիւծ արքան այս մասին
Էսպէս ասեց աղուէսին.
«Որքան որ կենդանիք կան,
Թող վաղը շուտ ինձ մօտ գան.

Մենք բոլորս միասին
Խորհուրդ անենք այդ մասին,
Թէ ինչ պատիժ է յարմար
Այն ըմբոստ մաքու համար»։
Աղուէսն ելաւ ծռմռուեց,
Հինգ վեց անգամ խոնարհուեց,
Լիզեց տիրոջ թաթիցը
Ու դուրս թռաւ մօտիցը։
Դեռ չէր ցրուել մառախուղ,
Առաւօտեան շատ կանուխ,
Կենդանիքը անտառում
Գլուում էին, գորգոռում.
Երբ արևը դուրս եկաւ,
Ալ աբրեշում շոր հագաւ,
Շողքը գցեց սարերին
Ու կեանք տուեց անտառին,
Առիւծն իջաւ իր գահից՝
Ողջը լռեց իր ահից.
—Իմ գազաններ, լսեցէք,
Մէկ-մէկ, հերթով խօսեցէք,
Ամեն մէկը ձեզանից
Թող մտածի իրանից,
Կարծիք յայտնի թէ ինչպէս
Պատժենք մաքուն սևերես,
Որ սրբազան դէզիցը
Խոտ է գողցել դրսիցը.
Էսպէս խօսեց առիւծը
Կենդանիների մեծը։
Առաջ եկան իշանը,
Զբրզռոցն էր նշանը,
Թոփ—թոմառի խօսեցին,
Բայց ոչինչ էլ չասացին.

Լաւ էր եկաւ վարազը,
Բռնեց իշերի հազը.
Վարազից խիստ վախեցին,
Ականջները կախեցին։
Օգտւելով այդ բանից
Նապաստակը իր կողմից.
—Ես չեմ խօսում երկար ձիգ,
Ահա համեստ իմ կարծիք.
Մաքուն պատիժ թող լինի,
Որ նա բոստան չմտնի,
Կաղամբ, գազար չկրծի,
Այլ դաշտումը արածի։
—Կորի, ծուռ աչք, դու շղիկ,
Եղածդ օրից անվարտիկ.—
Թազին քաշեց պոչիցը,
Մազերն հանեց միջիցը։
—Թէ որ բանը ինձ մնայ,
Մեր ամենի տէր արքայ,
Ասեց գայլը ալւոր՝
Միս ու արեան խիստ սովոր,
Ու քանի որ մենք մեզ ենք,
Բերէք գողին մի գզենք։
Հերթը հասաւ ապօրը,
Որ հիւանդ էր այդ օրը։
—Զէ, ձեռք չտանք էն մաքուն,
Միայն թէ ամեն իրիկուն
Պարտաւորւի մեզ համար
Մեղը բերի անդադար.
—Ձայն եմ տալիս նաև քեզ,
Մեր խելացի, ժիր աղւէս,
Կարծիք յայտնիր էս մասին,
Շատը իրանցը ասին։

—Որովհետև բրդոտը
Գողցել է, տէր, քո խոտը,
Ուստի արդար կը լինէր,
Քո բաժինը նա լինէր...
Էստեղ արքան խիստ ու մթին
Դարձաւ կանգնած ժողովրդին.
—Մեր աղւէսի այս խորհուրդը
Ընդունում է ժողովուրդը։
Եւ ամենքը խոնարհ ու լուռ
Ընդունեցին միահամուռ։

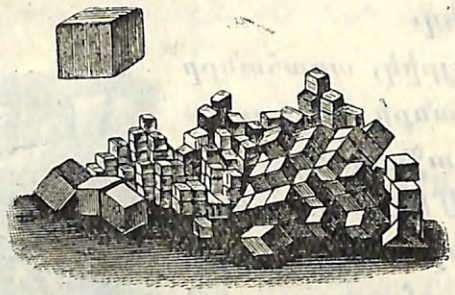

47. Աղի բիւրեղներ

1.

—Հայրիկ, տես, ինչ գեղեցիկ աղի բիւրեղներ ունեմ։
—Քեզ ո՞վ տւեց, հարցրեց հայրը։
—Ես եմ պատրաստել, ես եմ ստացել։
—Ի՞նչպէս ստացար, Բազիկ։
—Հայրիկ, երէկ ուսուցիչը մեզ պատմեց. երբ տուն եկայ, փորձեցի։ Ափսէի մէջ բաւական աղ լուծեցի և այս բրդէ թելերն էլ նրա մէջը կախեցի ու դրի գոլ վառարանի վրայ։ Գիշերը հեռզհետէ ջուրը գոլորշիացել է և այս գեղեցիկ, խոբանարդաձև աղի բիւրեղներն ստացայ։ Հայրիկ, ափսէի պատերին ու յատակին աղի շատ բիւրեղներ կային, բայց ամե-

նից մեծերն ու գեղեցիկները սրանք էին։ Ուսուցիչը մեզ պատմեց, որ աղի լճերից ու ծովերից արևը ջուրը գոլորշիացնում է, աղի բիւրեղները մէկ մէկու վրայ նստելով՝ մեծ մեծ կտոր աղ են տալիս։

—Երևի ուսուցիչը աղահանքի մասին էլ պատմեց, հարցրեց հայրը։

—Ոչ, հայրիկ. նա խոստացաւ այս կիրակի աղահանք տանել և այնտեղ ամեն ինչ ցոյց տալ։

2.

—Բաղիկ, հապա պատմիր, ի՞նչ տեսար աղահանքում։

—Օ՜, հայրիկ, շատ բան տեսայ, շատ զարմանալի բաներ կային այնտեղ։

—Գիտե՞ս, հայրիկ, աղահանքը գետնի տակն է։ Հանքի տէրը լապտերն առած առաջնորդեց նեղ, մութ անցքով։ Մենք գնացինք. շատ գնացինք, քիչ գնացինք, չգիտեմ. յանկարծ կամարազարդ մի մեծ դահլիճ մտանք։

Տեղ-տեղ սիւներից լապտերներ էին կախուած։ Դահլիճի մէջ հարիւրաւոր բանւորներ էին ապրում. խումբ խումբ մարդիկ փէտատներով աղ էին քանդում։ Ուրիշները բահերով ու թիերով հաւաքում՝ պատգարակներն էին լցնում։ Մի այլ խումբ էլ դանդաղ կերպով այդ աղերը դուրս էր տանում։ Քիչ էլ գնացինք, ի՞նչանք երկրորդ յարկը, երրորդ յարկը. ամեն տեղ աշխատանքը եռ էր գալիս։ Տեղ-տեղ բանւորները աղահանքի այս կամ այն պատը փորելով՝ ներս էին սողում։ Մի քանիսն էլ նեղ անցքերում մի կերպ նստած, պառկած՝ աշխատում էին։

—Խե՜ղճ բանւորներ, ի՞նչպէս նիհար էին։ Մէկ էլ ահա մեր

առաջ բացւեց փոքրիկ լճակ։ Գիտե՞ս, հայրիկ, աղի լճակ, աղաջուր էր նրա մէջ։ Մենք նստեցինք նաւակը, անցանք հանքի միւս կողմը։ Ամեն տեղ աշխատանք ու աշխատանք էր։ Քիչ էլ գնացինք, տեսանք՝ մի մեծ զամբիւղ վերևից ներքև է գալիս. նրա մէջ մարդիկ կային նստած։ Մենք իմացանք, որ այդ զամբիւղով մարդիկ վեր ու վար են անում։

Աղահանքի շատ կողմերում մենք տեսանք աղի մաքուր, բիւրեղացած կտորներ։ Վերջում մտանք մի մեծ սենեակ։ Օ՜... որչափ գեղեցիկ էր այդ մասը... Ամբողջ սենեակը աղի մաքուր բիւրեղներից էր կազմւած և լոյսի տակ թանկագին քարերի նման փայլփլում էր։ Հեքիաթների մէջ լսածս՝ իմ աչքերով տեսայ։ Երբ դուրս եկանք, ուսուցիչը մեզ պատմեց, որ Կողբի, Կաղզւանի աղահանքերն էլ շատ գեղեցիկ տեսարաններ ունեն։

---

48. Ռոբինզոնի երկիւղը

Մի առաւօտ լամայի վրայ ուտելիք բարձեց, զէնքերը վերցրեց, հովանոցն առաւ և ճանապարհ ընկաւ։ Առւակից անցնելիս երբ իր պատկերը ջրի մէջ տեսաւ, սաստիկ զարմացաւ. իսկ և իսկ վայրենի մարդ. ոտքից մինչև գլուխ լամայի բրդոտ մորթով ծածկւած, տեսնողին սարսափեցնում էր. ինքն իր վրայ բաւական ծիծաղելով, շարունակեց ճանապարհը։ Առաջին գիշերը ծառի վրայ քնեց, միւս օրը ճանապարհը շարունակեց. շատ չէր գնացել, երբ յանկարծ կայծակի խփածի նման՝ քարացած տեղումը մնաց. նրա մազերը բիզ բիզ կանգնեցին, գոյնը թռաւ և դողդողաց. աւազի վրայ տեսել էր մարդու ոտքի հետքեր, իսկ քիչ հեռուն մարդկանց գլխի, ոտքի ու ձեռքի ոսկրներ։ Ռոբինզոնը հասկացաւ, որ դա մարդակեր վայրենիների գործն է և նրանց ոտնատեղերն են։ Նա վախից դէս ու դէն նայեց. մէկ էլ բոլոր ուժով այն-

պէս արագ վազեց՝ կարծես յետևից մարդակերներն էին ընկել։

Ռոբինզոնն այնչափ վազեց, որ շնչասպառ գետին գլորուեց։ Երբ ուշքի եկաւ, աչքերը բացեց, տեսաւ ոտքերի մօտ իր լաման պառկած։ Նա վեր կացաւ, ուզեց նորից փախչել, բայց ուժ չունէր։ Երկիւղը սրտում, դէս ու դէն նայելով՝ վերադարձաւ իր այրը և հանգստացաւ։

—Չէ, ինչպէս երևում է, ուրիշ տեղից են եկել այդ մարդակերները. եթէ նրանք այս կղզու վրայ ապրէին, այս երեք տարուայ մէջ ինձ կը պատահէին. իզուր երէկ այնչափ վախեցայ և անհանգստացայ, ասում էր Ռոբինզոնն ինքն իրեն։

Որպէսզի բոլորովին ապահով լինէր, իր այրի առաջ բազմաթիւ ծառեր տնկեց և փոքրիկ անտառ դարձրեց։ Այրի դռան առաջ հողի թումբ շինեց, այնպէս որ հեռից ոչինչ չէր երևում։ Այրի մէջն էլ սողերկրեայ անցքեր շինեց, որ թշնամու եկած ժամանակ այնտեղ մտնէր և պաշտպանուէր։

49. Ուրբաթը

—Էս ինչ ծուխ է բարձրանում անտառի միջից, ով է այնտեղ կրակ վառել, սարսափելով ինքն իրան հարցնում էր Ռոբինզոնը։ Նա բարձրացաւ սարի գագաթը և ինչ տեսաւ... Ծովի ափին երեսունի չափ մերկ վայրենի մարդիկ մի մեծ խարոյկի չորս կողմը պար բռնած՝ թռչկոտելով պարում էին։ Նրանցից քիչ հեռու երկու գերի գլուխները քաշ գցած կանգնած էին։ Մէկ էլ մի քանիսը գերիներից մէկին գետին գլորեցին և մորթեցին։

—Ա՜յ դուք անպիտան, կատաղի մարդիկ, ատամները կրճատելով մրմռաց Ռոբինզոնը։

Միւս գերին սարսափից փախաւ. հինգ հոգի նրա յետևից վազեցին։ Գերին աւելի արագ էր վազում և բաւական առաջ էր ընկել։ Նա ընկաւ ծովը, լողալով գնաց. վայրենիներից երկուսը նրա յետևից լողալով՝ հալածում էին։ Գերին դուրս եկաւ ցամաք և վազեց ուղիղ դէպի Ռոբինզոնի բնակարանը։ Վայրենիները հետապնդում էին։

—Պէտք է օգնել խեղճ գերուն, պէտք է ազատել վայրենիներից, մտածեց Ռոբինզոնը և տեգը վերցրած՝ ցած վազեց։

—Կանգնիր, ձայն տուեց Ռոբինզոնը գերուն. կանգնիր, ես քեզ կօգնեմ։

Գերին սարսափեց, երբ գազանի մորթու մէջ փաթաթուած Ռոբինզոնին տեսաւ։ Ռոբինզոնը ձեռքերով հասկացրեց, որ նրան պաշտպանելու է եկել։ Ռոբինզոնը տեգի մի հարուածով վայրենիներից մէկին գետին գլորեց և հասաւ միւսին. թէև սա նետով Ռոբինզոնին խփեց, բայց կաշէ հագուստը չծակեց։

—Դու էլ կորիր, անպիտան, ասաց ու մի հարուածով նրան էլ գետին փռեց։

Գերին մնացել էր կանգնած։ Ռոբինզոնը ձեռքերով, բարեկամական նշաններով կանչեց. նա սիրտ առաւ, վայր ըն-

կաւ, Ռոբինզոնի ոտը դրեց իր վզին, ուզում էր հասկացնել, թէ ես քո գերին եմ։ Ռոբինզոնը նրան բարձրացրեց, չվախեցնելու համար հանեց իր դիմակը և նշաններով ցոյց տուեց, որ ինքն էլ մարդ է, նրա բարեկամն է։ Ապա երկուսով միասին վայրենիների դիակները աւազի մէջ թաղեցին և գնացին այրը։

Երկուսն էլ զինուած կանգնել էին այրի դռան առաջ. նրանք որոշել էին մինչև վերջը կռուել։ Թէև հեռուից վայրենիների ձայներ լսեցին, բայց երբ մութն ընկաւ, ձայները կըտրուեցին, ամեն ինչ հանգստացաւ։ Ռոբինզոնը հասկացաւ, որ նրանք հեռացել են, դրա համար երկուսով մէկտեղ այրը մըտան։ Որովհետև այդ նշանաւոր օրը ուրբաթ էր, դրա համար Ռոբինզոնը գերու անունը դրեց Ուրբաթ։ Ռոբինզոնը լամայի կաշուց Ուրբաթի համար գոգնոց շինեց և նրա մերկութիւնը ծածկեց։

---

50. Խորամանկ աղուէսը

1.

Հերու ամառ մեր տանը մի փորձանք պատահեց։

Զարման տատը մի օր գնաց անտառը՝ սունկ հաւաքելու։ Ճրագներն էլ վառեցին ու հանգցրին, մեր Զարման տատը չկայ որ չկայ։ Էլ ում աչքը քուն կը գար։

Առաւօտը բանը պարզուեց։ Անտառումը գազաններ բռնելու համար մի փոս է եղել փորուած. պառաւ, դու պառաւ, գնա՛ ու թրը՛մփ՝ փոսի մէջ։ Զարմանից առաջ փոսն են ընկած լինում մի գայլ ու մի աղուէս։ Այդ երեքը միասին երկուղից մինչև ծէգը բացուելը կուչ են եկել, մնացել նստած։ Լուսադէմին որսորդը սայլակը լծած գալիս է՝ ցած մտիկ տայ, ինչ տեսնի—իր փոսը գազաններով լցուել է։ Որսորդը հէնց կարծում է, թէ պառաւ Զարմանն էլ գազան է։

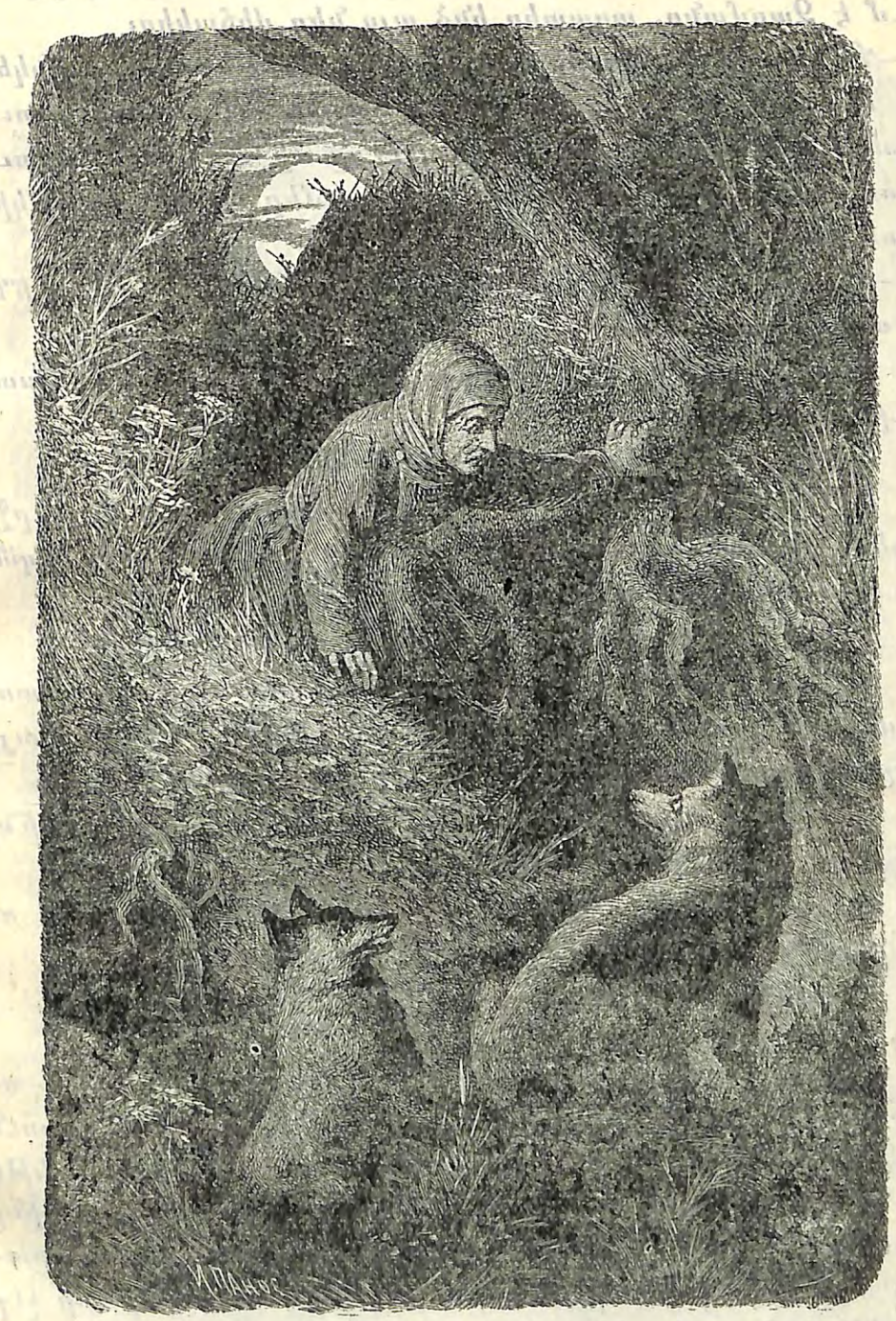

—Քեզ մատաղ, որսորդ ախպէր, փոսի միջից մղկտալով կանչում է Զարմանը. ազատիր ինձ այս նեղ վիճակից։

—Քո տունը չքանդուի, պառաւ, դու այդ ինչ տեղ ես ընկել։

Ի՞նչ անէր որսորդը. տալիս է գայլին՝ շանսատակ անում ու մինչև պառաւին ազատելը՝ աղուէսը մի հնարքով ծլկւում է, ու փախիր որ կը փախչես։ Որսորդը մեր տատին սայլակին նստացրած բերեց։

—Ի՞նչ եղաւ, ինչ չեղաւ, հարցնում էինք մենք. գայլն ինչ էր անում, աղուէսը ինչ էր։

Զարման տատը մեզ ժողովեց իր գլխին ու սկսեց իր պատմութիւնը։

—Ի՞նչ ասեմ, ա՛յ ձեզ մատաղ, ասեց տատը։

—Թըր՞մփ ընկայ փոսն ու աչքերս սևացան։ Մէկ էլ շուրջս նայեմ՝ ինչ տեսնեմ. այս կողմս գայլն է պպզել, այն կողմն՝ աղուէսը, երկիւղից տեղիցս չեմ շարժւում։

Մէկ էլ աղուէսը մօտեցաւ գայլին, ու փսփսաց.

—Գայլ ախպէր, ինչո՞ւ չես պառաւին ձևում, պատռտում. գոնէ վերջին անգամ մի կուշտ իրիկնահաց անենք։ Բայց գայլի թուքը ինձանից աւելի էր բերանումը ցամաքել։

—Աստուած կը սիրես, աղուէս բաջի. ինչ իրիկնահաց, ինչ ճաշ. այս օրին հաց կուլ կ'երթայ։

Յետոյ սկսեցին գայլն ու աղուէսն իրար հետ խօսք ու զրոյց անել։ Վերջն աղուէսը պատմեց։

2.

—Վաղուցեան բան եմ պատմում. ես շատ փոքր էի. ոչինչ բանի պակասութիւն չէինք քաշում, մի պատուական էլ բուն ունէինք, տասը կողմից էլ ու մուտ անելու տեղ ունէր. եթէ մի ծակից քիչ երկիւղ էինք զգում՞ ձեռաց միւս ծակն էինք մտնում ու դէ, հիմի ինչքան կուզես՝ պտռտիր, որ մեզ գըտնես։ Անտառի հէնց բերանումը մի պստիկ գիւղ կար. օր չէր անց կենում, որ հաւեր չուտէինք։

—Շատ անգամ մեր մայրը ձգւում էր քարափի լանջին ու արևկող անում. իսկ մենք տափի վրայ՝ բաց տեղը սկսում էինք խաղալ ու վազվզել մայրիկիս չորս բոլորքը։ Մէկ էլ բերում էր մայրիկս մի կենդանի մուկ, տալիս մեզ ու ինքը հեռուից մտիկ էր տալիս և զւարճանում, տեսնելով թէ ինչ ենք բերում խեղճ մկան գլուխը։ Երբեմն էլ թռչուններ որսալ էր սովորեցնում մեզ. հէնց տեսնում էր, որ թռչնիկը թփերի միջից սկսեց իւր ծլւլոցը՝ զգուշութեամբ մարաղ մտած՝ մօտենում էր ու հափփ, բռնում էր ողջ ողջ ու տալիս մեզ։ Ինչ որ անելու էք՝ ասում էր, առաջ լաւ մտածեցէք, չափ ու ձև արէք, տասը չափեցէք, մէկ կտրեցէք։

—Երեկոները մայրիկս գնում էր որսի. բերում էր երբեմն նապաստակ, մի անգամ հաւ, միւս անգամ բաղ։ Մաս մաս էր անում, բաժանում էր մեզ ու ասում.—Կերէք, ձեզ անուշ, քաղցրիկներս, կերէք, որ մեծանաք։

—Մէկ անգամ գիւղացիք շները արձակել էին մայրիկիս վրայ։ Ոնց է փախչում, ոնց է վազում նետի պէս. ի՞նչ անէր, շների ճանկից ազատւելը հեշտ բան չէր։ Ի՞նչ անէր, ինչ չանէր, որ պրծնէր. մէկ էլ՝ պոչը թափ է տալիս մի կողքի վրայ ու կուչ գալիս։ Թէ ինչպէս հասան շները, ինչպէս գլխովը թռան, վրայովն անց կացան ու չնկատեցին իրանց որսին՝ մի հարցնիր։ Այդ բոլորը լաւ, անիրաւ շներն եկան և ուղիղ մեր բնի գլխին կանգնեցին ու սկսեցին քանդել։ փորում են ու փորում։ Կուչ ենք եկել մենք բնի մէջ ու սրտերս տրրփտրրփում է. աշկարայ տեսնում ենք, որ մեզ պրրծնում չկայ, որ ծակի բերանին մօտենում ենք՝ շներ են կանգնոտած... Ա՜խ, այն ինչ օր էր. ես, քոյրերս, եղբայրներս—բոլորս միասին ընկանք մարդկանց ճանկը։ Բոլորին մէկ մէկ կոտորեցին ու ինձ միայն կենդանի թողին։ Տարան ինձ իրանց տունը, վզնոցը շղթանքս անց կացրին ու բակումը շղթայով ծառից պինդ կապեցին։ Լալիս եմ, աղի արտասուք եմ թափում, մայրիկիս եմ միտքս բերում։

Մութն էր, մէկ էլ տեսնեմ՝ մայրիկս բակի դռան առաջին է. էնպէս կամաց, էնպէս սուսիկ փուսիկ է գալիս, որ կարծես ոտերը գետինը չեն առնում ու օդի մէջ է մանգալիս. անդադար քիթը վերև բռնած՝ այս ու այն կողմը հոտոտում էր. ուրախութիւնից սկսել եմ կողկոնձալ ու մայրիկիս կանչել. իսկ նա պառկել է ու անշարժ մնացել։ Ճարս կտրեց, ձէն ու ծպտուն չհանեցի։ Այդ ժամանակ նա տեղիցը կանգնեց, չորս կողմը լաւ աչք ածեց ու յանկարծ պատի գլխովն իրան ներս գցեց՝ ոնց որ մի թռչուն։ Մօտեցաւ ինձ, սկսեց լալ.—Ազիզ բալուկս, այդ ի՞նչ կրակի մէջ ես ընկել դու։ Յետոյ հարցրեց. հապա ո՞ւր մնացին մէկէլ քոթոթներս։—Բոլորին, ասացի, աչքիս առաջին կոտորեցին։ Ի՞նչ ախ ու ոխ. անդադար լիզում էր ինձ ու դառն արտասուքն աչքերից ջրի նման թափում։ Յետոյ նա վեր կացաւ ու սկսեց բակի մէջ նստած հնդուհաւերին խեղդոտել։ Օձի պէս սողալով՝ մօտենում էր հնդուհաւին ու էլ շարժւելու ժամանակ չէր տալիս, ատամները թաղում էր կոկորդի մէջ։ Տասնուչորս հատ խեղդոտեց ու բերեց՝ առաջիս շարեց։—Դէհ, քոթոթիկս, ասաց նա, էլ քաղցած չես մեռնի։ Մնաս բարև։ Թէ որ, բան է, կենդանի մնացիր՝ յարմար միջոց ճանկեցիր՝ պոկ արի ու շունչդ անտառումը քաշիր։ Ո՛վ գիտէ, շատ կարելի է, նորից իրար կը հանդիպենք։

3.

—Գերութեան մէջ ի՞նչպէս էիր օրերդ անց կացնում, հարցրեց գայլն աղւէսին։

—Զեմ կարող գանգատաւոր լինել, գայլ ախպէր, լաւ կեանք էի քաշում։ Ուտելիք՝ ինչ որ կամենաս, այնպէս սովորել ընտելացել էի, որ ուր գնում էր տէրս՝ ես յետևիցն ընկած՝ նրանցից չէի բաժանւում։ Մի բանով միայն նա ինձ զզւացրել էր, մէկ-մէկ՝ մէկ էլ տեսար, որ գրկեց ինձ ու սկսեց մուշտակս շոյել։ Չկարծես թէ սրտի նեղութիւնից կամ չար մտքով էր անում, ո՛չ, շատ սիրելուցն էր այնպէս անում. բայց, արի տես, որ նրա այդ փաղաքշանքներն ու խաղերը

ինձ համար մահ էին։ Մի անգամ՝ տէրս երեք օր, երեք գիշեր սրահիցը դուրս չթողեց։ Տխրեցի, տրտմեցի ու մտքումս դրի փախչել։ Սկսեցի գիշերները գետինը փորել։ Փորեցի, ծակ բաց արի ու ազատուեցի։...

—Գնում եմ, գայլ ախպէր, ու սիրտս անդադար տը՛կ-տի՛կ-տը՛կ. եթէ շները հոտս առնեն, ողջ տեղ չեն թողնի. երբ հաւաքնի առաջովն անց էի կենում՝ սիրտս չհամբերեց, ձեռաց մի հաւ խեղդեցի ու հետս վերցրի։ Ընկայ դաշտը, մի փոսում նստեցի ու անուշ ընթրիք արի։ Աղօթարանն սկսեց բացուել, մտիկ եմ տալիս՝ անտառը քթիս տակին է. սկսեցի գլխապատառ վազել, մէկ էլ՝ առաջս մի մարդ է դուրս գալիս... Երկիւղից սիրտս փորս ընկաւ...

—Ձգուեցի խոտի մէջ ու մեռածի պէս ոտքերս փռեցի. մէկ էլ աչքիս տակով նայեմ, որ ուղիղ գալիս է վրաս... Օ՜հ, ինչ պէտք է լինի արդեօք... Մօտեցաւ, մէկ խփեց ինձ ոտքով, երկու խփեց— ամենևին մի մազս չեմ շարժում... Յանկարծ՝ ձեռքը գցեց պոչս, բարձրացրեց, օդի մէջ տարաւ բերեց, գցեց շալակը ու գնաց։

—Էս չեղաւ, մտածեցի, վերջին օրս է. սա ինձ կը տանի ու կաշիս կը քերթէ։ Ես պինդ կծեցի նրան։ Նա այնպէս ճչաց ու գոռաց... գետնովը խփեց ինձ ու երկու ոտի փոխանակ՝ երկուսն էլ փոխ առաւ, ու փախիր որ կը փախչես։

Աղուէսի խօսքը բերնումը կիսատ մնաց. սայլակն եկաւ հորի գլխին կանգնեց։ Որսորդն սկսեց ինձ դուրս քաշել. խորամանկ աղուէսը փէշիցս կախ ընկաւ, դուրս թռաւ, ու գնա որ կերթաս։

—Անիրաւն իր մօրն էր կարծես քաշել, մօր պէս տակէ տակ հնարագէտն էր։

—Դէհ, երեխէք, հերիք է, վերջացրեց Զարման տատը. սեղանը պատրաստ է, ճաշելու ժամանակ է։

---

51. Ամենաշատ վկայականը

Մի վաճառական լրագրներում յայտարարել էր, թէ իր խանութի համար ուզում է մի աշակերտ վարձել։

Շատ մարդ եկաւ գնաց, վերջապէս վաճառականը մէկին ընտրեց և խանութն ուղարկեց։

—Ասա՛ ինձ, բարեկամ, հարցրեց ծանօթներից մէկը. ինչո՞ւ այդ տղային ընտրեցիր։ Ոչ վկայական ունէր, ոչ էլ ուրիշ կերպ ճանաչում էիր։ Ուրիշները հրաշալի վկայականներ ունէին, և դու ճամբու դրիր։

—Սխալւում ես, ասաց վաճառականը, այս տղան շատ վկայականներ ունէր։ Սենեակը մտնելուց առաջ ոտները լաւ սրբեց ու դուռը ծածկեց առանց թրխկացնելու, ուրեմն մաքրասէր է ու կարգապահ։ Իր նստած աթոռից վեր կացաւ ու տեղ տւեց կաղ մարդուն. ուրեմն բարեսիրտ է ու յարգում է աւելի հասակաւորներին։ Դեռ չէմքին՝ գլխարկը հանեց և արագ, կտրուկ պատասխաններ էր տալիս իմ հարցերին. ուրեմն քաղաքավարի ու աչքաբաց է։ Կռացաւ, բարձրացրեց գիրքը, որ դիտմամբ ձգել էի յատակին, մինչդեռ ուրիշները դէմ էին ընկնում գրքին կամ կողքից անցնում։ Հանգիստ սպասում էր իր հերթին՝ չաշխատելով ուրիշների առաջը կտրել. ուրեմն լաւ կրթւած տղայ է։ Շորերը լաւ սրբւած էին, իսկ երեսն ու ձեռները մաքուր։ Ի՞նչպէս ես կարծում, այս ամենը լաւագոյն վկայականը չէ՞։

---

52. Սեւուկն ու Զանիկը

Կառապան Օնէսը այսպէս էր անւանում իր երկու ձիուն —Սեւուկ ու Զանիկ։

—Գիտես, բարեկամ, խօսում էր նա իր վարձկալի հետ. իմ Սեւուկն ու Զանիկը ինձ համար մի ամբողջ թագաւորութեան հաւասար են։

—Գիտե՞ս, քանի՞ քանի՞ անգամ են ինձ ազատել բուք ու բորանից։ անձրև ու մութ գիշերին սանձը թողել եմ Սեւուկիս ու Զանիկիս, նրանք ինձ տեղ են հասցրել, փրկել են իմ կեանքը։

—Սեւուկն ու Զանիկը իմ ընկերն են, իմ թև ու թիկունքը. իմ տունը կառավարում եմ նրանցով, առանց Սեւուկի ու Զանիկի փոքրիկներս քաղցից կը կոտորւեն։ Ուրախ թէ տխուր ժամանակս ես նրանց հետ եմ ասում, խօսում։

—Մի օր էլ մտածմունքների մէջ ընկած ներս մտայ գոմը դարման ու գարի տալու Սեւուկիս ու Զանիկիս։

—Ուրիշ անգամներ ասում, խօսում էի ձիերիս հետ, աչքերն ու ճակատները շփում, փայփայում.—Դէ՛, կերէք, Սեւուկս ու Զանիկս, ես ձեզ մատաղ, կերէք, լաւ կերէք...

—Էս անգամ մտքով ընկած՝ դարման, գարի տալ ու լուռ դուրս եկայ. կէս ժամ չանցած՝ ներս մտայ տեսնեմ, կերել են, թէ չէ։

—Ի՞նչ տեսնեմ, ես դրանց հոգուն մեռնեմ. Սեւուկս ու Զանիկս իսկի բան չեն առել բերանները. գլուխները թեքած դէպի դուռը՝ ապշած իմ յետևից նայելով՝ կանգնած մնացել են տխուր ու տրտում...

—Սիրտս լցւեց, էլ չկարողացայ համբերել, փաթաթւեցի նրանց վզովը, պաչեցի նրանց աչքերն ու ճակատը...

—Ասա, իմ բարեկամ, էդ ո՞վ է ասում, թէ կենդանին խելք չունի, չի կարող մտածել. Աստւած վկայ, ով որ ասել է՝ ինքը խելք չէ ունեցել...

---

53. Հուրի-Մալաք

I.

Մի թագաւոր կար, ունէր մի որդի,
Որդին հասել էր, ուզեց պսակի.
—Ասա՛, իմ որդի, դու ո՞ւմ ես ընտրում,

Թագաւորն ասաց դեռահաս որդուն։
—Հայր իմ, խնդրում եմ, թոյլ տուր ինձ գնամ
Քո պետութեան մէջ պըտրտեմ, ժուռ գամ,
Թէ Աստուած տուեց՝ որոնեմ, գտնեմ
Աղջիկների մէջ ամենալաւին։

II.

Հայրը կամք տուեց. որդին մի գիշեր
Հետն առած մի լաւ, մտերիմ ընկեր,
Շորերը փոխած, երկուսով մենակ
Ընկան գիւղէ գիւղ, քաղաքից քաղաք։
«Արքայի որդին հարս է որոնում՝»
Այս էր միշտ ասում ամենքի լեզուն։
Երեք որբ քոյրեր մի ուշ իրիկուն
Տան շէմքին նստած թել էին մանում.
Մեծ քոյրն ասում էր.—Թէ ինձ հաւան գար՝
Այնպէս գործէի ես նրա համար
Մի հսկայ վրան, այնքան լայն—արձակ,
Որ ծածկէր նրա զօրքին բովանդակ։
Միջնակն ասում էր.—Թէ ինձ հաւան գար՝
Ես բաց կանէի նրա զօրքի համար
Այնպէս ճոխ սեղան, որ ինչքան ուտէր,
Տեղը նորը գար, պատառ չպակսէր։
Իսկ փոքրը համեստ, կամաց ասում էր.
—Արքայի տղան թէ ինձ հաւանէր՝
Ես կը ծնէի նրա պատուին վայել
Ոսկի մաղերով արքայազուններ,
Տղան՝ աչքերով, ինչպէս արեգակ,
Աղջիկը՝ չքնաղ, ինչպէս հրեշտակ։
Արքայի որդին լսեց բոլորը,
Տուն դարձաւ ուրախ, պատմեց իր հօրը։
Պալատ բերեցին որբուկ քոյրերին,
Տղան, ինչ խօսք որ, կին առաւ փոքրին։

Ճոխ հարսնիք արին, կեր ու խնդում մեծ,
Մի տարի անցաւ, նոր հարսը ծնեց
Մի սիրուն տղայ, մաղերը ոսկի,
Աչքերը նման վառ արեգակի։
Եւ մեծ քոյրերը իրենց նախանձից՝
Նորածին մանկան թագցրին մօրից.
Բարուր արեցին մի սև շան ձագուկ,
Ու դրին ճօճքը, մօրիցը ծածուկ։
Իսկ ոսկի մանկան պինդ փաթաթեցին,
Տարան անտառի խորքը գցեցին։
Մի տարի չանցած, թագուհին ծնեց
Մի չքնաղ աղջիկ՝ այնքան նազանի,
Որ մարդու լեզուով պատմել չի լինի.
Աչքերը թովիչ, ասես հրեշտակի,
Մաղերը գանգուր, մաղերը ոսկի...
Իսկ չար քոյրերը իրենց նախանձից
Այդ նորածնին էլ թագցրին մօրից.
Բարուր արեցին մի կատուի ձագուկ
Եւ դրին ճօճքը, մօրիցը ծածուկ.
Ոսկի աղջկան պինդ փաթաթեցին,
Տարան անտառի խորքը գցեցին։
Սակայն այս անգամ արքայի տղան
Սաստիկ գայրացած տուաւ հրաման.
«Դրէք թագուհուն կպրէ-կարասում,
Կարասը թաղէք մեծ հրապարակում,
Որ անցորդ, դարձորդ նայեն այդ կնկան,
Թքեն խաբեբայ թագուհու վրան»։

III.

Քոյր ու եղբօրից հարցնենք հիմա.
Նրանց խնամեց մի գթոտ պախրայ,
Օրօրեց մօր պէս, ծիծ տուաւ, պահեց,
Երբ ոտքի ելան, յետևը գցեց։

Եղբայրը դարձաւ որսորդ համարձակ,
Անտառում շինեց մի սիրուն տնակ.
Անտառներ ընկած, նա որս էր անում,
Աչքի լոյսի պէս քրոջը պահում։
Մի օր էլ նախանձ մօրաքոյրերը
Իմացան՝ ողջ են սիրուն որբերը։
Գնացին անտառ, շատ թափառեցին,
Տեսան մի տնակ վտակի ափին.
Լուսամուտի մօտ նստած էր մենակ,
Ես աղջիկ ասեմ, թէ մի հրեշտակ։
—Այ սիրուն աղջիկ, ինչու՞ ես մենակ,
Ո՞ւր է եղբայրդ, որսորդ համարձակ.
Նա քեզ չի սիրում. եթէ քեզ սիրէր,
Իզուր չէր քաշ գալ անտառ ու ձորեր։
Մի՞թէ չգիտես, որ հեռու տեղում
Հուրի-Մալաքն է պալատում ապրում.
Հուրի-Մալաքը ունի մի հայլի,
Այդ հայելու մէջ աշխարհ կ'երևի.
Ունի խաղողի այգիներ ոսկի,
Որ ինչքան քաղես չի հատնիլ իսկի։
Թող քո եղբայրը, թէ սիրում է քեզ,
Գնայ մի ընծայ, մի բան բերի քեզ
Հուրի-Մալաքի շքեղ ամրոցից՝
Թէկուզ անսպառ ոսկու խաղողից։

IV.

Որսորդ եղբայրը տուն դարձաւ որսից,
Տեսաւ քրոջը խռով իրենից։
—Ի՞նչ է պատահել, քոյրիկ իմ անգին,
Եղբայրդ մատաղ քո ծաղիկ կեանքին։
—Դու ամբողջ օրը ընկած անտառում
Քեզ համար ուրախ ժամեր ես անցնում,
Իսկ իմ օրերը անցնում են արտում,

Թէ ինձ սիրում ես, ինչու՞ չես գնում
Հուրի-Մալաքի ամրոցը շքեղ,
Հազար գեղեցիկ բաներ կան այնտեղ.
Գնա՛, բեր դու ինձ ողկոյզներ ոսկի,
Որ ինչքան քաղես, չի հատնում իսկի։
—Ես մի քոյր ունեմ աշխարհի վրայ,
Չեմ թողնի երբէք սիրտը վշտանայ.
Աշխարհէ աշխարհ, ծովէ ծով կ'ընկնեմ,
Ինչ որ ուզեցիր՝ կառնեմ, կը բերեմ.
Մինչև չգտնեմ Հուրի-Մալաքին,
Չեմ դալ երևալ իմ քրոջ աչքին։
Ասաց պատանին ու ճամբայ ընկաւ
Եւ գիշեր, ցերեկ էլ հանգիստ չառաւ.
Շատ լեռներ անցաւ, խիտ անտառներով,
Շատ ձորեր անցաւ, փրփուր գետերով...
Մի ծեր, ալևոր մարդու պատահեց,
Գդակը հանեց, խոնարհ բարևեց.
—Բարև, ասաց նա, ո՞րտեղից եկար,
Այս երկրի ճամբէն ի՞նչպէս դու գտար.
Օձն իրեն պորտով, թռչունն իր թևով
Չի համարձակուել անցնել այս տեղով։
—Հուրի-Մալաքի ամրոցն եմ գնում,
Ասում են այնտեղ խաղող է բուսնում,
Մի հրաշք խաղող, ողկոյզը ոսկի,
Որ ինչքան քաղես, չի հատնում իսկի։
Ես մի քոյր ունեմ, այդ նա է ուզում,
Մինչև չգտնեմ, չեմ դառնայ էլ տուն։
—Այ վիզը կոտրի այն պառաներին,
Որ քո քրոջը խելքահան արին.
Այնտեղ գնացողը ժէռ քար կը դառնայ,
Լսիր ինձ, որդի, խեղճ ես, մի գնա։
—Ո՛չ, պիտի գնամ, էլ հնար չկայ.

Թէ ճամբէն գիտես, կը խնդրեմ ասա։
—Լաւ, դու ինձ լսիր, և գնա անխօս,
Անխօս եմ ասում, լսո՞ւմ ես, անխօս.
Եթէ պատուէրս չկատարեցիր,
Կորած ես անդարձ, կորած, իմացիր։
Եօթն օր այս ճամբէն բռնես, կը քայլես,
Եօթն օրում եօթ փունջ ծաղիկ կը կապես.
Եօթն օրւայ վերջում դէմդ կը կանգնի
Մի շքեղ ամրոց, շատրւան, այգի։
Մարմար սանդուղներ ու հազար արձան
Մի լեզու առած ահեղ ձայն կը տան.
—Ո՞վ է այդ տղան, այդ ո՞վ է գալիս,
Դու ձայն չհանես, դու չշփոթւիս։
Աջ ու ձախ ցանիր համասփիւռ ծաղիկ,
Դիմիր ամրոցը անխօս ու լռիկ.
Քանի մօտենաս կախարդ ամրոցին,
Այնքան էլ ահեղ ձայներ կը լսւին.
Բոլոր սանդուղքը ծաղիկ կը սփռես,
Վերև, միշտ վերև աներկիւղ կ'ելնես.
Եւ երբ բարձրանաս սանդուղքը վերջին,
Յանկարծ կը տիրէ լռութիւն խորին։
Շուրջդ կը տեսնես անթիւ արձաններ,
Որ երբեմն էին քաջ պատանիներ.
Շաղ տուր և նրանց քո ծաղիկները,
Թող այդ բարացած խեղճ թշւառները
Մի երկու վայրկեան կեանքի բոյրն առնեն,
Որ քո մուրազիդ խափան չլինեն։
Յետոյ կը մտնես մի սրահ շքեղ,
Մի չքնաղ աղջիկ կը տեսնես այնտեղ,
Այնքան հմայիչ, այնքան նա սիրուն,
Պատմել չի կարող հողեղէն լեզուն։
Նա ինքը կը գայ, քեզ հարցում կանի,

Կ'առնի քո ձեռքը, իր մօտ կը տանի.
Կ'ասի.—Եկել ես որ իմ ամրոցից
Տանես ողկոյզներ ոսկի խաղողից.
Դու արժանի ես այդ մեծ շնորհքին,
Երբ այդքան քաջ է քո մանուկ հոգին։
—Ա՛ռ ողկոյզները նրա սեղանից
Եւ իսկոյն փախիր շքեղ սրահից.
Թող գոռան հազար ահռելի ձայներ,
Թէ «Տարան, տարան, ոսկէ ողկոյզներ,
Տարաւ համարձակ այդ որսորդ տղան,
Շուտ արէք, հասէք, բռնեցէք դրան»։
Չլնեմ, չիմանամ՝ սարսես կամ դողաս,
Դու անմեղ կ'երթաս, անփորձ կը դառնաս.
Երկու հզօր բան կան քեզ օգնական՝
Սուրբ անմեղութիւն, սէր եղբայրական։

V.

«Դէհ, մնաս բարև, ասաւ մեր տղան,
Ինչպէս ասացիր, կ'անեմ ամեն բան»։
Եօթն օր եօթ գիշեր նա ճամբայ գնաց,—
Եօթն անխօս գիշեր դաշտերում մնաց.
Եօթն օրը անցաւ, ժամը լրացաւ,
Հուրի-Մալաքի ամրոցին հասաւ։
Ամեն մի ծաղիկ, ամեն մի մացառ,
Ամբողջ ամրոցի զարդ ու կարասին,
Բիւրեղ արձաններ, սանդուղքներ մարմար
Մի լեզու առած՝ ահեղ ձայն տւին.
—Այդ ո՞վ է գալիս, ո՞վ է այդ տղան։
Լսեց պատանին, անցաւ անխռով
Համասփիւռ ծաղիկ շուրջը փռելով,
Ելաւ բարձրացաւ դէպի մեծ սրահ,
Տեսաւ շարւած են յատակի վրայ
Անթիւ, անհամար բիւրեղ արձաններ,

Որ երբեմն էին քաջ պատանիներ։
Ծաղիկներ ցանեց բոլորի վրան,
Անցաւ աներկիւղ, հասաւ մեծ սրահ.
Տեսաւ, նստել է այնտեղ մեն մենակ՝
Ես աղջիկ ասեմ, դու մի հրեշտակ.
Այնքան գեղեցիկ, շարմաղ ու սիրուն,
Որ մեզ չի պատմի հրեղէն լեզուն։
Ձեռքին հայելի, աշխարհ բովանդակ
Այն հայելու մէջ ցոլում էր արձակ։
Հուրի-Մալաքը երբ տեսաւ տղին,
Իսկոյն ցած դրեց կախարդ հայելին.
Ասաց.—Եկել ես, որ իմ ամրոցից
Տանես ողկոյզնէ՞ր ոսկէ խաղողից.
Դու արժանի ես այդ մեծ շնորհքին,
Երբ այդքան քաջ է քո կտրիճ հոգին։
Պատանին խլեց խաղողը ձեռքից
Եւ իսկոյն փախաւ կախարդ ամրոցից։
Հուրի-Մալաքը տուեց հրաման.
—Բիւրեղ արձաններ, բռնեցէք դրան,
Բռնեցէք խիզախ որսորդ պատանուն,
Որ ողկոյզներս չտանէ իր տուն.
—Մարմար սանդուղքներ, բռնեցէք դրան։
—Ինչո՞ւ ենք բռնում, տուին պատասխան,
Նա մեր վրայից երբ եկաւ, անցաւ,
Համասփիւռ ծաղիկ մեզ նուէր տուաւ.
—Դուք, իմ պարտէզի փուշ ու մացառներ,
Բարձր պարիսպներ, բռնեցէք դրան.
—Նա մեզ ընծայեց անմահ ծաղիկներ,
Թող ազատ անցնի, ասին միաձայն։

VI.

Եւ քամուց արագ կտրիճ պատանին
Թռաւ, սլացաւ, հասաւ անտառին։

—Սիրելի քոյրիկ, ահա բերեցի
Սրտիդ ուզածը, ողկոյզներ ոսկի։
—Իսկ ինչո՞ւ միայն խաղող բերեցիր,
Ինչո՞ւ այն կախարդ հայելին թողիր.
Այդ ողկոյզներն ի՞նչ արժէք ունին.
Լաւ կը լինի գնաս՝ բերես հայելին։
Զար մօրքուրները այսպէս ասացին,
Որ փորձանքի մէջ նորից գցէին.
Այնքան գովեցին կախարդ հայելին,
Որ խեղճ քրոջը խելքահան արին։
Քոյրը կախ ընկաւ իր եղբօր վզից,
—Գնա, հայելին բեր այն ամրոցից։
Նորից պատանին ճանապարհ ընկաւ,
Նոյն ճամբով գնաց և նորից դարձաւ,
Բերեց հայելին այն կախարդական,
Բերեց նուիրեց քրոջն աննման։
«Վահ, ինչո՞ւ միայն հայելին բերիր,
Հուրի-Մալաքին ամրոցում թողիր,
Լաւ կըլնի գնաս՝ Հուրի-Մալաքին
Իր ողջ ամրոցով բերես միասին»։
Զար մօրքուրները այսպէս ասացին,
Որ նրան խսպառ կորուստի տային.
—Գնա, բարկացած քոյրն ասաւ նրան,
—Ի՞նչ անեմ փոքրիկ հայելին միայն.
Գնա, ասում եմ, գնա, բեր ողջ ողջ
Հուրի-Մալաքին և ամրոցն ամբողջ։
Պատանին ընկաւ քրոջ ոտքերը,
Ասաց.—Խնայիր եղբօրդ օրերը,
Ես ի՞նչպէս գնամ բերելու նրան,
Անյաղթ ուժ ունի նա կախարդական.
Ինձ պէս հազարներ նրա ամրոցում
Այսօրւայ օրս էլ դեռ քար են մնում։

—Ոչ մի խօսք, գոչեց քոյրը զայրագին,
Գնա, բեր իսկոյն Հուրի-Մալաքին,
Հուրի-Մալաքին իր ամրոցի հետ,
Եթէ չբերես, էլ չդառնաս ետ...»

VII.

Կտրիճ պատանին տեսաւ՝ ճար չկայ,
Գլուխը առաւ, դուրս ելաւ ճամբայ,
Առաջեայ ճամբով գնաց ու գնաց,
Հասաւ ամրոցին, մնաց շւարած.
Ո՞ւր են պարտէզներ, ո՞ւր շատրուաններ,
Ո՞ւր նախկին զարթ ծառ ու ծաղիկներ,
Ամեն ինչ մեռել, ամեն ինչ թօշնել,
Ասես թէ մահուան քամին էր դիպել։
Գնաց բարձրացաւ մարմար սանդուղքից,
Ոչ մի ձայն չելաւ և ոչ մի տեղից.
Տեսաւ աղջիկը ընկած բարձերին,
Լալիս է գոհար արցունքն աչքերին։
—Ներիր ինձ, ներիր, սիրուն թագուհի,
Որ քո հանգիստը ես վրդովեցի.
Հաւատա, ես այդ արի ակամայ,
Ես յանցանք չունիմ, երկինքը վկայ։
Այժմ եկել եմ, որ քեզ էլ տանեմ,
Դողդոջուն ձայնով ասաց պատանին.
Կամ ինձ էլ այստեղ պատժիր, քար դարձրու,
Կամ եկ, ինձ լսիր, գնանք ես ու դու։
Այնտեղ ես ունեմ մի քոյր միայնակ,
Հոգին դեռ մանուկ, դէմքով հրեշտակ,
Մի հրեշտակը թող երկուս լինի,
Ինձ այդ մեծ փառքին արա արժանի...
—Ես կը գամ քեզ հետ. ես քեզ սիրում եմ,
Բայց իմ ամրոցը ես պիտի մաքրեմ.
Այսօր փրկութեան ժամը թող հնչէ,

Քարացածներին թող կեանք ներշնչէ,
Ասաց աղջիկը պատանի քաջին
Եւ դարձաւ գոչեց քար դարձածներին.
«Ելէք, սթափուէք դուք մահուան քնից,
Ելէք, հեռացէք կախարդ ամրոցից»։
Յանկարծ բիւրաւոր ձայներ լսուեցին,
Մէկ մարդու նման մէկից շարժուեցին.
Վազող վազողի, փախչող փախչողի՝
Դատարկուեց ամրոցն այն ահ ու դողի։

VIII.

Հուրի-Մալաքն իր ողջ ամրոցը
Բերեց, զետեղեց անտառի ծոցը։
Լուր եկաւ հասաւ արքայաորդուն,
Թէ մի ամրոց կայ անտառի խորքում.
Նրա չորս բոլորն այգի ու պարտէզ,
Բիւր շատրուաններ, ծաղիկներ պէս պէս.
Եւ այգիների խաղողը ոսկի,
Որ ինչքան քաղես, չի հատնի իսկի.
Երկու աննման սիրուն աղջիկներ
Ապրում են այնտեղ արքայավայել.
Իրենց հետ ունեն մի հատիկ եղբայր,
Մի քաջ պատանի, մի որսորդ ճարտար։
Արքայի որդին տուաւ հրաման,
Փողերն հնչեցին պատերազմական.
Ամեն կողմերից եկան շար ի շար
Զինուած կտրիճներ հազար ու հազար։
Երբ արքան տեսաւ՝ կազմ է ամեն բան,
Առաջ շարժուելու տուեց հրաման։
Հուրի-Մալաքը երբ տեսաւ զօրքը,
Որ պատել էին իրենց բոլորքը,
Քոյր ու եղբօրը պատմեց ամեն բան.
Յայտնեց, որ նրանց հայրն է այդ արքան,

Պատմեց նրանց մօր դառը ցաւերը,
Նախանձ քոյրերի սարքած դաւերը։
Քոյր ու եղբայր զարմացք մնացին,
Չէին իմանում, խնդան՝ թէ լային։
—Կ'երթաս՝ խոր գլուխ կը տաս արքային,
Կ'ասես, թող շնորհ անի ծառային,
Իր բոլոր զօրքով, իր իշխաններով
Հիւր լինի մեզ մօտ միայն մի օրով։
Ելաւ պատանին, դիմեց ընդառաջ,
Խոր գլուխ տալով՝ կանգնեց հօր առաջ.
Խնդրեց, պաղատեց որպէս մի զաւակ,
Ոտ դնէ հայրը նրա յարկի տակ
Իր բոլոր զօրքով, իր իշխաններով,
Ինչքան կամենայ, գոնէ մի օրով։
Արքայի սրտին դուր եկաւ տղան,
Հայրական ձեռքով փայփայեց նրան.
Ապա ողջ զօրքով տղի հետ մէկտեղ
Քայլեցին դէպի ամրոցը բիւրեղ։

IX

Հուրի-Մալաքը տաւ հրաման,
Ագատ անտառում բացւեց մի սեղան.
Տօլմի խնձորը ոսկի թանկագին,
Լալ ու մարգարիտ խնձորի միջին,
Բրինձը մանրիկ՝ բիւրեղ հուլունքներ,
Լաւաշ հացերը՝ ոսկու թերթիկներ։
—Ասենք, տեսնում եմ, որ շատ էք հարուստ,
Ունիք շատ գանձեր, փառաւոր ապրուստ.
Միայն ինձ ասէք, մարդ ինչպէս ուտէ
Տօլմաներն ոսկի ու մարգարիտէ,
Որսորդ տղային թագաւորն հարցրեց։
Տղան էլ այսպէս պատասխան տւեց.
—Հապա դու ինչու, մեր հզօր արքայ,

Մի հարց չտւիր, թէ երկրիս վրայ
Կարող է մի կին կատու, շուն ծնել
Եւ այսպէս անգութ մեր մօրը տանջել.
Իմացիր, հայրիկ, նա է մեր մայրը,
Մենք քո որդիքն ենք, դու ես մեր հայրը...
Եւ քոյր ու եղբայր լացով ու ժպտով
Ընկան հօր գիրկը անծայր կարօտով։
Թագաւորն լացով համբուրեց նրանց,
Ուրախ տուն դարձաւ՝ գրկած որդկերանց.
Ազատեց իսկոյն անմեղ թագուհուն,
Մահւան սև վճիռ անխիղճ քոյրերուն։

---

54. Գարուն

Գարնան շողով,
Անուշ տաղով
Ծիծառն եկաւ կարապետ.
Ցօղաշաղախ
Վարդը չբքնաղ
Ժպտաց իսկոյն նրա հետ։

Դաշտ ու արօտ
Վաղուց կարօտ
Ջերմ արևին կենսատու,
Ալ ու ալեան,
Կանաչ հագան՝
Ողջունեցին իրարու։

Ձոր ու անտառ,
Հովիտ ու սար
Գոյն-գոյն ծաղկով զարդարուն՝
Իրար գրկում,
Երգ են երգում՝
«Ո՜հ, ինչ սիրուն է գարուն»...

---

55. Ձիւն եւ ձնծաղիկ

1.

—Մենք կանաչ ենք, սիրելի ենք, ասացին խոտերը։

—Մենք կանաչ ենք, դուրեկան ենք, յայտնեցին տերևները։

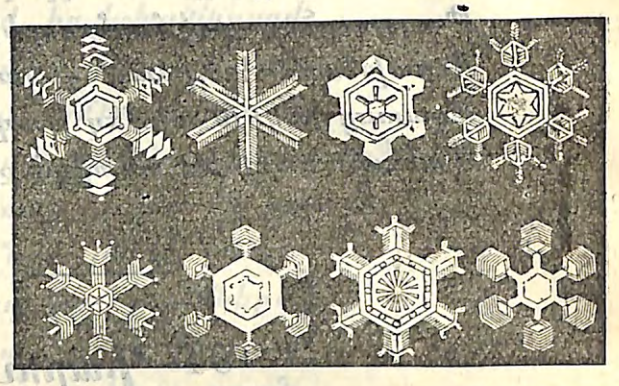

—Մենք էլ կանաչ ենք, մենք էլ ձեզ հետ ընկեր ենք, կանչեցին թփերն ու հացաբոյսերը։

—Իսկ մենք սիրուն, պէս պէս գոյներ շատ ունենք, ասացին ծաղիկները։ Մեզ սիրում են մարդիկ, մեզ սիրում են թռչունները, մեզ սիրում են միջատները։ Մեզ մօտ ամենքը հիւր են գալիս, մեզ պահում են, խնամում են, մեզնից անուշ հոտ են առնում։

2.

—Ես ինչ անեմ, որ գոյն չունիմ, դողդողալով ասաց ձիւնը։ Նա կուչ եկաւ, մանրիկ փոքրիկ հատիկներով՝ սուսիկ փուսիկ գնաց հասաւ կանաչներին ու ասաց.

—Սիրուն կանաչներ, ձեր գոյնից ինձ էլ տուէք. ես գոյն չունիմ, ես անգոյն եմ. տուէք մի քիչ ձեր գոյնից. ես ուզում եմ գոյն ունենալ, կանաչ լինել, որ ձեզ նման ուրախ լինիմ։

—Գնա, կորիր, ցուրտ ու սառոյց. քո սառը հատիկներին մենք անկարող ենք մեր գոյնից տալ, քեզ ընկեր լինել։

3.

Ձիւնը սուս արաւ, նորից կուչ եկաւ և սուսիկ փուսիկ գնաց վարդի մօտ և էսպէս ասաց.

—Սիրուն ալ վարդ, կարմիր վարդ, ինչ կը լինի՝ քո գոյնից ինձ էլ տաս. ես գոյն չունիմ, ես անգոյն եմ. տուր ինձ մի քիչ քո գոյնից, ես ուզում եմ գոյն ունենալ, կարմիր լինել, որ քեզ նման ուրախ լինիմ։

—Գնա, հեռացիր, տխուր սառը ձիւն, ես անկարող եմ իմ գոյնից տալ, քեզ ընկեր լինել։

Ձիւնը սուս կացաւ, նորից կուչ եկաւ և սուսիկ փուսիկ գնաց շուշանի մօտ և էսպէս ասաց.

—Սիրուն շուշան, սիպտակ ծաղիկ, ինչ կը լինի՝ քո գոյնից ինձ էլ տաս, ես գոյն չունիմ, ես անգոյն եմ՝ տուր ինձ մի քիչ քո գոյնից, ես ուզում եմ գոյն ունենալ, սիպտակ լինել, որ քեզնման ուրախ լինիմ։

—Գնա, հեռացիր, ջրիկ սառած ձիւն, ես անկարող եմ իմ գոյնից տալ, քեզ ընկեր լինել։

4.

Ձիւնը սուս կացաւ, էլի կուչ եկաւ, էլի դողդողաց և սուսիկ փուսիկ շատ տեսակ ծաղիկների մօտ գնաց։

Ամեն ծաղիկ էլ նրան մերժեց, իր գոյնից բաժին չտուեց։

Ձիւնը մոլորուեց... տխուր ու տրտում մի կողմ քաշուեց, նա բարկացաւ և լաց եղաւ։

—Ինչու՞ ես լալիս, փափլիկ ձիւնիկ. ինչու՞ էք տխուր, սիրուն հատիկներ, հարցրեց մի ծաղիկ։

—Ինչպէս չլամ, ինչպէս չտխրեմ, ասաց ձիւնը բար-

կացած. շատ խոտերի, կանաչների, ծառերի աղաչեցի, շատ ծաղիկների մօտ գնացի, նրանց գոյնից խնդրեցի, ոչ ոք չուզեց ինձ մի գոյն տալ. ես անգոյն եմ, ես մենակ եմ, ընկեր չունիմ, ի՞նչպէս ապրեմ։

—Եթէ իմ պարզ, շատ հասարակ սպիտակ գոյնը քեզ դուր կը գայ, ես քեզ կը տամ իմ գոյնը, ասաց ծաղիկը։

Ձիւնը լսեց, ուրախացաւ, նա մեծ սիրով այդ գոյնն առաւ, սիպտակ դարձաւ

5.

Ձիւնն ու ծաղիկը ընկերացան, սիրով կապուեցին. ծաղիկն իր անունը դրեց ձնծաղիկ. ամեն տարի գարնան գլխին ձիւնի հետ է դուրս գալիս։ Ձիւնն էլ նրան տաք է պահում, բարև տալիս, համբուրում։

Ամեն տարի գարնան գլխին ուրիշ ծաղիկ չէ երևում դաշտում. ձիւնը նրանց խիստ պատժում է, սառեցնում թողնում է։

Ամեն տարի գարնան գլխին ձնծաղիկն է միշտ փայլում։

Ամեն տարի գարնան գլխին մարդիկ նրան են ողջունում։

---

56. Մարտի վրէժը

I.

Մի աղքատ տատիկ՝
Ձալ ու սիրունիկ
Երեք այծ ունէր,
Ձալ ու սիրունիկ։
Մարտը որ եկաւ,
Կերը վերջացաւ։
Ցուրտ, բորան, քամի...
Տատիկն ի՞նչ անի
Աղաչ-պաղատով,
Հաց ու արմատով,
Օրեր էր, անցաւ...
Ապրիլը հասաւ։
Այծերն արօտում
Տրտինգ են անում,
Պառաւն էլ անվախ
Երգում էր ուրախ.
—Գիժ մարտից պրծայ,
Սև դարդից պրծայ.
Այ անիծուի նա,
Իսպառ չքանայ։

II.

Մարտն անիրաւ
Էս որ իմացաւ,
Գնաց բարկացած՝
Ապրիլին ասաց.
—Գիտես, հարևան,
Ապրիլ աննման,
Դու շտապեցիր,
Ինձ խանգարեցիր։
Եկ քո օրերից
Տասը օր տուր ինձ,
Գործերս պրծնեմ,
Հեռանամ, կորչեմ...
—Չէ, հարևան ջան,
Չէ, օրեր էդքան
Չեմ զիջի ես քեզ.
Լսել եմ՝ չար ես։
Բայց որ խնդրում ես,
Չեմ կոտրի ես քեզ.
Լաւ լինի, թէ գէշ՝
Երեք օր փեշքէշ։

III.

—Սպասիր հիմա,
Պառաւ սատանայ,
Դու ինձ անիծես...
Հիմի օրդ տես...

:ՀիՆղոտի ղՀսցոՀ բոՆ
Հ-ՆՀոՆ ՀոՆոտ ՀՆշ
՝ԷոՀՀոՆղՆոՆ ՆՀՆՆոՆՆ
ՀոՆՆՆՆՆՆ ոՆՆոՆՆ

ՆՀոՆՆՆՆ ԷՆԿՆՆ.
Ձիւն ու փոքրիկ...
ՔուՀ բոքան ապաւ.
ՆՆՆ ՆՆՆ... ՆՆՆ պաՀՀաւ.
ԱկՆԷՆԸ կոքան,
ՔոքանԷՆ սատան:
ՊաՀՀաւը մՆՆՆ
ԱկնՆՆ, խԷՆՆՆՆՆ:

---

57. Գաղաձուկը

Բուլիկները օրօրւելով իրանց մօր հետ գնացին գետը։ Այնտեղ նրանք որդեր, մանրիկ ձկներ, շերեփուկներ որսում, անուշ անուշ ուտում էին։

Ջրի միջից գայլաձուկը նրանց տեսաւ, բերանը բաց լո-
ղալով բուլիկներից մէկին բռնեց ու ներս քաշեց. այսպէս

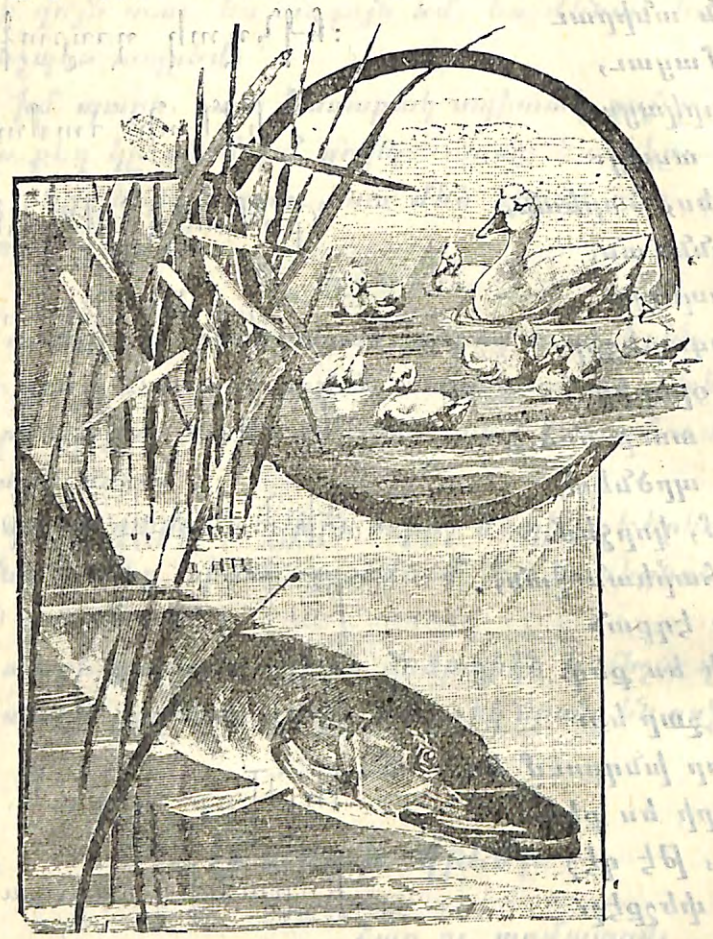

տարաւ նա երկրորդին, երրորդին և կը տանէր բոլորին, եթէ մայրը չհասկանար, շտապ շտապ դուրս չգար։ Մայր բադիկը շատ տխրեց և այդ գեսը էլ չգնաց որսալու։

Ամեն փորձանքին մի խրատ։

---

58. Սերմնացան

«Ո՞ւր ես գնում, ա՛յ գիւղացի,
Բեռան տակին տնքալով.
Այդ ի՞նչ բեռն է, որ շալկած ես
Ու տանում ես խնդալով»։
—Արի՛ ինձ հետ, դու կը տեսնես՝
Ուր եմ գնում տնքալով,
Երկրի յոյսն է իմ շալակին՝
Ես տանում եմ տանջւելով...
Ասաց, կապեց իր գոգնոցը,
Ապա նայեց երկնքին.
Սիրտը խօսեց, լեզուն շարժւեց...
Ես նայեցի արցունքին...
«Կապոյտ երկինք, հալալ որտով
Քեզ եմ կանչում՝ միայն քեզ,
Որ դու արև, անձրև շատ տաս
Իմ այս սերմին՝ սրբի պէս...
Դու լաւ գիտես թէ քանի՞ մարդ
Աչք կը դնի ցանածիս,
Քանի՞ պարտքեր ու պատուհաս
Միշտ կ՚սպասեն սերմածիս...»
Այսպէս ասաց ու երեսին
Խաչակնքեց դողալով,
Սերմը լցրեց գոգնոցի մէջ՝
Սկսեց ցանել իր բռնով...

---

59. Արեւի մօտ

1.

Մի անտէր երեխայ՝ ցնցոտիներ հագած կուչ էր եկել պատի տակ։ Գարնան անուշ արևը բարի աչքերով նայում էր նրան։

—Կարմիր արև, բարի արև, դու ես միայն ինձ տաքացնում, մտածում էր խեղճ մանուկը. դու ես միայն ինձ

գգում, համբուրում, ինչպէս երբեմն իմ անգին մայրս։ Թէ չէ՝ մարդիկ աչք չեն դարձնում վրաս։

Բայց կամաց կամաց արևը թեքւում էր կանաչ սարերի յետևը, երեխան կարօտով ու արցունքով նայում էր նրան, մինչև որ ոսկեհեր արևը սահեց ու անցաւ սարի այն կողմը...

—Չէ, ես չեմ կարող առանց արևի, վճռեց մանուկը. ես պիտի երթամ արևի մօտ. ես գիտեմ ճամբան. ա՛յ, այս սարի ետևը։

Վճռեց ու ճամբայ ընկաւ։

2.

Մութը իջնում էր և կանաչ սարը սևերով ծածկում։ Ճամբին մարդիկ էին հանդիպում և հեռուից ձայն տալիս.

—Է՛յ, հէյ, ո՞վ ես դու։

Ճամբորդ տղայ եմ, պատասխանում էր երեխան։

—Ո՞ւր ես գնում։

—Արևի մօտ. ա՛յ, այս սարի յետևը։

—Ցիմա՛ր տղայ, ասում էին նրանք ու հեռանում։

Բայց երեխան ուշք չէր դարձնում. նա պարզ զգում էր, որ արևը այս սարի միւս երեսին է. մի՛ քիչ էլ, մի՛ քիչ էլ, ու կը լինի արևի մօտ։

Ու անվախ, վստահ քայլերով գնում էր վերև, բա՛րձր, միշտ բարձր։

3.

Բաւական ուշ էր արդէն, երբ լսեց մօտիկից շների հաչոց ու տեսաւ շատ մօտիկ մի կրակ է շողշողում։

—Ո՞վ ես, լսեց խաւարի միջից մի ձայն. ո՞ւր ես գնում։

—Անտէր ճամբորդ տղայ եմ. գնում եմ արևի մօտ։ Ասա՛, ո՞ւր է արևի ճամբան. մութն է, էլ սարերը չեմ տեսնում։

Ճրագը ձեռքին մօտեցաւ երեխային մի մարդ, նայեց նրան, նայեց ու ասաւ քնքուշ ձայնով.

—Դու դաղրած կը լինես ու քաղցած, գնանք ինձ մօտ, ասաւ բարի անծանօթը, բռնեց երեխայի ձեռքից ու տարաւ տունն։

4.

Նրա տունը մի հասարակ խրճիթ էր, մէջտեղում վառւում էր օջախը, որի շուրջը նստել էին բարի մարդու կինը և երեք փոքր երեխաները, որոնք համարեա հասակակից էին ճամբորդ երեխային։ Խրճիթին կից մի մեծ սրահում որոճում էին ոչխարները։ Նա հովիւ էր, սարի հովիւ։

—Սիրելի՛ երեխաներս, ձեզ եղբայր եմ բերել։ Թող չը-լինէք երեք եղբայր, լինէք չորս. երեքին հաց տուող ձեռքը չորսին էլ կը տայ։ Սիրեցէք սրան. եկէք համբուրեցէք ձեր նոր եղբօրը։

Ամենից առաջ հովւի կինը մօտ եկաւ, գրկեց երեխային և մօր պէս ջերմ ջերմ համբուրեց. յետոյ երեխաները եկան և եղբօր պէս համբուրեցին նրան։

Երեխան իր սրտում մի քաղցր տաքութիւն զգաց. և նը-րան այնպէս թւաց՝ թէ արևը հէնց ուղիղ խրճիթի վերևն է վառւում...

5.

Ուրախութիւնից լաց եղաւ. անուշ անուշ լաց եղաւ և պատմեց իր գլխի եկածները։

Յետոյ օջախի առջև սեղան նստեցին. կերան, խմեցին, ծի-ծաղեցին։ Մայրը նրանց համար անկողին շինեց և ամենքին քնեցրեց իր կողքին։

Երեխան շատ էր յոգնած, տեղը մտաւ թէ չէ, իսկոյն աչ-քերը խփեց ու քնեց...

Երազի մէջ նա ժպտում էր ուրախ։

Իբրև թէ ինքը արևի մօտ էր, գրկել էր նրան ամուր ու պառկել էր նրա գրկում, տաք ու երջանիկ...

Մէկ էլ սրտի ուրախութիւնից վեր թռաւ, զարթնեց ու տեսաւ, որ արևի փոխարէն իր նոր մօր գրկումն էր։ Եւ նրան թւաց, որ արևը ոչ թէ այս խրճիթի վրան է, այլ հէնց այս խրճիթի մէջը, որ ինքը ուղիղ հէնց արևի գրկումն է...

---

60. Սարերի որդին

Արծաթ գօտին ձիւնոտ սարից
Ձգւում է ցած աղմկալից
Ու դեռ շրթին ուրախ, զւարթ՝
Մէջ սարերի երգը հպարտ՝
Թաղւում է խոր
Ժայռոտ կրծքում՝
Լալիս անզօր,
Խուլ հեծեծում.
Ու բողոքի
Աղաղակի
Ձայնն է թնդում
Խոր անդնդում՝
Դում, դում, դում...
Եւ ներքևում, ահա նորից
Փայլփլելով մթին ձորից
Մի նոր գօտի է դուրս հոսում.
Բայց անլեզու, էլ չի խօսում.
Երգը մոռցած՝
Առանց փրփուր
Սրգւոր դարձած՝
Սողում է լուռ.
Սողում, յիշում
Երգերն անուշ
Ու վաշ վրշում՝
Վաշ-վուշ, վաշ-վուշ...

61. Գարնանային առաւօտ

Առաւօտեան ցօղը դեռ չէր բարձրացել խոտերից և արեգակի ճառագայթները խաղալով մարգարտեայ կաթիլների հետ, արտափայլում էին ծիածանի գոյներով։ Հեռաւոր լեռները դեռ պատած էին ճերմակ ու թափանցիկ մշուշով։ Մշակւած դաշտերը խոստանում էին առատ հունձ։ Մի տեղ դեռ նոր էին վա-

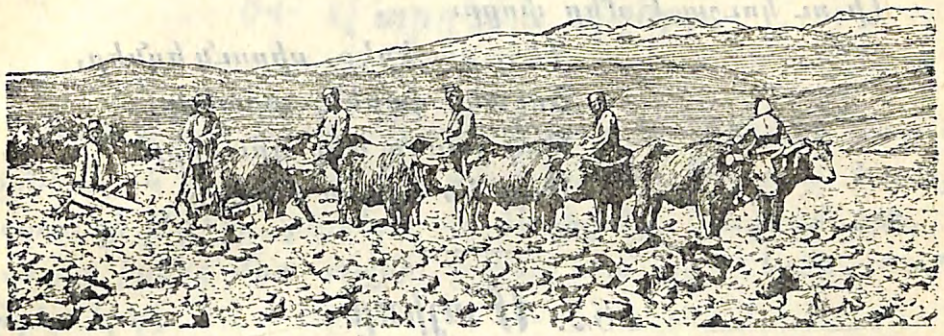

ռում հողը, մի տեղ ցանում էին, միւս տեղ արածացնում էին ոչխարների հօտերը. մի խօսքով, որ կողմը նայում էի, եռ էր գալիս աշխատութիւն. ամեն ինչ շարժողութեան մէջ էր, ամեն տեղ երևում էր կեանք և գործունէութիւն։

Յանկարծ իմ ականջին կարկեց
Մի երգի ձայն, նա խիստ խաղար եղանակով
Հնչում էր առաւօտեան հովութեան մէջ,
Իս պարզ որոշում էի հեգևեալ խօսքերը։

«Ահա ծագեց կարմիր արև,
Տաք և պայծառ է օրը,
Դէհ, քաշեցէք, սիրուն եզներ,
Ցառաջ տարէք արօրը։

Վարը վարենք, ակօս փորենք,
Խոր ակոսներ հողի մէջ.
Սերմը ցանենք, որ հունձ հնձենք,
Ցորեան դիզենք կալի մէջ։
Կը գայ ձմեռ, մենք վախ չունենք,
Ուրախ կ՚անցնի մեր օրը,
Ուտելու միշտ պաշար ունենք,
Լի ու կուշտ է մեր փորը։
Դէհ, քաշեցէք, սիրուն եղներ,
Շուտով վարենք արտերը,
Թող չասեն մեր դրացիքը՝
Ծոյլ են Հասօի եղները։

---

62. Մայիսը

Ահա հասաւ մայիսը, մեղրակաթ մայիսը, տասներկու եղբայրների մէջ ամենագեղեցիկը։ Մեր հայրենիքում այս ամիսը հեզիկ-նազիկ պարում է բլուրներում ու հովիտներում։ Նրա ձեռքն ու ծոցը, գլուխն ու գօտին լցւած են փունջ փունջ, գոյն գոյն ծաղիկներով։ Նրա գլուխը փրփուր կտրած՝ աղբիւրները կանչում քրքչում են։ Քնքշափեսուր թռչնիկները երգում, պարում են։ Թեթեթռիկ ուլերն ու գառնուկները ցատկում, վազվզում են։ Անուշահոտ հովերն ու գով զեփիւռները տարածում են ամեն կողմեր զարնան քաղցր բուրմունքը, երբ բլրից բլուր ոստոստելով անցնում, վազում է գեղեցիկ մայիսը։ Նրա շաղակաթ շնչից ծաղիկները վառ վառ շողշողում են, պտուղները պուտ-պուտ կարմրում։

---

63. Վարդ մայիսը

Հէնց որ կը գայ վարդ մայիսը՝
Ամիսների թագուհին,

Նախշ ու նկար էն ամիսը
Նոր կեանք կը տայ ամենքին։
Թռչունները թրուրուալով,
Մրջիւնները վրխտալի,
Ջորս ու բոլոր ծլլբլալով՝
«Մայիս» կերգեն խնդալի։

---

64. Վարդենու փշերը

1.

Շատ տարի առաջ մի սոխակ կար. նա եկել էր տաք երկրներից և ուզում էր մեզ մօտ ապրել։ Անտառի ծառերը, պարտէզի թփերը, բոյսերն ու ծաղիկները ուզում էին, որ սոխակը իրենց մօտ ապրի, իրենց հետ լինի, իրենց համար երգեր երգէ։

Սոխակն ընտրեց վարդի թուփը։ Վարդենին ծածկւած էր գեղեցիկ վարդերով և անուշահոտ բուրմունք էր տարածում։ Այն ժամանակ վարդենու վրայ փշեր չկային։ Սոխակը շատ գոհ էր իր ընտրած տեղից. նա ուրախ երգում, սուլում և գեղգեղում էր։ Վարդենու կոկոնները բացւեցին և ամբողջ թուփը ծածկւեց հրաշալի վարդերով։ Թռչնակը բուն շինեց, ձւեր ածեց և շուտով ունեցաւ երեք ձագուկ։ Մայրը ուրախ էր և ամեն ժամանակ ձագերի համար քաղցր քաղցր երգում էր։ Ամեն տեսակ թռչուններ գալիս նստում էին մօտիկ ծառերի վրայ և սոխակի անուշ երգը լսում, լսում, չէին կըշտանում։

2.

Մայրն ամեն օր երեկոյեան դէմ թռչում գնում էր՝ որդեր, մժեղներ, ճանճեր, մոծակներ և թիթեռներ որսում, բերում ձագերին կերակրում։ Մի երեկոյ էլ ձագուկները ուրախ ծլբլում, մէկ մէկու ասում էին.

—Շուտով մայրիկը կը գայ, ուտելու բան կը բերէ։ Ցան-

կարծ բնի սօտ երևում է մոխրագոյն կատուն։ Նա բարձրանում է վարդենու ճիւղերին և յարձակւում է ձագուկների վրայ. մի ակնթարթում բռնում է ձագերին, և գետին գցում։

—Ձագերին խեղդեց անպիտան կատուն, օգնեցէք, հասէք, ասաց մի ագռաւ և վրայ պրծաւ։ Ագռաւները խումբ խումբ վրայ տւին, կատւին կցեցին և լաւ պատժեցին։ Մոխրագոյն կատուն ձագերին թողեց, վազեց տուն մտաւ։

3.

—Ո՞ւր էք, ձագուկներս, ո՞րտեղ էք մտել, ճչաց սոխակը. չորս կողմը նայեց և երբ թփի տակ ձագերին տեսաւ՝ շուտ վրայ հասաւ, թևերը փռեց, դառնագին լացեց։ Լացեց, շատ ողբաց, տխուր երգ երգեց, դառնալով թփին այսպէս ասաւ.

—Սիրուն վարդենի, գեղեցիկ դու թուփ, ինչո՞ւ իմ փոքրիկ, թանկագին ձագերին չպաշտպանեցիր. ինչո՞ւ ձագերիս գերեզման դարձար, ինչո՞ւ խեղճ մօրս անզաւակ դարձրիր, ասաւ ու լացեց, շատ տխուր երգեց, բոլոր թռչուններին նա լացացրեց։

Վարդենին տխրեց, սրտի ցաւից ցը փշերով ծածկւեց. փշերով ծածկւեց, իրան մօտեցողին անխնայ ծակեց, անպատիժ չթողեց։ Ապա նա տխուր սոխակին ասաւ.

—Թանկագին թռչնակ, տես, ինչպէս հիմա ես փշեր ունեմ, սուր, ամուր փշեր. այժմ դրանցով քո սիրուն բնին, փոքրիկ ձագերին ես միշտ կը պահեմ, կը խնամեմ։ Նոր ձւեր ածիր, ձագուկներ հանիր։ Սոխակը լսեց, նոր ձւեր ածեց, նոր ձագեր հանեց, տխուր երգերով ձագերին մեծացրեց։

---

65. Եայլաղ

Գարունքը բացւեց ու թուրք ու հայ եայլաղ դուրս եկան։ Աղբիւրների գլխին, ծաղիկների վրայ օբէքը՝ իրանց շաղիրները տւին ու մալն արին էն անմահական դրախտը։ Առաւօտը որ տեղիցդ վեր էիր կենում, հազար սարի ծէրից ամպն ու ծուխը իրար հետ խառը երկինքն էին վերանում ու շաղն ու ցօղը անձրևի հետ նրանց շորերի, երեսների վրայ դնում։

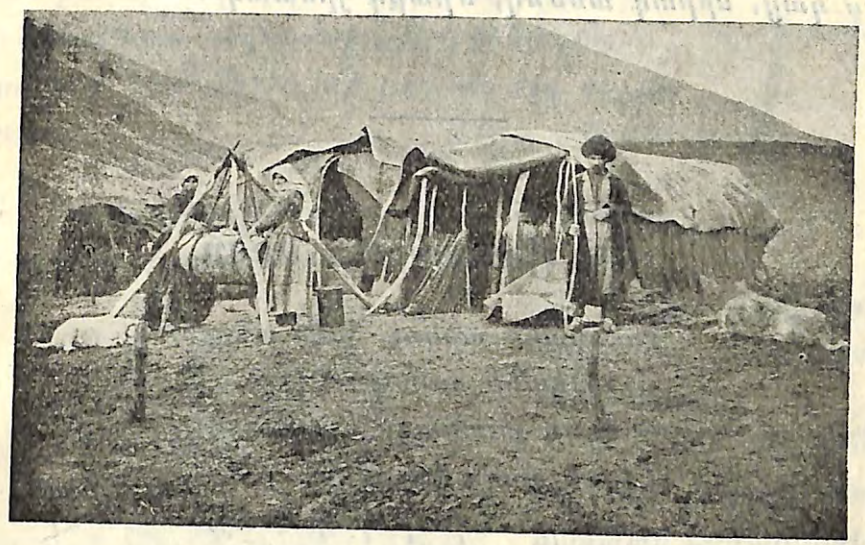

Կնանիքը կթի տաւարի հետ էին լինում, կաթը հաւաքում, եղ ու պանիր շինում. մարդիկը տաւարը սարը տանում կամ բուրդ ու եղ բազարը բերում, ծախում, իրանց տան պակասութիւնը հոգում։ Մենակ էս չէր կնանոնց գործը. ցերեկը ճախարակ էին մանում, շալ ու խալիչայ կամ կարպետ գործում ու իրանց օրը ուրախ, միամիտ անց կացնում։ Էլ ի՞նչ ասել կուզի, որ տան պէս՝ աղջիկ ու հարս էստեղ կուչ ու ճիգ անելով չէին ման գալիս կամ երեսները կալնում։ Մէկ տան պէս, ում օբէն մտնէիր, թուշ էր՝ որ վարդի պէս փայլում էր, աչք էր՝ որ մարդի խելք տանում էր. էն օդի ու ջրի, էն ծաղկի ու կանաչի հոտն ու համն առնողի հոգին ու ուանգն ի՞նչ կը լիներ բաս։ Յայտնի բան է, որ որսի ու շատ անգամ գողի ու հարամու հետ շաբթով էին ման գալիս ջահել տղէրքը ու սպանած կամ բռնած բերած ժամանակը մէկ հարսանիք էր լինում բոլոր օբէքանց միջին։ Ղոնաղ պատահէր, էստեղ պատահէր. շաբթով, ամսով էլ չէին թողալ հեռանայ. ու աղբիւրների քչքչոցը, ջրերի

խշշոցը, ծառերի սլսլոցը, դշերի ծլրտոցը, չոբանի թութակը, գառան, ոչխարի ու տաւարի ձէնն ու բառանչը՝ ամեն մարդի ուզում էին ասեն. թէ դրախտ ես կամենում, էստեղ կաց, էսպէս կաց, սիրտդ անմեղ, միտքդ յիստակ։

---

66. Շինականի երգը

Լուսնակն անուշ, հովն անուշ,
Շինականի քունն անուշ.
Ծագեց լուսնակն երկընուց,
Հովւի փողն էր անուշ։
Հոտաղըն եղներ կ'արածայ,
Մաճկալ պառկել, քունն անուշ։
Զըզզըզուն քամին կը փչէ,
Ծովային հովն էր անուշ։
Դաշտեր, ձորեր մընչել են,
Զրեր գլգլան ձէնն անուշ։
Հաւքեր թառան իրենց բուն,
Բլբուլի տաղն էր անուշ,
Անմահական հոտ բուրեր,
Քաֆուր վարդի հոտն անուշ։

---

67. Մարգարիտի սերմը

1.

—Ո՞ւր ես ինձ տանում, հարցրեց մարգարիտի սերմը։
—Քեզ տանում եմ պահելու, ձմեռւայ ցրտից ազատելու,

ասաց քամին։ Նա քշեց սերմերը, տարաւ մի աղբիւրի մօտ գցեց։

Սերմիկը կամաց կամաց գետնի մէջ թաղուեց և քնեց։

Գարնանը սերմիկը տաքացաւ, գետնից ջուր ծծեց, նրա հագուստը քիչ քիչ նեղացաւ, ճեղքուեց և նրա միջից մի բարակ ծիլ դուրս եկաւ։

2.

—Քունդ անուշ, մատաղ ծիլ, բարով եկար լոյս աշխարհ, ասաց քամին և նրան սիրեց։

—Շատ ուրախ եմ, հարևան, ասաց կապոյտ անմոռուկը։

—Մենք միասին ուրախ կը լինինք, ասացին սպիտակ ձնծաղիկները։

—Ես էլ ուրախ եմ, ասաւ կակաչը։ Գիտէք, ընկերներ, մարգարիտի ծնողներին ես ճանաչում եմ. նրանք դեղին միջուկով, սպիտակ թերթիկներով ծաղիկներ ունեն։

Մարգարիտի ծիլը շատ ուրախ էր, որ այդ տեսակ ընկերներ ունէր։ Նա մեծացաւ, մեծացաւ, շատ կոկոններ ունեցաւ։

Երբ ամենքը բացուեցին, ծաղիկները ուրախ ուրախ նայեցին, շատ հաւանեցին։ Մեղմիկ քամին էլ հանդարտ փչեց, ծաղիկներին բարևեց ու գնաց։

Մարգարիտը ուրախ էր։

3.

—Հայրիկ, հայրիկ, եկ տես. ինչ գեղեցիկ մարգարիտ եմ գտել, կանչեց մի փոքրիկ աղջիկ։ Օհ, ինչքան սիրուն են, ինչքան նախշուն են, ես ուզում եմ տուն տանել։

Երբ հայրիկն էլ հաւանեց, աղջիկն արագ արագ քանդեց բոյսի չորս կողմը, հանեց դրեց իր կողովը։

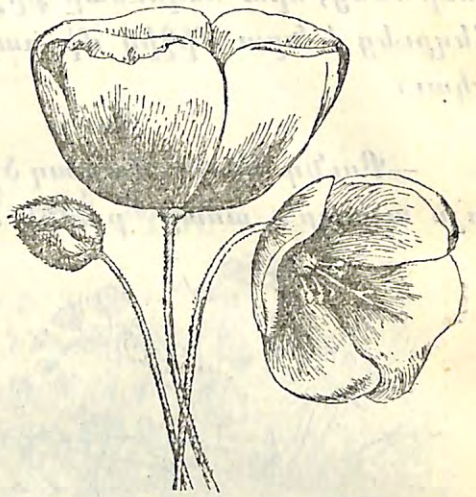

—Շոգ է, շոգ, ասացին ծաղիկները և գլուխները քաշ գցեցին։

Փոքրիկ աղջիկը մարգարիտը տարաւ պարտէզ և տընկեց մի վարդենու տակ։ Մարգարիտի արմատները ջուր խմեցին, յոգնած ծաղիկներն էլ կուշ եկան և քնեցին։

4.

Առաւօտեան փոքրիկ մարգարիտները վաղ զարթնեցին, զարմացած չորս կողմն էին նայում։

—Բարի գալուստ, դաշտի սիրուն ծաղիկներ, ասաց սպիտակ վարդը։

—Ես ձեզ երէկ էի ուզում բարեւել, ասաց դեղին վարդը, բայց դուք շատ յոգնած էիք. ինչպէս էք այժմ, լաւ էք։

—Շնորհակալ ենք, ասացին մարգարիտները։

—Իսկ ես ձեզ կը ծանօթացնեմ մեր պարտէզի ծաղիկների հետ, ասաց

կարմիր վարդը։

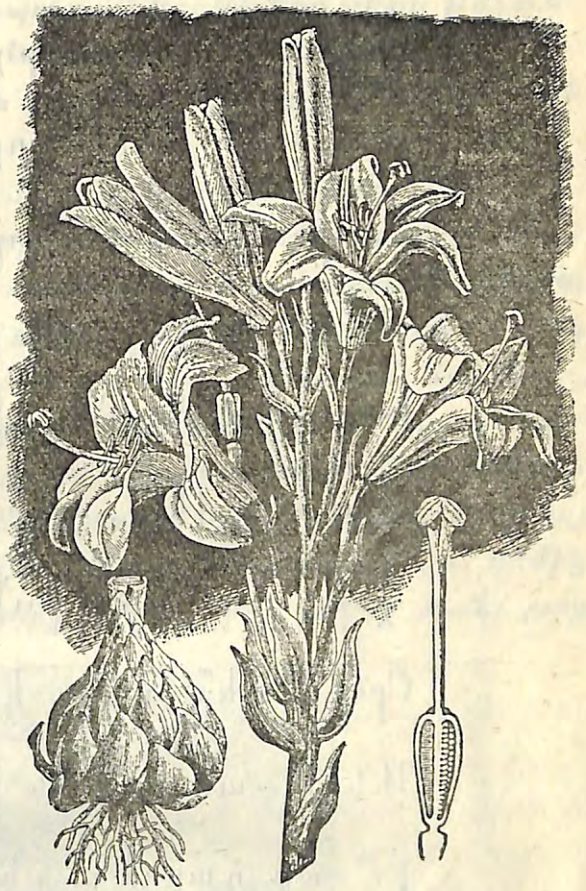

—Ձեր աջ կողմի մեծ, սպիտակ ծաղիկները շուշաններն են։

Այդ փոքրիկ թագնըւածները հինգ թեանի մանուշակներն են։

Այս խումբն էլ մեխակներն են. նրանց մօտի փոքրիկը յափրուկն է։

Բոլոր ծաղիկները գլուխ տւին. փոքրիկ մարգարիտներն էլ խոնարհւեցին. նրանք խօսեցին, զրոյցներ արին։

Մարգարիտները մեծացան, գեղեցկացան և ամբողջ ամառը ծաղիկներ տւին։

Մի ծաղկով զարուն չի գայ։

Գիրքերն իկաւ, ասպրդունին իլան,
Լուսնեակն անուշ գոլգըլաց,
Ցաղկունին ամին նոր իուն մրան
Ինմպիր գողով, լուսնի ղողով
Հարիանդ-մարմանդ իուն մրան:
Դուք էլ ինէք, ոսկի ասպրդեր,
Վարդ ու սոխակ, իուն եղէք,
Օրօր-ծովեր, ղորոր-հովեր,
Անուշ-անուշ իուն իղէք:
Իմ սար դարդեր, ամ, ծով-ցաւեր,
Դուք էլ մուղ-մուղ իուն եղէք:

---

69. Ծիծեռնակի մահը

Գարունը վաղուց բացւել էր: Սարեակն ու ծիծեռնակը վերադարձել էին ուրիշ երկիրներից և ուրախ զւարթ ծլլըլալով իրենց համար բներ էին շինում: Մօսօն շատ էր սիրում տեսնել շինւած բներ: Նա ձւաններն ու ձագերը դուրս էր տալիս բներից, խաղացնում. վերջը կամ ձւաններն էին կոտրտւում, կամ խեղճ ու կրակ ձագերը անշնչանում:

Այժմ էլ նա լարւած սպասում էր, թէ երբ պիտի թռչունները բներ շինեն, ձագեր հանեն:

Երկու ծիծեռնակ բուն էին դրել նրանց գոմում և բնի կէսն արդէն շինել էին:

Մի օր երեկոյեան դէմ, երբ ծիծեռնակներից մէկը մըտաւ գոմը, տղաները գլխարկները ձեռներում՝ ոտքերի ծայրերով զգուշութեամբ ներս մտան ու դուռը պինդ փակեցին, որ բռնեն: Գոմն էլ ուրիշ անցք չունէր: Ծիծեռնակը սկսեց այս ու այն պատը թռչել, յուսահատաբար ծւում ճչում էր, տղաների փափախները թռչում էին ամեն կողմ նրա ետևից· վերջապէս ուժասպառ ընկաւ փափախների հարւածների տակ: Ընկաւ ու գետնին թըրպրտում էր: Երկուսն էլ վրայ պրծան. Մօսօի ձեռքն ընկաւ: Մօսօն աշխատում էր գոմից դուրս գալ, փախչել, Գրիգորը փէշից պինդ բռնեց ու էլ բաց

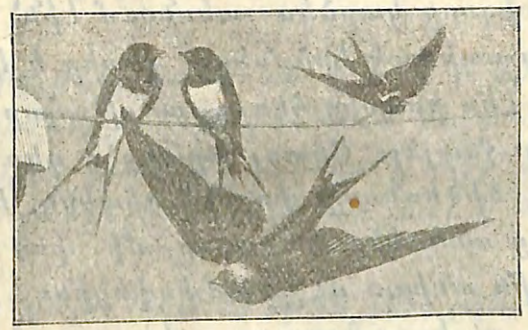

չէր թողնում: Վերջապէս Մօսօն մի կերպ ազատւեց ու դուրս վազեց գոմից, Գրիգորը նրա յետևից: Մօսօն ինչքան ուժ ունէր հուպ էր տալիս ծիծեռնակը բռնումը: Գրիգորը հասաւ նրան ու սկսւեց մի կատաղի կռիւ: Իրար քաշքշում էին, կծում, քացի տալիս, և երբ վերջապէս Գրիգորը կարողացաւ Մօսօի ձեռքից խլել թռչնակը, խեղճը արդէն աչքերը փակած, վիզը անզօր կախած՝ էլ չէր շնչում: Գրիգորն էլ վախեցած վայր ձգեց թռչնակը գետնին: Ծիծեռնակը ոտները կուշ ածած՝ բերանը բաց ու խուփ էր անում:

Այդ միջոցին մի սուր ծղրտոց լսւեց երեխաների գլխ-

ներին ու Մօսօն զգաց՝ ինչպէս իր թշին դիպաւ մի սառը հովիկ—դա ծիծեռնակի ընկերն էր, որ հէնց այդ րոպէին վերադառնում էր գոմը ցեխը բերելու։ Նա իր մարմնի ամբողջ ծանրութեամբ վայր սլացաւ դէպի իր շնչասպառ ընկերուհին՝ ծղրտալով, թևերը արագ թափահարելով, պտրտւում էր նրա գլխին, վեր բարձրանում ու ապա նորից ցած նետւում, թևով դիպչում ընկած թռչնակին, կարծես հրաւիրելով ելնել, իր հետ սլանալ վեր, դէպի անամպ երկինքը, մայր մտնող արևի վառ ճառագայթների մէջ խաղալու համար։ Նրա աղիողորմ ծղրտոցին ամեն կողմից միացան դեռ մէկ, երկու, ապա ողջ գիւղի ծիծեռնակները, և ամբողջ երամը յուսահատ ծւալով, ճչալով, խառնիխուռն նետւում էր այս ու այն կողմը, մէկ իջնելով դէպի անշունչ ընկերուհին, մէկ էլ սուր սլանալով դէպի վեր։

Մօսօն և Գրիգորը կարծես տեսնում էին՝ ինչպէս ուռչում էին նրանց սպիտակ կրծքները վշտից և կատաղութիւնից. և կանգնել էին իրարից հեռու, ամօթահար, աշխատելով միմեանց երեսի չնայել։ Յետոյ նրանցից դեռ մէկը, ապա միւսը մօտեցաւ ծիծեռնակի փոքրիկ դիակին, երկուսով տարան նրան իրենց տան կից պարտէզը, մի փոս փորեցին ու մեռած թռչնակին անխօս մէջը ամփոփեցին։

Ոչ այդ օրը, ոչ էլ յաջորդ օրը չէր լսւում նրանց ուրախ ծիծաղը. ոչ այդ օրը, ոչ էլ յաջորդ օրը, ոչ էլ երբէք այնուհետև, նրանք չմօտեցան էլ ոչ մի թռչնակի բնի։

---

70. Հովի սրինգը

Ծառի հովանին, տերևի շրշիւն,
Տխուր ողբերգակ աղբիւրի շաչիւն,
Հաճելի դիրքը զմրուխտ կանաչով,
Մի սքանչելի գեղեցկութիւնով,
Միշտ ասում են քեզ. «Ո՛վ դու անցաւոր,
Ով ինքնահաւան դու ճանապարհորդ,
Ինչո՞ւ չես գալի այս հաղարաւոր՝
Բարութեան լինում մասնակից, կցորդ։»
Եւ ահա հովից մի քաղցր քամի
Բերում է իր հետ աննշան ձայներ...
Լաւ ականջ դիր դու... այն խաշնարածի
Սրընգի երգն է։—Եկել է գիշեր.
Կանչում գառներին հանգչել խաղերից
Եւ պատսպարուել պատառող գայլից։

---

71. Ճլորթի

Մանկական խաղերից ամենից հետաքրքիրն է ճլորթին։

Գիւղի մատաղահաս աղջիկները խումբ խումբ հաւաքւած՝ ճլորթի են ընկնում, իրենց զւարճութիւնները կատարում։

Աղջիկներից մէկը կանգնած է սրահի մի ծայրին, երկրորդը միւս. ամենքը հերթով նստում են և ճօճւում։ Ճօճւելիս երկու ծայրին կանգնած ընկերուհիները մի քանի անգամ բոթում են նստածին, որպէսզի նա աւելի ամուր և արագ ճօճւի։

Եթէ մէկը վախենում է, նրան չեն իջեցնում ճլորթուց այնքան ժամանակ, մինչև որ նա իր ընկերուհիների առաջը մի որև է գաղտնիք չխոստովանի և ընդհանուրի ուրախութեան պատճառ դառնայ։

Ճը՛կ-ճը՛կ, ճը՛կ-ճը՛կ հնչելով՝ գնում գալիս էր ճլորթին և ճօճում շարմաղ Կարնին։

—Ինչքան կուզէք՝ զօռ տւէք, ինձ չէք կարող վախեցնել, ասում էր նա։

—Աղջի, հերիք է, բօլ ա. վեր կաց, հիմի էլ Սօնին նստի, զուցէ կարողանանք նրա սրտի խորհուրդն իմանալ, այս ու այն կողմից ասում էին փոքրիկները։

Վերջապէս հերթն անցնում է ամենքին. բոլորը նստում,
Երբեմն էլ սրա ու նրա ձևն են անում, կուշտ կուշտ ծիծաղում։

---

72. Շերամ

1.

Գարնան սկզբին, հէնց որ թթենիք
Բացում են իրենց տերևներ մանրիկ,
Շերամի ձուից ելնում է մի որդ,
Մի որդ աննշան, սևագոյն, փոքրիկ։

Նայում ես նրան ու չես հաւատում,
Որ նա էլ ունի ոտներ ու բերան,
Նա էլ է ուզում աշխարհում ապրել,
Կեանքի քաղցը ու դառն օրերը տեսնել։

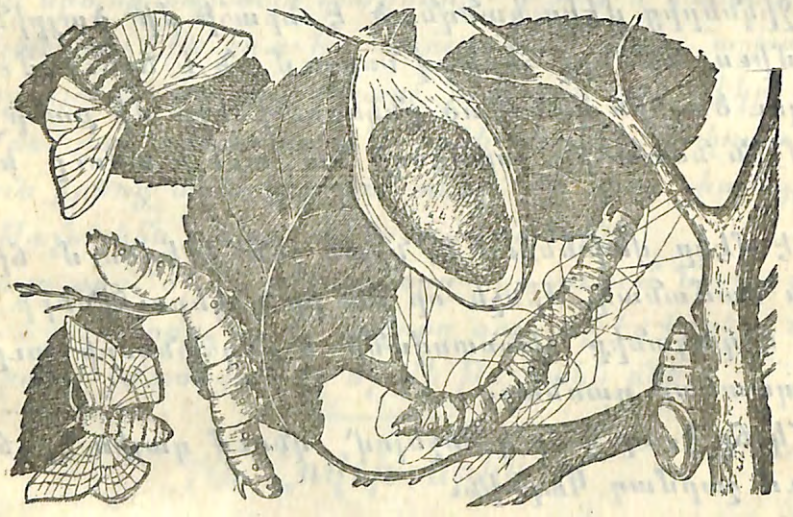

Եւ ահա ընկած տերևի վրայ,
Ուտում է խժռում գիշեր ու ցերեկ,
Չորս անգամ թմրում, իր մորթը փոխում,
Երսուն օրւայ մէջ ձգւում, մեծանում։

Երեսուն օր անց նա էլ չի ուտում,
Շուռ մուռ է գալիս՝ մի անկիւն գտնում,
Կերած տերևի ամբարած հիւթը
Բարակ թելի պէս բերանից հանում։

Երեք օր գիշեր նա այդ թելերից
Գործում է իրեն մի ամուր տնակ,
Փակւում նրա մէջ, թմրում ու քնում,
Տասնութ օրից յետ թիթեռի փոխւած՝
Բերնի շողինքով տնակը ծակում,
Ճերմակ թևերով լոյս աշխարհ թռչում։
Եւ այդ թիթեռը երեք օրւայ մէջ
Հազարից աւել ձուաններ թողած՝
Ընկնում է անշունչ, մեռնում ու կորչում՝
Իրեն երկրաւոր պարտքը կատարած։

2.

Իսկ ինչ են լինում որդնի տնակներ,
Ճերմակ ու դեղին սիրուն բոժոժներ։
Այդ բոժոժները մարդիկ տաք ջրում
Փափկացնում են, թելի ծայը գտնում,
Ճախարակներով բանում ու մանում
Ու այդ մանածից գործարաններում
Հազար մի տեսակ թէ հաստ թէ բարակ
Մետաքսի կտոր գործում, պատրաստում։

---

73. Աստղեր

—Հայրիկ, ախ, ինչ գեղեցիկ է
Պարզ երկինքը գիշերով,
Ինչպէս սիրուն զարդարած է
Նա անհամար աստղերով.
Թէ ուղիղ է, որ ամեն մարդ
Մի աստղ ունի երկնքում,
Ինչի՞ ապա բոլոր աստղեր
Միատեսակ չեն փայլում։
Ինչի՞ համար միայն տեղտեղ
Վառվռում են լոյս աստղեր,
Իսկ մեծ մասը այնպէս մանր են՝
Ասես թէ են միայն կայծեր։
Ինչ լաւ կը լինէր, որ բոլորն էլ
Այնպէս պայծառ փայլէին,
Ինչպէս ահա, տես, այն աստղը,
Որ վառւում է մեր գլխին։
—Հա, իմ որդի, գեղեցիկ է
Պարզ երկինքը գիշերով.
Նրան այդպէս զարդարել է
Աստուած կարող իւր ձեռով։
Ճշմարիտ է ամեն մարդ էլ
Մի աստղ ունի երկնքում.
Եւ քեզ կ'ասեմ ինչի՞ ողջն էլ
Միատեսակ չեն փայլում։
Ինչպէս այս տեղ երկրի վրայ
Մարդիկ միմեանց չեն նման՝
Խելքով, գործով, վարք ու բարքով
Են միմեանցից զանազան,—
Ահա այդպէս էլ երկնքում՝

Բոլոր մարդկանց աստղերը
Հայելու պէս ցոյց են տալիս
Իրանց տիրոջ պատկերը։
Բայց մի կարծիր, որդեակ քաղցրիկ,
Որ այն վառվառ աստղերը,
Որոնք իրանց պայծառ լուսով
Զարդարում են երկիրը,
Հարուստներին են պատկանում
Կամ աշխարհիս մեծերին.
Չէ՞, ոսկին, իշխանութիւնն
Այնտեղ ոչինչ չունին գին։
Շատ իշխան կայ, որի աստղը
Հազիւ հազ է պսպղում.
Աղքատ էլ կայ, որի աստղը
Գոհարի պէս է փայլում։
Ինչ մարդ այստեղ զարդարած է
Առաքինի գործերով,
Նրա աստղն էլ միշտ վառած է
Գեղեցիկ, պայծառ լուսով։
—Հայրիկ, ախ, տես այն գեղեցիկ
Մեծ աստղը թռաւ իւր տեղից,
Թռաւ ու հանգաւ և մի պայծառ
Գիծ թողեց իւր յետևից։
Ասա՛, հայրիկ, այն ո՞ւմ աստղն էր,
Ափսոս, ինչի՞ նա հանգաւ.
Տես երկնքի այն մի կողմը
Ինչպէս յանկարծ մթնեցաւ։
—Այո՛, որդեակ, հազար ափսոս,
Որ պակասեց երկնքից
Այն վառ աստղը, որ գեղեցիկ
Լոյս էր տալիս վերևից։

—Այս ըոպէին մի ազնիւ մարդ
Աստծուն տուեց իւր հոգին.
Մի ազնիւ մարդ, որ միշտ անկեղծ
Ծառայել է իւր ազգին...

---

74. Եսասէր հսկան

1.

Մի հսկայ ունէր մեծ, հրաշալի պարտէզ։ Այդպիսի գեղեցիկ պարտէզ ոչ մի տեղ չկար։ Գոյնզգոյն անուշահոտ ծաղիկները փռուած էին մշտադալար կանաչների մէջ։ Սիրուն թռչնակները շարունակ ծլւրլում ու երգում էին ծառից ծառ թռչկոտալով։ Գարնանը բոլոր ծառերը ծածկւում էին վարդագոյն ու սպիտակ ծաղիկներով և երեխաները դպրոցից վերադառնալով, ուրախ ուրախ խաղում էին նրանց ստուերի տակ։

—Որքան լաւ է այստեղ, ասում էին նրանք։

Երեխաները հսկայից չէին վախենում, որովհետև նա տանը չէր։ Ասում էին, որ նա գնացել է հիւսիս իր բարեկամի մօտ և այլևս էլ չի վերադառնայ։

Բայց ահա մի օր լուր տարածուեց, թէ հսկան վերադարձել է։

Երբ երեխաները եկան պարտէզ, հսկան սաստիկ բարկացաւ և գոռաց.

—Ի՞նչպէս էք համարձակւում ուրիշի պարտէզը մտնել։ Այս պարտէզը իմն է և բացի ինձանից ոչ ոք իրաւունք չունի օգտուել նրանից։

Եւ նա պարտէզի շուրջը բարձր պարիսպ շինեց և դռան վերայ գրեց. «Ուրիշի սեփականութեան ապահովութիւնը խանգարողը խիստ կը պատժւի»։

Հսկան սաստիկ եսասէր էր, այսինքն բացի իրանից ոչ ոքի չէր սիրում և ոչ ոքի մասին չէր մտածում։

Այդ օրւանից երեխաները զրկւեցին իրենց գեղեցիկ խաղատեղից։ Փոշոտ փողոցը նրանց դուր չէր գալիս. նրանք տրխուր նայում էին պարտէզի բարձր պարիսպներին ու փակ դռանը և ամբ քաշելով ասում.—Որքան լաւ էր այնտեղ, պարտէզում։

Գարունը եկաւ, ամբողջ բնութիւնը զարդարւեց կանաչով ու գոյնզգոյն ծաղիկներով։ Բայց հսկայի պարտէզում ձիւնը դեռ չէր հալչել։ Թռչուններ չկային, որ երգէին, երեխաներ չկային, որ ուրախ ծիծաղէին ու խաղային։ Պարտէզը լուռ էր ու մռայլ։

—Զարմանալի է, ինչու գարունը մոռացել է իմ պարտէզը, ասում էր եսասէր հսկան, դուրս նայելով ամրոցի պատուհանից։

Գարունը չմտաւ նրա պարտէզը և բարձր պարիսպների յետևից անցաւ գնաց։ Հասաւ ամառը, նա էլ միայն մի կարճ ժամանակով ներս նայեց, տեղ տեղ մի քիչ կանաչ երևացրեց։ ու նոյնպէս գնաց։ Այսպէս անցաւ մի ամբողջ տարի, Հսկայի պարտէզում շարունակ ձմեռ էր։

Նա զարմանում էր և չէր հասկանում դրա պատճառը։

2.

Մի գարնանային առաւօտ հսկային թւաց, թէ նրա պատուհանի տակ նւագում են. մօտեցաւ, բաց արեց պատուհանը և սաստիկ ուրախացաւ. դա երաժիշտ չէր, որ նւագէր, այլ մի փոքրիկ գեղեցիկ թռչուն էր ծլւրլում նրա պարտէզում։ Շատ ժամանակ է՝ նա թռչնի երգ չէր լսել։ Հսկան գլուխը դուրս հանեց լուսամուտից և ինչ տեսաւ։ Կանաչ գարունը ներս էր մտել նրա պարտէզը, ծառերը ծաղկել էին, գոյնզգոյն ծաղիկները տարածել էին իրենց անուշ հոտը։

—Վերջապէս, գարունն եկաւ, բացականչեց հսկան և իջաւ

պարտէզ. այստեղ նա զարմացած կանգ առաւ։ Պատի նեղ արանքից երեխաները ներս էին մտել և բարձրացել ծառերը։ Ամեն մէկը մի ծառ էր ընտրել, բարձրացել նստել էր նրա ճիւղին և թագնուել նորաբողբոջ ծաղիկների ու տերևների յետևը։ Պարտէզը այնպէս էր ուրախացել սիրելի հիւրերի գալուն, որ սիրտը բացուել էր կանաչով ու ծաղիկներով։ Ծառերն ու ծաղիկները ժպտում էին, իսկ թռչնիկները ուրախ ծլլլում։ Սա մի հրաշալի տեսարան էր. հսկան հիացած կանգնել էր և չէր կարող աչքը հեռացնել այդ գեղեցիկ պատկերից։ Յանկարծ նա նկատեց, որ մի փոքրիկ մանուկ կանգնել է ծառի տակ և լաց է լինում. նա չէր կարողացել բարձրանալ ծառը։ Եւ այդ ծառը դեռ չէր կանաչել։ Հսկան յուզուեց. նրա սիրտը մեղմացաւ։

—Մի՞թէ ես այնպէս եսասէր եմ եղել, որ չեմ թոյլ տուել երեխաներին մտնել իմ պարտէզը, ասաց նա. ասյուհետև ես կը քանդեմ պարիսպը և իմ պարտէզը կը դարձնեմ երեխաների մշտական խաղատեղի։

Հսկան մօտեցաւ լացող մանկանը և բարձրացնելով նրան, նստեցրեց ծառի ճիւղին։ Ծառը իսկոյն կանաչեց և ծաղկեց։ Մանկիկը ուրախանալով, ձեռքերը մեկնեց, փարուեց հսկայի վզովը և համբուրեց։

Միւս երեխաները, որոնք հսկային տեսնելով վախեցել փախել էին, այդ բանը տեսնելով՝ սիրտ առան և նորից ներս վազեցին։

Այդ օրուանից երեխաները ամեն օր գալիս էին պարտէզ։ Բարի հսկան խաղում էր նրանց հետ, զբաղեցնում և զուարճացնում էր նրանց։ Միայն այն փոքրիկ մանուկը, որին նա բարձրացրել էր ծառը՝ անհետացել էր և ոչ ոք նրան այլ ևս չէր տեսել։

—Ո՞ւր է այն փոքրիկը և ո՞վ էր նա, հարցնում էր հսկան. բայց երեխաները ասում էին, թէ նրան չեն տեսել և չգիտեն՝ ուր է նա։

3.

Անցան շատ տարիներ. հսկան ծերացաւ։ Նա այլ ևս չէր խաղում երեխաների հետ, այլ մեծ բազմոցի վերայ նստած նայում էր նրանց խաղին։

—Գիտէք, ես շատ գեղեցիկ ծաղիկներ ունեմ, այնպիսի գեղեցիկ ծաղիկներ ոչ մի տեղ չէք գտնի, ասում էր հսկան իր ծանօթներին. բայց երեխաները աւելի գեղեցիկ են, քան ծաղիկները. և ես նրանց ամեն բանից աւելի եմ սիրում։

Մի ձմռան առաւօտ հսկան դուրս նայեց լուսամուտից և տեսաւ, որ պարտէզի ծառի մէկը ծաղկել է։ Նա սաստիկ զարմացաւ, իջաւ պարտէզ և մօտենալով ծառին, կրկին տեսաւ իր առաջին սիրելի մանկանը։ Ուրախացած մօտ վազեց, բռնեց նրա ձեռքից և հարցրեց.

—Ո՞վ ես դու, ասա ինձ, ո՞վ ես դու...

Մանուկը ժպտաց և ասաց.

—Դու բարի գործ կատարեցիր, թոյլ տալով իմ սիրելի մանուկներին խաղալ քո պարտէզում։ Պարտէզդ դարձրիր նրանց համար ուրախութեան դրախտ. և ես քեզ սիրեցի։ Դրա համար եկայ քեզ կանչելու, ասաց ու անհետացաւ։

Հսկան գլուխը խոնարհեց և ծունկ չոքեց։ Դասերից յետոյ երեխաները եկան պարտէզ, տեսան ծաղկած ծառը և վազեցին դէպի նա, բայց տեսան նրա տակը իրենց սիրելի հսկային։

Նա արդէն մեռած էր և չէր խօսում։

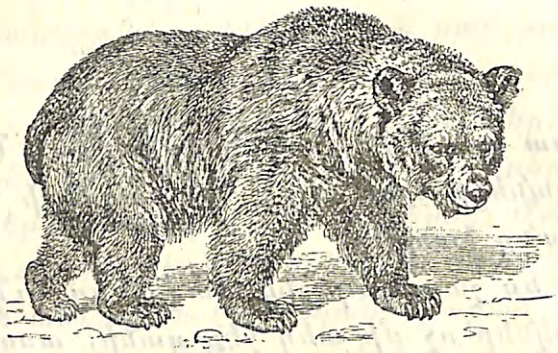

75. Գիւղացին ու արջը

Գիւղացին իր բոստանում
Գարնանը սերմ էր ցանում.
Արջը եկաւ՝ բարև քեզ,
Ի՞նչ ես անում քեզ ու քեզ։
Արի, այ մարդ, միանանք,
Մէկտեղ անենք վար ու ցանք.
Վար ու ցանքը մեր կիսուր,
Հունձն էլ անենք հաւասար։
«Աչքիս վրայ, արջ ապէր,
Օտար խօմ չենք, կուզես բեր,
Հէնց առաջին անգամը
Ցանենք մօտիս շաղգամը։
Ինձ արմատը հողումը,
Քեզ փրերն ու ցողունը»։
—Ցանենք, ասաւ ապէրը,
Ինձ ցողունն ու փրերը։
Քաղցր ու խոշոր շաղգամը
Հողում տուզեց աշնանը։
Մեր ապէրն ու գիւղացին
Շաղգամն հողից հանեցին։
Ապէրն առաւ փրերը,
Ընկերը արմատները։
Արջը տեսաւ, որ խաբուեց,
Մարդու դէմը քիչ լարուեց.
—Վայ, ինձ խաբէ՞ գիւղացին.
Կաց, էն միւս ցանոցին,
Ինչ որ ցանենք հողումը,
Նրան կը տամ ցողունը։
Միւս տարի ցանոցին
Արջին ասաւ գիւղացին.
«Ապէր, արի էլի մենք
Կիսովի մի բան ցանենք,
Արջը թէ՝ հա, շատ բարի,
Միայն անշուշտ էս տարի
Ինձ արմատը հողումը,
Քեզ փրերն ու ցողունը։
«Համաձայն եմ ես նորէն,
Էս հետ ցանենք մենք ցորեն»։
Մարդը գիտէր իր բանը.
Ապօրը հետ՝ իր տանը
Ցորենն ածեց տոպրակը,
Տուեց նրա շալակը.

Տարան, ցանեցին արտը
Բրդոտ ապէրն ու մարդը։
Ընկերները յունիսին
Արտն հնձեցին միասին։
Մարդը վերցրեց վերը,
Իսկ արջը՝ արմատները։
Արջը էլ չհամբերեց,
Էդտեղ մի լաւ փրփրեց.
—Հում կաթնակեր, խաբեբայ,
Անտառ կը գաս, դու ապա.
Տես՝ գլուխդ ինչ բերեմ,
Միսդ վրէդ քըրքըրեմ։
Արջը էդպէս նեղացած,
Թքեց մարդին ու գնաց։
Էլ չսպասեց գիւղացին,
Ցորենն հանեց կալոցին։
Հանեց, տարաւ ջրաղաց,
Ցորենից ալիւր աղաց,
Ալիւրիցը հաց թըխեց,
Կուշտ-կուշտ կերաւ, ծիծաղեց։

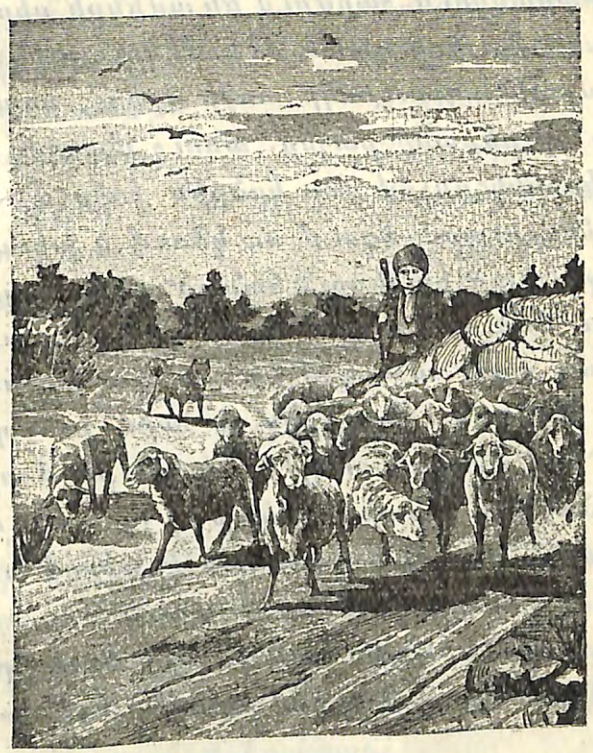

76. Մի պատկեր գարնանային կեանքից

Հովտում մի ձայն է լսւում. լուռ կացէք, այդ հովիւն է իր սրինգը փչում, բրդոտ ոչխարներ ջրելու տանում։ Ահա

ոչխարի տուտը երևաց, գլուխները քարշ՝ գնում են գնում, մի մի բառաչում կամ թէ խոտ կծում ու սաստիկ տաքից հաղիւ հաղ քայլում։ Վերջապէս հասան առւի ափին, գլխները ըն խկոյն ամենքը մեկնեցին ու պաղուկ ջուրը անուշ փսսոցով իրենց քաշեցին։ Սրանք մայրերն են, բայց ուր են գառներ, սրանց զաւակները։ Նրանք քիչ հեռու մի բլրի վրայ խոտ են արածում, գլուխները ծռում, դէս ու դէն նայում, անուշ մայիւնով կանչում, բղաւում։ Եւ ահա հասաւ կթելու ժամը. ոչխարը նստած տեղից վեր կացաւ. իսկ բլրից գառները խունջիկ ու մունջիկ առւի մօտ եկան... մայրը գառնուկին, գառը մայրիկին պտռում, որոնում է հարիւրի միջին... բառաչ ու մայիւն և իրարանցում շարժում են ամենքի սիրտն ու հոգին...

Տես, ահա ձայնով գտան մէկ մէկու. լռիկ ու մնջիկ կանգնեց մեր մաքին. գառնուկը առջի երկու ոտքը ճկեց և մօր ստինքներն իր բերանը քաշեց. անուշ մշշոցով ծծում է ծծում, իր փոքրիկ դնչով մօր կրծքին խփում, երբեմն էլ մօր ծիծը ատամների տակ ձգում ու կծում և խիստ ցաւեցնում, բայց ներող մայրը իր լեզուն հանած՝ սիրուն զաւակի դնչիկն է լիզում ու մեծ հրճւանքով նրան գուրգուրում...

Անցաւ մի ըոպէ. ահա կովկիթներ, կաւէ պտուկներ շրը՛խկ ու թրը՛խկ մէջտեղ շարւեցին, և հաբս ու աղջիկ ձեռքերնին ծալած՝ հովիւների հետ կթել սկսան. խը՛ժ-բը՛ժ, խը՛ժ-բը՛ժ լսւում են ձայներ, փըրփրան կաթով լցւում ամաններ. իսկ մեր հեզ մաքին միամիտ կանգնած է տիրոջ առաջին, որ ագահ խլում է զաւակի բաժինը...

Երբ վերջացրին, հովիւներն խկոյն մօրը իր որդուց նորից բաժանեցին, առաջւայ կարգով արօտ քշեցին...

---

77. Ուռենու հիւրերը

Գիւղին մօտիկ
Բլրի լանջից
Զուլալ աղբիւր
Է բղխում,
Գլգլալով
Ու խնդալից
Դէպ ստորոտ
Շտապում։
Էն աղբիւրի
Ակունքի մօտ
Մի դարաւոր
Ուռենի
Զարդարել է
Լանջը քարոտ՝
Փնքուշ, անուշ
Հով ունի։
Ու կէսօրւայ
Տաք ու տօթին
Իր սիրունիկ
Գառներով՝
Մօտ է գալի
Էն աղբիւրին
Գառնարածը
Շտապով։
Ծառը անուշ
Սըլսըլոցով
Զով է անում
Հիւրերին.
Թռչունները
Ծըլըլոցով
Քուն են բերում
Գառներին։
Գառնարածն էլ
Շրւին բերնին
Թիկըն տւած
Ուռենուն՝
Ձայնակցում է
Թռչուններին,
Գլգլոցին,
Մեղմ քաժուն.

---

78. Կաղը

1.

—Կաղլիկ, կաղլիկ, կաղ, կաղ, կանչում էին մի քանի տղաներ։ Կաղը տանջւում էր և ձեռնափայտի վրայ յենւելով, հաղիւ հաղ տեղից շարժւում, առաջ էր գնում։

—Իմ ցաւը բաւական չէ, էս տղաներն էլ մի կողմից են չարչարում, զանգատւում էր կաղը։

2.

—Կանգնեցէք, տղէք, կանգնեցէք, ձեզ մի պատմութիւն անեմ, ասաց մի ծերունի։

—Այդ մարդը իմ հարևանն էր, մի օր մեր փողոցում

հրդեհ, շատ խիստ հրդեհ եղաւ։ Մի մեծ տուն էր այրւում. տան տիկինը սրտապատառ լալիս էր և օգնութիւն կանչում.

—Որդուս օգնեցէք, որդուս ազատեցէք կրակի միջից, գոռում էր նա։ Ո՞վ կարող էր կրակի բոցերին մօտենալ, ով կարող էր տան երկրորդ յարկը բարձրանալ և որդուն ազատել։

3.

Մէկ էլ մի քաջ երիտասարդ կրակի բոցերի միջով սանդուղքով բարձրացաւ վերև։

—Նա կորաւ, նա կորաւ, ասում էին ամենքը. խեղճ մարդ... Բայց մէկ էլ նա երևաց և բոցերի միջից պարանով ներքև կախեց կենդանի մանուկին։

—Կէցցէ, կէցցէ, գոռացին ամեն կողմից։ Այդ քաջի շորերը, մազերը այրւում էին. նրա պէտքը չէր. նա վառւող սանդուղքից ներքև իջաւ, բայց ափսոս, սանդուղքը կոտրւեց և նա թրմփալով ներքև գլորւեց, ոտքը կոտրեց. ահա թէ ում վրայ էք դուք ծիծաղում։

Մանուկները կարմրեցին։

Իմացողին մէկ, չիմացողին հազար

79. Աշխատանք

I.

Հարուստ էր Ոսկան, հարուստ, մեծատուն.
Ունէր նա շատ փող, պատիւ ու անուն։
Նրա տան դուռը ձմեռ ու ամառ
Միշտ բաց էր լինում ամենքի համար.
Քանի՞ աղքատներ հաց էին ուտում
Նրա սեղանից ու նրան օրհնում։
Սակայն Ոսկանը գոհ չէր վիճակից.
Նա միշտ տխուր էր, մռայլ, վշտալից։
Նրա հարազատ ու միակ որդին՝

Զնայած իր հօր խօսք ու խրատին՝
Գործով պարապել բնաւ չէր սիրում,
Ուտում էր, խմում ու հանգիստ քնում.

II

Հայրը խրատեց, մտածեց երկար,
Ապա իր որդուն տարաւ այլ աշխարհ.
Նա որդուն յանձնեց մի մեծ վարպետի,
Որ նա սրա մօտ բանի, աշխատի։
Վարպետն էլ սիրով ընդունեց նրան
Ու նշանակեց ռոճիկ տարեկան.
Ոսկանի որդուն շատ չէր բանեցնում,
Հարուստ հօր խաթրու լաւ էր պաշտպանում.
Կուշտ ուտացնում էր, խմացնում նրան,
Հագցնում, խնամում իր որդու նման։
Իսկ երբ բոլորեց, լրացաւ տարին,
Որդին ստացաւ վարձը լիովին։
Վարպետը նրան հրաժեշտ տւեց,
Դէպի հայրենիք ճանապարհ գցեց։
Ոսկանի որդին, երբ որ տուն հասաւ,
Ստացած փողը իր հօրը տւաւ։
Բոլոր փողերը հայրը համարեց,
Իսկոյն շրջւեցաւ, գետը շպրտեց,
Ապա ժպտալով նայեց իր որդուն,
Իսկ անհոգ որդին—ոչ ձայն, ոչ ծպտուն։

III

Դարձեալ Ոսկանը տխուր էր, մռայլ,
Իսկ նրա որդին ծոյլ էր ու շռայլ։
Մի օր էլ հայրը՝ սաստիկ յուսահատ՝
Կանչեց իրա մօտ որդուն բէդօվլաթ.
Նրան խրատեց, նախատեց երկար
Ու տարաւ իր հետ մի ուրիշ աշխարհ։

Այստեղ նա որդուն տեսց վարպետի,
Որ նա սրա մօտ բանի, աշխատի.
Վարպետին պատմեց որդու արարքը,
Ապա յետ գնաց իրանց աշխարհքը։
Այս նոր վարպետը առաջեան պէս չէր՝
Սա շատ բարկացկոտ, անգութ ու չար էր։
Ոսկանի որդուն չէր խղճում երբէք,
Նրան տանջում էր զիշեր ու ցերեկ,
Գործել էր տալիս, անվերջ բանեցնում,
Յոգնեցնում նրան, հալումաշ անում։
Ոսկանի որդին այնքան նիհարեց
Եւ խեղճի վիզը այնքան բարակեց,
Որ նրա քթից եթէ բռնէին,
Տեղնուտեղը կ'աւանդէր հոգին։

VI.

Վերջապէս մի կերպ տարին լրացաւ,
Ոսկանի որդին Տիրոջ փառք տուաւ...
Նա իր վարպետից ստացաւ ռոճիկ,
Պարկը շալակեց, գնաց հայրենիք։
Երբ որ տուն հասաւ, փողերը հանեց,
Հաշուեց, համարեց ու հօրը յանձնեց։
Երբ հայրը շրջեց դէպի գետ կրկին,
Շտապով բռնեց հօր ձեռքը որդին.
«Հայր, աղաչում եմ, ջուրը մի գցիր,
Արիւն-քրտինքս գոնէ խնայիր.
Շատ թանկ են նստել ինձ այդ փողերը,
Թանկ են տանջանքիս այդ պտուղները...»
Տիրութեան ամպը իսկոյն չքացաւ,
Ոսկանը հրճուեց և ուրախացաւ.
Նա յուզուած սրտով իր որդուն գրկեց,
Ճակատը պաչեց ու նրան օրհնեց։
Այնուհետ որդին սկսեց բանել,

Հօր պատուէրները լսել, կատարել.
Նա թողեց նախկին իր շռայլ կեանքը,
Սկսեց յարգել սուրբ աշխատանքը։

---

80. Առաջին աքլորը

Ծուղրուղո՜ւ... էյ թառերին
Հանգիստ քնած աքլորներ.
Իմաց տուէք մեծ ու փոքրին՝
Թէ գործի ժամն է հասել։
Ծեր ու պառաւ ժամ շտապեն,
Հարս ու աղջիկ դէպի գետ,
Հօտ ու նախիր թող դուրս հանեն,
Քշեն հանդը խոտաւէտ։
Մաճկալ, հօտաղ դաշտը երթան
Ջրւոր, բաղւոր դէպի գործ,
Հնձւորները արտը երթան,
Մանուկները դէպ դպրոց։

---

81. Ամառային գիշեր

Լուսնկայ անուշ գիշեր էր. աստղերը, երկնքի հազար-հազար աչքերը, մանկան պէս ժպտում էին. ես պառկել էի գետակի ափին ու նայում երկնքի շողշողուն աչքերին։

Զկար ցերեկւայ անախորժ աղմուկներն ու աղաղակները. գետակը մեղմ մրմունջով քչքչում էր, ասես, մի անվերջանալի, անհատնելի հէքեաթ էր պատմում. ափի ուռենիները ստուերներով փաթաթուած՝ գլուխները գցած կախ՝ լսում էին այդ գեղեցիկ հէքեաթը։

Լայն ու արձակ դաշտերը ծծել էին լուսնի կաթնոտ շողերն ու քուն էին մտել. քուն էին մտել կարմիր ու նախշուն,

անուշ ու քնքուշ ծաղիկները. քուն էին մտել նրանց թփերի տակ և նրանց բողբոջների մէջ չարաճճի թիթեռներն ու բզբզան բզէզները... միայն մեղմ քամին էր արթուն, որ բարակ փչում էր իր քնքուշ սրինգը, և որն իր դուրեկան շշնջիւնի հետ տարածում էր ծաղիկների անուշ բուրմունքը։

Ես ականջ դրած առւակի հէքեաթին և քամու մեղմիկ շշնջիւնին, հարբած ծաղիկների անուշ բուրմունքով՝ կէս քուն կէս արթուն՝ ասես թէ՝ մի սիրուն, հրաշալի երազի մէջ էի։

Ա՜խ, ինչքան գեղեցիկ է, ինչքան չքնաղ է ամառային գիշերը բաց օդում, աստղավառ երկնքի տակ...

---

82. Ամառ

—Ո՞ւֆ, տաք է, հայրիկ,
Խաղալ չի լինում.
Կարծես վերևից
Կրակ են թափում։
Հայրիկ ջան, ցուրտը՝
Ձմեռը լաւ էր,
Ա՜խ, երանի թէ
Ամառ չլինէր։
—Կանաչ ամառը
Էսպէս տաքացնում,
Ողջ պտուղներն է
Հասունացնում։
Ծիրան, սերկևիլ,
Անուշիկ խնձոր,
Տանձ, խաղող, տխիլ,
Նուռ, դեղձ ու սալոր,
Ցորեն, թութ ու թուզ,
Կեռաս հիւթալի,
Բամբակ, խոտ, ընկոյզ
Ամառն է տալիս։

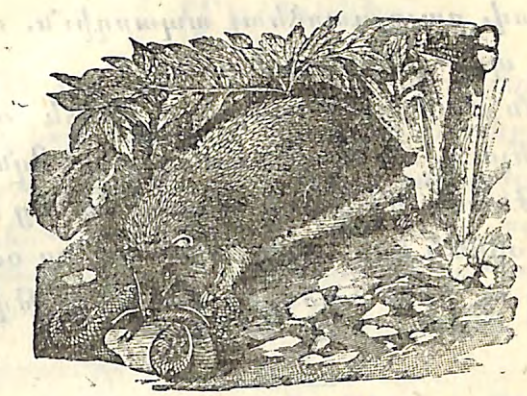

83. Ոզնին ու օձը

Ամառուայ մի տաք օր էր։ Արեգակի կիզիչ ճառագայթները այրում, խորովում էին գիւղի արտ ու արօտները։ Դրսում ամեն ինչ լուռ էր, ամեն ինչ մեռած։ Մէկ էլ Սարգիսն երևաց և ասաց.—Շուտ արա, Յակոբ, գնանք տեսնենք, օձն ու ոզնին կուռում են։ Մենք վազեցինք և ի՞նչ տեսանք։ Ներքև, ձորի մէջ, կռուում էին ոզնին ու օձը։ Կռիւը կատաղի էր։ Օձը սուլում ու թռիչքներ էր գործում ոզնու շուրջը, առանց կարողանալու սակայն որ և է վնաս հասցնել փշոտ ոզնուն։ Ոզնին էլ իր փոքրիկ գլուխը հանում և յարմար րոպէից օգտուելով՝ կծում էր օձի մէջքը, փորը, վիզը և այլն։

Վերջին անգամ նա իր փշերի միջից յանկարծ հանեց գլուխը, մի ակնթարթում բռնեց օձի պոչը և կրկին կծկուեց։ Օձը որքան աշխատեց, չկարողացաւ ազատել պոչը ոզնու բերանից. ոզնին ամուր կծկուած էր։

Անտանելի ցաւից վշշալով՝ օձը երբեմն գլուխն էր մօտեցնում պոչին, երբեմն մարմինն էր այս ու այն կողմ նետում, որ մի կերպ ազատուի ոզնուց, բայց իզուր. ոզնու փշերը շատ ամուր և սուր էին, նրանք անխնայ քրքրում էին օձի մարմինն ու գլուխը։

Հետզհետէ օձը թուլացաւ. նրա մարմնի վրա բազմաթիւ վէրքեր կային. նա այլ ևս չէր սուլում, այլ միայն ցնցւում էր

ամբողջ մարմնով, բայց դարձեալ ապարդիւն. ոգնին կծկւած էր ամուր՝ օձի պոչը բերանում բռնած։

Բաւականին ժամանակ անցաւ, մինչև օձը վերջապէս դադարեց ցնցւելուց. նա արդէն սատկել էր։ Ոգնին թողեց նրա պոչը, զգուշութեամբ մի քանի անգամ հանեց գլուխը, դիտեց շուրջը, նայեց օձին և երբ հաւաստիացաւ, որ օձը անշնչացած է, թողեց նրան ու ինքը ծածկւեց մօտակայ թփերի տակ։

---

84. Հօ, հօ, եզ ջան

Հօ, հօ, եզ ջան, հօ, կալ արա,
Կալիդ ղուրբան, հէյ ընկեր.
Հօ, կալ արա, մի հալ արա,
Թէջը դիզենք, ջան ախպէր։

Իրկուն կու գայ, մութը կ'ընկնի,
Աստղ ու լուսին կը բացւին.
Հովիկ կու գայ, ցուրտը կ'ընկնի,
Հօ, հօ, մեռնեմ քու ջանին։

Կուրծքս բացած թէջին կ'ելնեմ.
Ցորեն, գարի կը մաքրեմ.
Մատաղ կ'անեմ՝ Խէջին կ'ելնեմ,
Հէյ ջան. մեր տուն լի ու շէն։

Երբ ձմեռ գայ բուք բորանով,
Ցուրտ գայ, սով գայ էս տարեան,
Մեզ համար չեն,—լի բերանով
Փառք տանք Տիրոջ. հօ եզ ջան։

---

85. Մրջիւններ

Մի օր Արմենակը իրենց պատշգամբի սիւնի վրայ անթիւ, անհամար մրջիւններ տեսաւ։ Նրանցից շատերը սիւնի գլխից արագ արագ իրար յետևից ներքև էին շտապում, շատերն էլ ներքևից վերև էին բարձրանում։ Նա ուշի ուշով դիտեց և նկատեց, որ երկու կողմից եկողներն իրար հանդիպելիս մի փոքր կանգ էին առնում, գլուխ գլխի տալիս և յետոյ միասին խկոյն ներքև էին վերադառնում։

— Էս ի՞նչ բան է, մտածեց Արմենակը, թէ վերև են գընում, էլ ինչո՞ւ են վերադառնում։

Շատ մտածեց, բայց ոչինչ չհասկացաւ։ Հարցրեց հայրիկին։

—Նրանք իրենց կամքով չեն վերադառնում, ասաց հայրիկը, այլ վերևից եկող ընկերներն են նրանց վերադարձնում։

—Ի՞նչպէս, հարցրեց Արմենակը։

—Դու տեսնո՞ւմ ես, որ հանդիպելիս գլուխ գլխի են տալիս։

—Այո՛, տեսնում եմ և շատ եմ զարմանում։ Ինչո՞ւ են այդպէս անում, հայրիկ։

—Նրանք խօսում են։

—Խօսո՞ւմ են։

—Այո՛, իմ սիրելիս. ներքևից գնացողը հարցնում է վերևից իջնողին՝ վերևումը հօ վտանգ չկայ։ Վերևից եկողն էլ պատասխանում է՝ այո՛, կայ։ Այս է պատճառը, որ վերև գնացողները ճանապարհը չեն շարունակում ու վերադառնում են։

Դժւար հաւատաց Արմենակը և ուզեց անպատճառ իմանալ, թէ ինչ վտանգ կայ վերևում։ Բարձրացաւ կտուրը, մօտեցաւ այն սիւնի գլխին, որտեղից մրջիւնները ներքև էին իջնում, և ինչ տեսնի։ Տեսաւ որ սիւնի վերևում սարդը ցանց է հիւսել, ինքն էլ մի կողմում կուչ է եկել, այնտեղից շուտ շուտ յարձակւում է իջնող մրջիւնների վրա, նրանց բռնում, իր ցանցը քաշ տալիս, վրաներն ընկնում ու ծծում։

Արմենակը մտածեց մի փորձ անել։ Սարդի հիւսած ցանցը քանդեց, սարդին փախցրեց, ներքև իջաւ. էլի կանգնեց սիւնի առաջ ու դիտեց։

Մի քիչ յետոյ նա նկատեց, որ վերև գնացող մրջիւնները թէև էլի գլուխ գլխի էին տալիս իջնողների հետ, բայց էլ չէին վերադառնում, այլ շարունակում էին իրենց ճանապարհը դէպի վեր։

Արմենակը շտապով վազեց հայրիկի մօտ, կանչելով.

—Հայրիկ, հայրիկ, ճիշտ որ ի՞նչ խելօք են եղել այս փոքրիկ մրջիւնները։

Ու հայրիկը նրան շատ ուրիշ զարմանալի բաներ պատմեց մրջիւնների խելքի մասին։

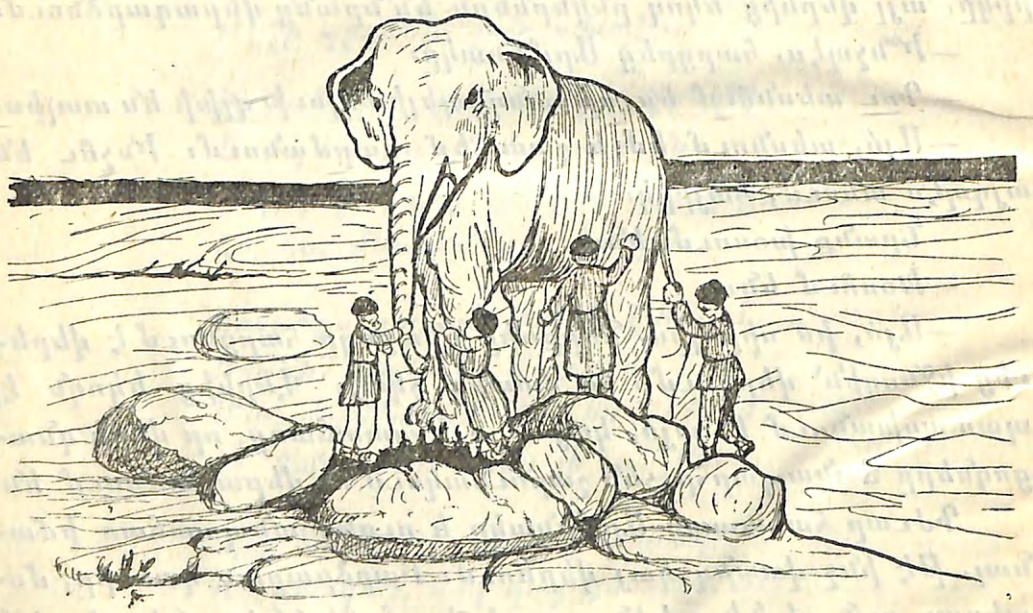

86. Կոյրերի կարծիքը

Օրը ցերեկով
Երեք չորս հոգով

Կոյրերը եկան
Փղին դէմ ընկան։
Մինը, որ մարմնին դիպաւ հաստ, ահեղ.
—Հէյ, զգո՛ւշ, կանչեց, մի պատ կայ էստեղ։
Միւսը, որ ոտն էր շօշափել իր դէմ՝
—Ի՞նչ պատ, ծիծաղեց, էս կոճղ է կարծեմ։
Երրորդի ձեռը կնճիթն էր ընկել.
—Օձ է, օձ, գոռաց, էլ ի՞նչ էք կանգնել։
Մինչդեռ չորրորդը պոչիցը բռնած՝
Քահ-քահ խնդալով ծաղրում էր նրանց.
—Վա՜հ, ճիշտ որ կոյր էք. չիմացաւ ոչոք։
Ոչ էս է, ոչ էն, այլ կախած մի թոկ։
—Չէ—պատ է, չէ-կոճղ, չէ-օձ է, չէ-թոկ...
Ու աղմկելով ամեն մինը ջոկ,
Ինչպէս որ եկել
Դէմ էին ընկել,
Էնպէս էլ կոյր-կոյր ետ դարձան կրկին—
Սարի պէս փիղը պարզ լուսի տակին։

---

87. Խաշխաշ

1.

—Մայրիկ, ի՞նչպիսի ծաղիկներ պէտք է դուրս գան այդ մանր, մոխրագոյն սերմերից, ասաց Արմիկը։

—Եթէ գեղեցիկ ծաղիկներ լինին, ես տատիկի համար փնջեր կը կապեմ, ասաց Աստղիկը։

—Ո՛չ, սիրելիներս, ոչ. այդ ծաղիկներն ինձ պէտք են. չպէտք է քաղէք, ձայն տուեց մայրը։

2.

—Սերմիկները ծլեցին. մի քանի շաբաթ յետոյ երկար

ցողունների վրայ օրօրւում էին հաստլիկ, կանաչ կոկոններ։

—Արմիկ, տես, տես, ինչպէս սիրուն, ինչպէս նախշուն ծաղիկներ ունին խաշխաշները, ասաց Լուսիկը. տես, մի քանիսը կաս կարմիր են, մի քանիսն սպիտակ, միւսներն էլ բաց մանուշակի են։

—Ինչո՞ւ մայրիկը մեզ արգելում է էդ ծաղիկներից փնջեր կապել. ինչո՞ւ թողնում է՝ սիրուն թերթիկները թափւեն, փչանան, հարցրեց Արմիկը։

3.

Մի երկու շաբաթ անցաւ. ծաղիկների տեղ օրօրւում էին կլոր, հաստլիկ բաներ։

—Հետաքրքիր է, ինչ կայ սրանց մէջ, ասաց Արմիկը և մէկը կոտրեց. հուլունքի նման բազմաթիւ փոքրիկ սերմեր թափւեցին։

—Իսկ ինչ համ ունի, ասաց Աստղիկը և համտես արաւ։

—Ի՜նչպէս քաղցր է, ինչպէս համեղ է. Արմիկ, փորձիր։ Արմիկը փորձեց և շատ հաւանեց. մանուկները բաւական կերան, քիչքիչ թմրեցին։ Մայրը զարմացաւ, երբ մանուկները ճաշի վրայ քնեցին. նա շատ աշխատեց նրանց արթնացնել. երբ չյաջողւեց, վախեցաւ և բժիշկ կանչեց։ Երբ մայրը գտաւ նրանց դրպանում խաշխաշի սերմեր, իսկոյն հասկացաւ քնի պատճառը։ Մանուկները շատ խոր քնեցին. երբոր արթնացան, մայրը բացատրեց, թէ ինչ յատկութիւն ունի խաշխաշը և շատ ուտելը որչափ վնաս է։

88. Կռունկն ու սագը

Կապուտակ լճի ջրի երեսին
Ճարպիկ ու արագ սագիկն էր լողում,
Սուրում ջրի տակ, դուրս գալիս կրկին,
Ու ինքն իրան բարձրաձայն գովում.

—Օդում թռչում եմ, ցամաքում շրջում,
Լճակի ջուրը պատռում նետի պէս.
Ինձ պէս ուրիշը չկայ աշխարհում,
Ողջ թռչունների թագաւորն եմ ես։

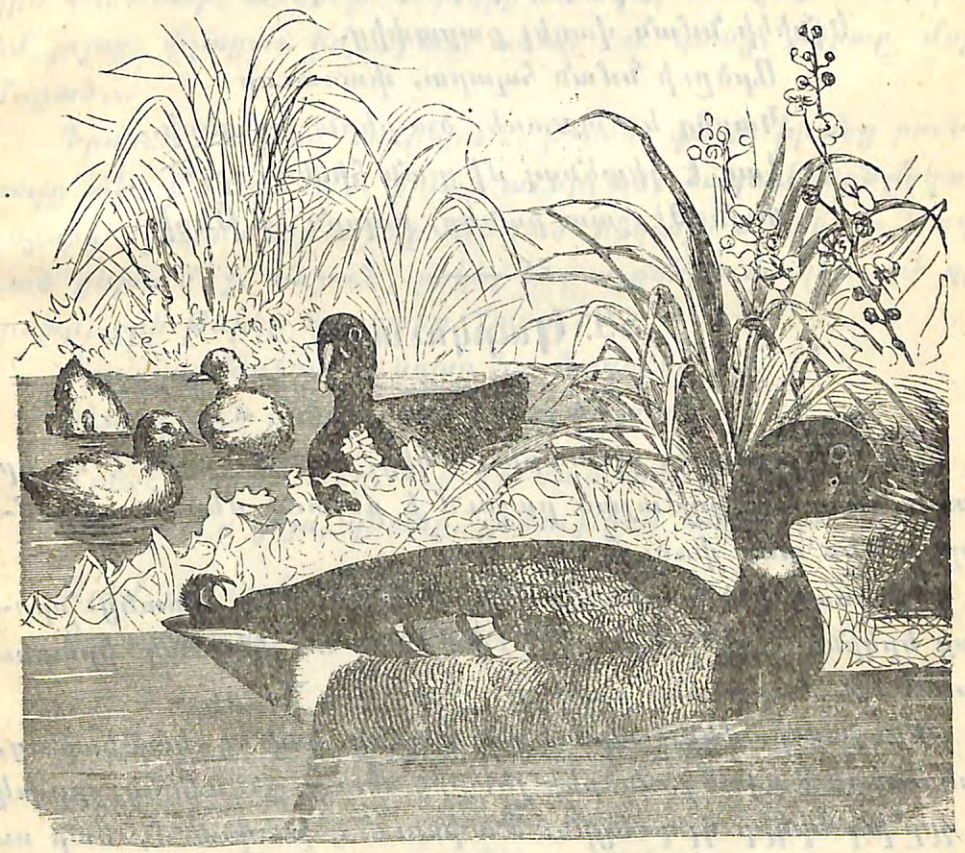

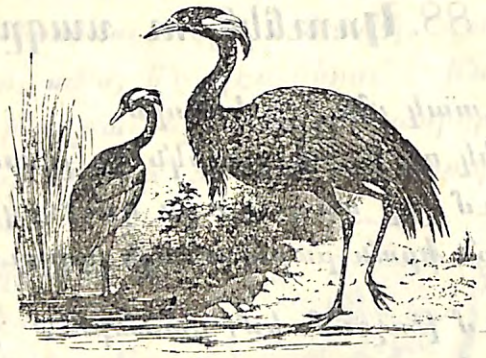

—Իզուր ես գովում, յիմար, ինքդ քեզ,
Կռունկը նրան ձայնեց վերևից.
Կարող ես արդեօք լողալ ձկան պէս,
Եղնիկի նման վազել քարափից.
Արծրւի նման հպարտ, փառաւոր
Կարող ես պատռել ծայրերն ամպերի...
Լաւ է գիտենալ մի բան հիմնաւոր,
Քան թէ շատ բաներ, բոլորն էլ թերի...

---

89. Կարկուտ

1.

Այն ինչ ամպ է, որ սարի տակից, գալով գալիս է ու իր յետքից՝ կարծես շղթայած քաշում է բերում մեծ ու սև ամպեր, ամեն տեղ փռում...

Մի րոպէ ևս՝ խորին մթութիւն ամեն ինչ պատեց. որոտաց երկինք, երկիր դղրդաց. փայլակն ու կայծակ իրարու խառնուած, մարդկանց սրտերը ահ ու դող ձգեց։

Մռնչաց քամին, շարժուեցին ծառեր. կաթեց, կաթկաթեց, յորդ անձրև թափուեց, անձրևի յետքից սառոյէ գնդակներ, չրը՛խկ ու չրը՛խկ երկիր գլորուեցին։ Թափուում է թափուում, սար ու ձոր ծածկում, ոչ դաշտ է հարցնում, ոչ այգի խնայում։

«Ախ կարկուտ, կարկուտ, կանչում են մարդիկ։

Այս ինչ պատիժ է, խնայիր երկինք...»

2.

Դադարեց կարկուտը. որոտը լռեց, ամպերի ճեղքից արևը նայեց. երկիրը ժպտաց, նորից փայլ առաւ, բայց տխուր փայլ էր, որ նա ստացաւ։

Այգեպանը վազեց իր այգին մտաւ, դէս ու դէն նայեց, մնաց քարացած։ Ծառերը տերևաթափ, ճիւղերը կոտրտուած, բոլոր պտուղները կարկտահար եղած. «Վա՛յ իմ աշխատանք, ափսո՛ս իմ այգի», ասաց, հեռացաւ աչքերը լցուած...

Արտատէրը գնաց իր արտը հասաւ. թուլացան ոտները, սևացան աչքերը, երբ տեսաւ հասկը ջարդուած փշրուած, հողին հաւասար, անգութ հեղեղից աւազով ծածկուած. «Կորաւ իմ յոյսը, փչացաւ իմ արտ», ասաց ու գնաց սիրտը մորմոքած...

Դրսում մնացած հաւքերն էլ թռան, գտան իրանց բունը, բայց ա՜խ, ինչ տեսան. բունը աւերուած, ձագուկներն ընկած, չորսից միայն մինը ողջ էր մնացած. իսկ այն միւսները թափուած ցեխի մէջ, անշունչ ընկել են, աչքները փակել, որի զբլուխը, որի թևիկը կարկտից ջարդուել։

ՃըլՒՒլաց թռչունը, սգաց իր ձագուկ,
Դէս ու դէն ընկաւ, արեց ողբ ու սուգ...

Այսպէս ամեն տեղ, ուր մի ժամ առաջ
Տիրում էր յոյս, կեանք, ցնծութիւն անբաւ,

Այժմ յաջորդեց կարկտի շնորհիւ
Յուսահատութիւն, տառապանք ու ցաւ...

---

90. Կաղնին եւ եղէգը

«Ա՛յ եղէգ,
Ի՞նչ ցեղ էք».
Ասաւ ահագին

Կաղնին եղէգին։
«Քո ուժդ ի՞նչ է,
Որ քամին փչէ,
Կամ պէտք է դողաս,
Կամ փուլես-սողաս։
Մին էլ օգում,
Մթնոլորտում
Որոտ, ճայթոց,
Ամպի պայթոց,

Կայծակ ահեղ,
Կարկուտ, հեղեղ,
Խենթ ու խլոտ
Քամին դիւոտ
Փնչուն,
Վրչուն,
Իրան առած,
Մի սոսկալի
Մրրիկ դառած՝
Զլեց,
Խլեց
Կաղնին տակից

Ու երկնքի
Եօթը յարկից,
Որ չշփեց
Ցածի ժայռին,—
Փշրեց, թափեց
Հսկայ ծառին։

---

91. Բամբակ

1.

—Էս ի՞նչ կորիզ է բամբակի մէջ, հարցրեց Օնիկը։

—Դա բամբակի սերմն է, պատասխանեց մայրը։

—Մի՞թէ բամբակն էլ սերմ ունի, մայրիկ. մի՞թէ բամբակը բուսնում է։

—Այո, այո, բուսնում է, ասաց մայրը։

—Որ այդպէս է, կարելի՞ է այս կորիզը ցանել, մայրիկ։

—Կարելի է, կարելի, պատասխանեց մայրը։

—Օնիկը աման բերեց, մէջը հող ածեց, բամբակի կորիզը ցանեց, տաք սենեակում՝ արևի առաջ դրեց։

Նա օրէօր անհամբեր սպասում էր կորիզի ծլելուն։ Վերջապէս նա ծլեց, սովորական բոյսի նման կանաչ տերևներ արձակեց։

—Զարմանում եմ, ասում էր Օնիկն ինքն իրեն. էս կանաչն ո՞ւր, բամբակն ո՞ւր...

2.

Անցաւ մի քանի ժամանակ. բամբակի բոյսը բարձրացաւ, բարձրացաւ և կոկոններ բռնեց. մի օր էլ նա վարդագոյն և սպիտակ ծաղիկներով ծածկուեց։

—Մայրիկ, սա բամբակ չէ. սա մեր զանգակ ծաղիկինման մի ծաղիկ է, ասաց Օնիկը։

—Քիչ էլ սպասիր, քիչ էլ համբերիր և դու կը տեսնես, ասաց մայրը։ Եկաւ օգոստոսը. Օնիկը նկատեց, որ ծաղիկների տեղ մեծ մեծ տանձաձև կոկոններ եղան։ Օնիկը չհամբերեց, նա մօրից ծածուկ մի կոկոն պոկեց, ատամով կծեց։

—Էս ինչ փափուկ է, ասաց Օնիկը. օհո, էս ինչ քնքոյշ, սպիտակ է, իսկ մետաքս։

Օնիկը վազեց մօր մօտ։

—Քիչ էլ սպասիր, Օնիկ, քիչ էլ, ասաց մայրը. էդ կոկոնը պէտք է ուռչի, մեծանայ, պատռուի. էն ժամանակ բամբակն ինքն իրեն դուրս կը թափուի։

Էն ինչն է
Մի սար ունիմ՝ յեռւը ձիւն է գալիս,
Առաջը՝ կարկուտ։

---

92. Տարուայ չորս եղանակները

Գարուն։—Էլի եկան այն հաւքերը,
Է՛յ ջան, եկան այն հաւքերը,
Որ ամեն գարուն կը գային։
Հագել են կանաչ շապիկ,
Հագել են կանաչ կօշիկ,
Կանաչի վրայ ման կուգան։

Ամառ։—Էլի եկան այն հաւքերը,
Է՛յ ջան, եկան այն հաւքերը,
Որ ամեն ամառ կը գային։
Հագել են կարմիր շապիկ,
Հագել են կարմիր կօշիկ,
Վարդի վրայ ման կուգան։

Աշուն։ — Էլի եկան այն հաւքերը,
Է՛յ ջան, եկան այն հաւքերը,
Որ ամեն աշուն կը գային.
Հագել են դեղին շապիկ,
Հագել են դեղին կօշիկ,
Խոզանի վրայ ման կուգան։

Ձմեռ։ — Էլի եկան այն հաւքերը,
Է՛յ ջան, եկան այն հաւքերը,
Որ ամեն ձմեռ կը գային.
Հագել են ճերմակ շապիկ,
Հագել են ճերմակ կօշիկ,
Ձիւնի վրայ ման կուգան։

---

93. Գայլն ու աղուէսը

Մի անգամ գայլը՝ փորը մէջքին կպած՝ քաշ էր գալիս սար ու ձոր. նրան հանդիպեց աղուէսը՝ թղթի մի կտոր բերանում բռնած։

—Բարի երեկոյ, ասաց աղուէսը, այդ ինչ ես ման գալիս։

—Է՛հ, ես էլ չգիտեմ, անօթի անօթի քաշ եմ գալիս, պատասխանեց գայլը։

—Այս լայն ու արձակ աշխարհում մարդ էլ անօթի մնայ, թէ տեղը չգիտես, արի ցոյց տամ, ա՛յ, այնտեղ մի հօտ է արածում։

—Գիտեմ, գիտեմ, սոնահէր աղուէս, ասաց գայլը. գառներից անուշ ինչ բան կայ, բայց արի տես, որ այնտեղ գայլ խեղդող շներ էլ կան. նրանցից, արևս վկայ, պրծում չկայ։

—Ի՞նչ միամիտն ես, բա չես տեսնում էս թուղթը, գիտես ի՞նչ է սա։

—Ես տիրացու չեմ, որ կարդալ իմանամ, խելքս չի հասնի, դու ասա։

—Այս թուղթը թագաւորի հրամանն է. թագաւորը խիստ հրամայել է, որ սրանից յետոյ շները իրաւունք չունենան գայլերին ու աղուէսներին ձեռք տալու, երբ նրանց սիրտը հաւ ու գառ կուզէ. դէհ, հայդէ երթանք, մի լաւ ճաշենք։

Գայլի թուքը վազեց։

—Էլ ո՞ր օրւան ենք մնացել, երթանք, սանահէր ջան, ասաց գայլը։

—Հա՛, քաւոր գայլ, առաջ երթանք էս ձորի բերանը, էնտեղ աչքիս մի քանի սիրուն վառեկ ընկան, առաջ առաջ մի նախաճաշ անենք, ուժ ժողովենք, յետոյ երթանք հօտի վրայ։

Ու ճամբայ ընկան։

Բոստանը տարածւում էր առւակի ափին, վառեկները քշուշ էին անում։

—Քաւոր գայլ, էլ բարակ մտածելու տեղը չէ, վրայ տանք։

Միամիտ գայլը իրաւունքով վազ տւեց հաւերի վրայ. հաւերն իրար անցան. այդ իրարանցումի ժամանակ աղուէսը՝ որ տապ էր մտել, սուսիկ փուսիկ սողալով վրայ պրծաւ՝ մի վառեկ բերանն առաւ ու թռաւ. հաւերի ձայնից բոստանչու շները վրայ հասան և գայլին տեղն ու տեղը բռնեցին, դրին գետին, գզեցին ու գզգզեցին, բուրդը երկինք հանեցին, իսկ աղուէսը հեռու կանգնած նայում էր ու ծիծաղում։

—Սանահէր աղուէս, սանահէր աղուէս, հոգիս հանեցին, շուտ արա, հրամանդ կարդա՛, էս անիրաւներին խօսք հասկացրու, աղաչում էր գայլը։

—Սիրելի քաւոր, դրանք հրաման լսող ու կատարող պըտուղ չեն. գլխիդ ճարը տես... ասաց աղուէսն ու վառեկն առած՝ կոտաւ քարերի մէջ...

94. Ուխտագնացութիւն

1.

Վանքի շուրջն ընդարձակ տարածութիւն պատած էր վրաններով. նրանց առջևից կախ ընկած գոյնզգոյն լապտերները տալիս էին ընդհանուր լուսաւորութեանը կախարդական բնաւորութիւն։

Վրանների մէջ տեղաւորւած էին ուխտաւորներ, շատերը մնացել էին բացօդեայ։ Այս խառնիճաղանճ ամբոխի մէջ կարելի էր գտնել զանազան կողմերից եկած հայեր. ամենքն էլ իրենց առանձին տարազով և տօնական գոյն գոյն շորերով աչքի էին ընկնում։ Ուխտաւորների բանակի մէջ իւրաքանչիւր քայլափոխում մի նոր տեսարան էր բացւում։

Մի տեղ աշուղը սազը կրծքին սեղմած՝ ածում էր, եր-

գում էր և լսող հասարակութեանը մեծ ուրախութիւն պատճառում։

Մի այլ տեղ սազանդարները ածում էին զուռնա և պարկապզուկ։ Զարճասէր հասարակութիւնը պար էր բռնել և եալլի էր խաղում։ Տղամարդիկ, կանայք և աղջիկները ձեռք ձեռքի տուած կազմել էին մի բոլորակ շղթայ. մի տղամարդ գոյնզգոյն թաշկինակը ձեռքում դրօշակի նման փռփռացնելով, առաջնորդում էր պարողներին։

Մօտիկում մատաղահաս տղաներն ու աղջիկները պար բռնած ջանգիւլում էին երգում և թռչկոտում։ Այստեղ պարագլուխն ամեն անգամ երգում էր մի տուն, ամբողջ խումբը կրկնում էր նրա ասածը։

Երբեմն երգում էին հերթով. այս ժամանակ մրցութիւն էր լինում տղաների և աղջիկների մէջ։ Նրանք պատասխանում էին միմեանց զանազան սրախօսութիւններով։ Այս տեսակ ուրախութիւնն ու ցնծութիւնը տևում էր մինչև ուշ գիշեր։ Ամենքն էլ ուրախ, ամենքն էլ զարթ էին և դժուարութիւնով էին բաժանւում այդ զարճալի տեսարանից։

2.

Լոյսը չէր բացւել, որ ուխտաւորների բանակը նորից կենդանացաւ, նորից կեանք առաւ։

Մատաղացուները մորթում, խորոված էին պատրաստում։ Վանքի զանգակների զօղանջիւնը ուխտաւորներին եկեղեցի էր հրաւիրում։

Լոյսը բացւում է, մատաղը պատրաստ է։ Ամեն կողմից լսւում էր՝ «Աստուած սիրողը մատաղ վերցնէ»։ Ամեն մէկն անխտիր վերցնում, ուտում էր. «Ընդունական լինի, Աստուած ձեր սրտի խորհուրդը կատարէ, լսւում էր ամեն կողմից»։

Երեկոյեան ուրախ կեանքը նորից սկսւեց. նորից ուրախութիւն, նորից իրարանցում։

Ուխտաւորների մեծ բազմութիւն թափւել էր տօնավաճառը. ամեն տեսակ ապրանքներ, զարդարանքներ, շորեր,

խաղալիքներ և մրգեր բազմութեան ուշադրութիւնն էին գրաւում։ Մէկը ծախում էր, մէկն իր ապրանքն էր գովում, մէկը սրախօսութիւններով բազմութեան ուշքն էր իրան հրաւիրում. ամեն կողմ աղմուկ, ամեն կողմ շարժում և իրարանցում։ Մի խօսքով կեանքը իր բազմազան կողմերովեռ էր գալիս։

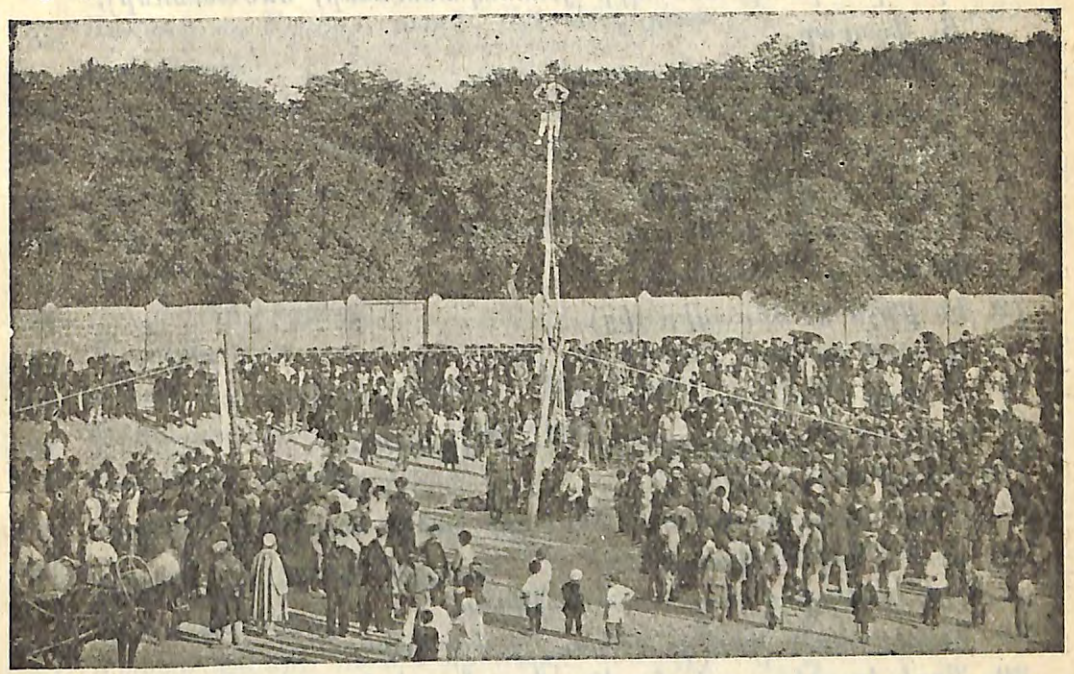

Ահա և լարախաղացը. սա իր տեսակ տեսակ ճարպիկ ու հմուտ խաղերով ամենքին իրան էր գրաւել։ Բոլորը գոհ սրտով գովում էին նրան և առատութեամբ իրանց կոպէկներով վարձատրում։ Ներքևում լարախաղացի ծաղրածուն իր ծամածռութիւններով ոչ պակաս զարճութիւն էր պատճառում։

Ուխտաւորների մի այլ բազմութիւն շրջապատել էր «վիճակի ժայռը». նրա վրայ ուխտաւորները փորձում էին իրանց բաղդը։ Ցանկացողը մօտենում էր և փոքրիկ քարի կտորը կպցնում էր ժայռին։ Եթէ քարի կտորը մնար նրա վրայ կպած, նշանակում է, որ ուխտն ընդունելի է եղած. իսկ եթէ պոկ գալով քարը վայր ընկնէր, վիճակափորձը տխուր հեռանում էր խորհրդական ժայռից։

ՀՍՍՌ-Ական

Յաւելկ

I.

1. Կարդա՛, ոտան. կրճատ. Ա. Ծատուրեան 3
2. Լեռնային երեկոյ, Բաֆֆի 4
3. Գիշեր ոտան. Հ. Հայրապետեան 4
4. Նիհարիկը 5
5. Գիսակ. Միսակ, ձեռագիր (յատուկ անուններ, մեծատառեր), Յ. Աղաբաբ 8
6. Իշխանի բերդն ու Ջրաղացը 8
7. Ջրաղաց ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 10
8. Առիւծը 11
9. Աշնան վերջին, Բաֆֆի 13
10. Աշուն ոտան. Գ. Մեսան 13
11. Քաջասիրտ փայտփորը 15
12. Էն ի՞նչն է, ձեռագիր (ից) 15
13. Զինուած քուրդը, Բաֆֆի 16
14. Քուրդը ձիու վրայ, Բաֆֆի 17
15. Աղէէն ու գայլը, ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 18
16. Խորամանկ կապիկը 21
17. Գերի արագիլն, ոտան. ձեռագիր (ած) առաջին տունը... Յովհ. Յովհաննիսեան 22
18. Ջրի կաթիլի ճանապարհորդութիւնը 22
19. Հովի դարձը սարից, ոտան. Բարխուդարեան 25
20. Քրդի կարծիքը գրի մասին, ժողովրդական 27
21. Ջան, ա՛յ լուսին, ոտան. Յ. Աղաբաբ 28
22. Ռոբինզոնը կղզու վրայ 28
23. Կկուն և տատակը, ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 29
24. Էն ի՞նչն է, ձեռագիր (յ բառի վերջին) 31
25. Ռոբինզոնի գիւտերը 32
26. Նապաստակները, ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 33
27. Ռոբինզոնի ճանապարհորդութիւնը և նոր գիւտերը 35
28. Գիւղացու երջանկութիւնը, Խ. Աբովեան 40
29. Պատկեր, ոտան. Հ. Հայրապետեան 41

II

30. Ծեր ձմեռը, ոտան. Ջաւախեցի 41
31. Սղոան, Սիմակ 41
32. Հարմնաքար, ոտան. Հ. Հայրապետեան 43
33. Այրած խրճիթ, փոխադրութիւն Զ. Զ. 44
34. Մկների ժողովը, ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 45
35. Հիւսիսային երկրներում 47
36. Թռչուններ, ոտան. մի մասը ձեռագիր (իկ, ակ, ող, ան՝ վերջաւորութիւններ), Հ. Հայրապետեան 50
37. Ամենապէտքական բանը աշխարհում 52
38. Իմ ընկերոջ գիւղը 55
39. Գայլն ու կատուն, ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 57
40. Բարեկենդանը, Յովհան. Թումանեան 58
41. Ագռաւն ու Աղէէսը, ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 61
42. Երկաթուղի 62
43. Գնացքը, ոտան. Յ. Աղաբաբ 66
44. Իմաստուն Ջուլհակը, Սրուանձտեան 66
45. Ինչո՞ւմն է սփոփանքը 68
46. Գող մաքին, ոտան. Ա.Թ. Խնկոյեան 70
47. Աղի բիւրեղներ 75
48. Ռոբինզոնի երկիւղը 77
49. Ուրբաթը 79
50. Խորամանկ աղէէսը, փոխադր. Պերճ Պռոշեան, կրճատ. . . . 80
51. Ամենալաւ վկայականը, Սահակեան 88
52. Սևուկն ու Ջանիկը 88
53. Հուրի—Մալաք 89

III

54. Գարուն, ոտան. Գ. Մեսեան 101
55. Ձիւն և ձնծաղիկ 102
56. Մարտի վրէժը, ոտան. մի մասը ձեռագիր (բայի անցեալ կատարեալ), Հ. Հայրապետեան 104
57. Գայլաձուկը փոխադր. 105
58. Սերմնացան, ոտան. Արարատեան 106
59. Արևի մօտ 107
60. Սարերի որդին, ոտան. Գ. Մեսեան 110
61. Գարնանային առաւօտ. մի մասը ձեռագիր (բայի անցեալ անկատար), Բաֆֆի 111
62. Մայիսը, Ալիշան 112
63. Վարդ մայիսը, ոտան. Յ. Աղաբաբ 112
64. Վարդենու փշերը, ըստ Մակս Նորդաուի 113
65. Եայլաղ, Խ. Աբովեան 114
66. Շինականի երգը, ժողովրդական 116
67. Մարգարիտի սերմը 116
68. Գիշերն եկաւ, ոտան. ձեռագիր (եր, էք). 120

69. Ծիծեռնակի մահը, Զ. Մեսեան 120
70. Հովի Սրինգը, ոտան. Ս. Շահազիզ 122
71. Ճլորթի, Յ. Աղաբաբ 123
72. Շերամ, ոտան. Կ. Մ. Շահնազարեան 124
73. Աստղեր, ոտան. Բարխուդարեան 126
74. Եսասէր հսկան, փոխադր. Օս. Ուալդից, Զ. Զ. 128
75. Գիւղացին ու արջը, ոտան. մի մասը, Աթ. Խնկոյեան . . . 132
76. Մի պատկեր գարնան. կեանքից. Կ. Մ. Շահնազարեան . . 133
77. Ուռենու հիւրերը, ոտան. Հ. Հայրապետեան 134
78. Կաղը, փոխադրութիւն 135
79. Աշխատանք, ոտան. Յար. Թումանեան 136

IV

80. Առաջին աքլորը, ոտան. Հ. Հայրապետեան 139
81. Ամառային գիշեր 139
73. Ամառ, ոտան. Հ. Հայրապետեան 140
83. Ոզնին ու օձը, Ապրես. Յակոբ 141
84. Հօ, հօ, եզ չան, ոտան. Ս. Սարբէգեան 142
85. Մրջիւններ, Մ. Տէր-Սարգսեան 143
86. Կոյրերի կարծիքը, ոտան, Յովհան. Թումանեան 144
87. Խաշխաշ 145
88. Կռունկն ու սագը, ոտան. Հ. Հայրապետեան 147
89. Կարկուտ, Կ. Մ. Շահնազարեան 148
90. Կաղնին և եղէգը, ոտ. կրճատ. Աթ. Խնկոյեան 149
91. Բամբակ 151
92. Տարեայ չորս եղանակները 152
93. Գայլն ու աղուէսը 153
94. Ուխտադնացութիւն, ըստ Ռաֆֆիի 155
95. Ծանօթ. ձեռագիր յօդուածների համար 160

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

1. Երկաթուղի 15
2. Ամպ 25
3. Ուսում 31
4. Բամբակ 152

ԾԱՆՕԹ. 1. Ձեռագիր յօդուածները արտագրութեան համար են. դրանով կարելի է գրել կարդալը աւելի հիմնաւորել, աւելի խորացնել և հեշտութեամբ ուղղագրութեան վարժեցնել երեխաներին (տես, «Դասընկեր» ա. տ. Համ. բաց. գործագր.)։ Ձեռագիր յօդուածները (ինչպէս և տպագիր) անպատճառ պէտք է արտագրութեան նիւթ դառնան այն ժամանակ, երբ դասատուի ղեկավարութեամբ յօդուածն ըմբռնել են երեխաները և վարժ կարդում են։

2. Ցանկում՝ ձեռագիր յօդուածների հանդէպ փակագծերում նշանակած հնչիւնները, ածանցները և այլ բացատրութիւնները ցոյց են տալիս, որ իւրաքանչիւր արտագրութիւն պիտի ունենայ որև է նպատակ և պէտք է գործնականապէս իւրացնել տայ ուղղագրական որոշ կանոններ։

Հրմ.
4-545/3-2

35696

ԳՄ.

ԳԻՆՆ Է 60 ԿՈՊ.

ԴԱՄԸՆԿԵՐ

Առաջին տարի . . . . . 40 կ.
Երկրորդ տարի . . . . . 50 կ.
Երրորդ տարի . . . . . 60 կ.

Պատրաստում է «ԴԱՄԸՆԿԵՐ» Դ. տարի

Պահեստը Գուտենբերգ գրախանութում (Թիֆլիս)
Գումարով առնողներին 20% զեղչ։

Ճանկացողները դիմեն՝
Тифлисъ, книжный магазинъ „Гуттенбергъ“.

D

2013

4160

АДМ
14-545/3а